

ISTORIE - OPERE FUNDAMENTALE

P. P. PANAITESCU

Mircea cel Bătrân

CORINT

Texte digitizate la Biblioteca Județeană Mureș în cadrul proiectului
"Mai aproape de lectură: biblioteca publică în serviciul studenților".
Proiect realizat cu sprijinul Administrației Fondului Cultural Național.

ISTORIE - OPERE FUNDAMENTALE

P. P. PANAITESCU

MIRCEA CEL BĂTRÂN

Ediția a II-a

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

INTRODUCERE

PARTEA I. POLITICA INTERNĂ ȘI ORGANIZAȚIA ȚĂRII

- Capitolul I. *Europa răsăriteană la sfârșitul veacului al XIV-lea.*
Veacul al XIV-lea în răsăritul Europei.
Ungaria. Sigismund de Luxemburg.
Polonia. Vladislav Iagello.
Serbia. Cneazul Lazăr.
Bulgaria. Șişman și Strațimir.
Cucerirea otomană.
- Capitolul II. *Mircea cel Bătrân. Originea și familia lui.*
Înaintașii lui Mircea cel Bătrân.
Când s-a urcat Mircea în scaun?
Calinichia doamna.
Doamna Mara, soția lui Mircea cel Bătrân.
Mircea și Vladislav Iagello.
Staico, fratele lui Mircea.
Mihail voievod coregent.
Alți fii ai lui Mircea cel Bătrân.
- Capitolul III. *Populația și clasele sociale sub Mircea cel Bătrân.*
Populația Țării Românești.
Repartizarea populației pe regiuni.
Drumuri și orașe.
Clasele sociale. Boierii.
Proprietatea pământului. Proprietatea boierească.
Cnezi și șerbi.
Proprietatea. Drepturile feudale ale domniei.
Proprietatea. Imunitatea.
Robii. Țiganii.
- Capitolul IV. *Viața economică.*
Moneta și economia naturală.
Agricultura.
Bogăția animală.
Bogățiile minerale.
Legăturile comerciale cu Ardealul.
Comerțul cu Liovul și Polonia.
Comerțul transdunărean.

Capitolul V.	<i>Domnul și cărmuirea țării. Titlul și puterea domnească. Dregătorii. Administrația locală. Veniturile domnești.</i>
Capitolul VI.	<i>Armata lui Mircea cel Bătrân.</i>
Capitolul VII.	<i>Biserica sub Mircea cel Bătrân. Mitropolia Ungro-Vlahiei. Sfântul Nicodim. Mănăstirea Cozia. Mănăstirile Țării Românești . Legăturile cu ortodoxia de peste graniță. Biserica catolică sub Mircea cel Bătrân.</i>
Capitolul VIII.	<i>Cultura în vremea lui Mircea cel Bătrân. Cultura. Cancelaria domnească.</i>

PARTEA a II-a. POLITICA EXTERNĂ A LUI MIRCEA

Capitolul I.	<i>Privire generală. Cumplitele vremi. Titlul lui Mircea și evoluția întinderii teritoriale.</i>
Capitolul II.	<i>Reluarea feudelor ardelene Mircea, herțeg de Făgăraș și Amlaș Suzeranitatea unghurească. Originile ei. Latura economică a suzeranității. Suzeranitatea în domeniul religios. Stăpânirea feudelor ardelene. Cărmuirea Făgărașului sub Mircea. Independența Țării Românești.</i>
Capitolul III.	<i>Cucerirea Dobrogei. Dobrogea și Dobrotici. Când au luat românii întâia oară Dobrogea? Cucerirea Dobrogei și Silistrei. Considerații asupra Dobrogei în vremea lui Mircea.</i>
Capitolul IV	<i>Mircea cel Bătrân și lupta de la Kossovo. Problema participării românilor la lupta de la Kossovo. Izvoarele despre lupta de la Kossovo.</i>
Capitolul V.	<i>Primele legături ale lui Mircea cu Moldova și Polonia. Hotarul dintre Moldova și Țara Românească. Petru al Mușatei, domnul Moldovei. Alianța lui Mircea cu Polonia. Roman I, urmașul lui Petru al Mușatei.</i>

Capitolul VI.	<i>Rovine.</i> Căderea Bulgariei. Asediul și căderea Silistrei. Bătălia de la Rovine. Războiul din Moldova. Tratatul de la Brașov. Luptele pentru reluarea Țării Românești. Vlad, domnul Țării Românești.
Capitolul VII.	<i>Nicopole.</i> Pregătirea cruciatei. Bătălia de la Nicopole. 25 septembrie 1396. Urmările luptei de la Nicopole. Sfârșitul lui Vlad vodă.
Capitolul VIII.	<i>De la Nicopole la Ankara.</i> Primejdia turcească după lupta de la Nicopole. Schimbarea domnului din Moldova. Războiul cu turcii din anul 1400. Mircea cel Bătrân și tătarii. Bătălia de la Ankara (28 iulie 1402) și urmările ei.
Capitolul IX.	<i>Epoca marii politici a lui Mircea în sud-estul Europei.</i> Înnoirea tratatului cu Polonia. Reluarea stăpânirilor sud-dunărene. Dobândirea cetății Chilia. Întâlnirea lui Mircea cu craiul Sigismund și noile planuri de cruciată. Sultanul Musa Celebi, aliatul lui Mircea cel Bătrân. A treia alianță a lui Mircea cu Polonia. Sultanii Urcan și Musfata Celebi. Șeicul Bedr Ed Din, fiul judecătorului din Simaw. Războiul sultanului Mahomed împotriva lui Mircea cel Bătrân (1417). Sfârșitul.

MIRCEA CEL BĂTRÂN ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

ANEXE

ADDENDA

INDICE

ABREVIERI

LISTA BIBLIOGRAFICĂ

LISTA HĂRȚILOR ȘI A ILUSTRAȚIILOR

PARTEA I.

POLITICA INTERNĂ ȘI ORGANIZAȚIA ȚĂRII

CAPITOLUL II

MIRCEA CEL BĂTRÂN. ORIGINEA ȘI FAMILIA LUI

Înaintașii lui Mircea cel Bătrân. Domnia Țării Românești sau cum i se zicea oficial după titulatura bizantină, a Ungrovlahiei, întemeiată în veacul al XIV-lea, era o țară mică în comparație cu întinderea regatelor sau țăratelor vecine, dar era bine așezată ca un zid pentru dușmani, sprijinită pe munții mari și pe apele late și adânci ale Dunării, era însă o poartă pentru negustorii ce schimbau mărfuri între răsăritul și centrul continentului. De aceea, populația ei crescuse și se îmbogățise, satele bătrâne de sub munte, de la șes și de la marginile pădurilor între Olt și Bărăgan, cât și cele de la bălțile Dunării se îndesau și înfloreau. Domnul așezat în vechiul scaun de la Argeș, unde stătuseră strămoșii, voievozi locali dinainte de întemeiere, era bogat și puternic, purta diadema de perle, brâu cu încheietoare de aur și inele cu pietre scumpe, oastea sa se măsurase adesea cu izbândă cu cele ungurești, iar stăpânitorii din sudul Dunării, în trebile cărora se amestecase nu o dată, îi căutau prietenia și se bucurau să se încuscrească cu familia lui.

Familia domnitoare, neamul întemeietor al lui Basarab, cel care învinsese pe angevinul Carol Robert pe cărările munților, nu avea un nume de familie, căci așa ceva nu se obișnuia la noi pe atunci. Mai târziu, când dinastia s-a stins și boierii, ce încăpuseră fără drept în scaun, voiau să arate o legătură cu neamul cel vechi de stăpânitori, ei și-au zis Basarabi; aceștia au fost însă Brâncovenii din veacul al XVII-lea, începând cu Matei vodă [1]; până atunci n-au existat Basarabi. Numele Basarab era un nume propriu, de botez, pesemne împrumutat de la cumani, ceea ce nu înseamnă că purtătorii lor erau chiar cumani, precum numele slave Vladislav, Mircea, Dan, nu înseamnă că avem a face cu domnitori de neam slavon [2]. Este deci o greșeală să se vorbească astăzi în istoriografia noastră de un Radu Basarab sau de un Mircea Basarab, ei nu erau Basarabi și în nici un act al lor, nici în povestirile contemporanilor nu sunt numiți niciodată așa. Ei erau în realitate din neamul domnesc românesc, neam care nu avea un nume deosebitor.

La 1386 se urcă în scaunul Țării Românești Mircea vodă, al cincilea domn după Basarab Întemeietorul. Cele două fresce de la Cozia, refăcute după cele vechi, îl arată ca un cavaler apusean, un bărbat matur, purtând plete și o barbă rotundă, ochii adânciți în cap, nasul drept și subțire; e îmbrăcat cu haine scumpe occidentale, dar cu câte un vultur bizantin cu două capete încoronate brodați, când la genunchi cu fir de aur, când pe hlamida încheiată sus pe umăr. Sabia scurta atârnă la brâu, legată cu o cingătoare scumpă închisă cu paftale, în cap coroană de aur cu pietre scumpe. Ține cu evlavie, dar drept și cu cuget curat în fața stăpânului său Domnul Hristos ctitoria sa și a țării, biserica mănăstirii Cozia, întocmai așa precum se înfățișează și azi evlavios ctitor de țară în fața judecății istoriei.

Mircea, zis numai mai târziu „cel Bătrân”, adică cel vechi, spre a-l deosebi de cel tânăr, adică cel nou, Mircea Ciobanul din veacul al XVI-lea, căci la noi nu se obișnuiește număratoarea domnilor cu același nume, era fiul lui Radu vodă, poreclit Radu Negru, care a fost considerat mult timp ca întemeietorul țării, într-o vreme când în cronicile lipseau știri despre domnii cei mai vechi [3]. Radu fusese un ctitor de mănăstiri și de scaune noi de episcopi, chiar și pentru catolici. A terminat minunata Biserică Domnească Sf. Nicolae de la Argeș, cu picturi pline de viață, podoabă a artei neobizantine lângă curțile bolovănite de acolo [4]; bătuse monete de argint, pe care e înfățișat ca un cavaler apusean îmbrăcat în zale, cu coif, pavăză și luncie. Se încumetase să lupte cu Ludovic cel Mare al Ungariei și respinsese oștile lui cari năvăliseră asupra țării sale, apoi se împăcase cu dânsul ca un stăpânitor cuminte ce era.¹ [5]

Radu vodă, despre care știm așa de puțin, avusese doi fii, pe Dan care a domnit după dânsul și pe Mircea, care a urmat după fratele său. Dan și Mircea nu erau fii din aceeași căsătorie a tatălui lor.

¹ Despre Radu I, I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I și politica orientală a Ungariei*, în Convorbiri Literare, L, 1916, p. 685-698 și 851-866 și Gh. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er de Hongrie contre le prince de Valachie Radu I-er Basarab en 1377*, Vălenii de Munte, 1925 (extras din Revue historique du Sud-Est européen, II, 1925), 12 p.

Dovada o fac documentele de mai târziu. Mircea în privilegiile date de dânsul numește pe maică-sa „Doamna Calinichia,”² (мати господства-ми), iar mai târziu, Vlad Dracul, fiul lui Mircea, întărind dania acestei doamne către mănăstirea Tismana o numește „doamna Calinichia bunica domniei mele” (баба господства-ми).³ Iar fiul acestuia, Radu cel Frumos, o numește „bunica tatălui domniei mele” (Калиниш баба родггелю господства-ми).⁴ În documentul lui Dan I pentru mănăstirea Tismana, doamna Calinichia nu e pomenită, dar în privilegiul prin care Dan II, fiul celui dintâi, confirmă dania doamnei, acesta n-o numește bunică (баба) ci *lelea* (лелѣ), care înseamnă mătușa sau soră mare.⁵ Calinichia, nu era deci bunica lui Dan II și astfel nu era mama lui Dan I, fratele lui Mircea și cum grămăticul nu avea un termen adecvat pentru noțiunea de bunică vitregă, a întrebuițat pe cel de *lele*, care se dă în românește și unei rude mai bătrâne în general, evitând pe cel de bunică, folosit de descendenții ei în hrisoavele lor.

Așadar, Mircea și Dan nu erau frați buni. În pomelnice avem numele primei soții a lui Radu, Ana, care a fost maica lui Dan vodă, iar Calinichia nu era, cum s-a crezut, numele monastic al Anei la trecerea ei în călugărie, ci era o altă persoană, a doua doamnă a lui Radu. (Ceea ce nu exclude posibilitatea ca ea să fi fost totuși o călugăriță după moartea soțului ei, căci numele ei sună monastic).⁶

Fost-au însă Dan și Mircea frați dușmani, așa cum îi arăta o anume tradiție cronicărească, transmisă până și în letopisețul domnilor Țării Românești? Căci zice cronica: „Io Dan voievod... acesta au fost frate cu Mircea vodă Bătrânul și au domnit împreună amândoi câțeva vreme în pace, apoi se învrăjbiră și începură a să scula unul asupra altuia.” După aceea, cronicarul povestește cum Dan a fost ajutat de împăratul turcesc, iar Mircea de Jicmont (Sigismund), craiul unguresc; „și biruind creștinii pe păgâni, a rămas domn Mircea.”⁷ Știrea este luată însă din cronica ungurească a lui Thurocz, dintr-un pasaj care privește însă o alta luptă, care s-a dat mai târziu între Mircea și Vlad domnul pus de turci.⁸

Întemeiați pe aceasta cronică și pe un pasaj rău tradus din cronica bizantină a lui Chalkokondyl, unii istorici mai vechi, ca Hasdeu și Xenopol, au putut crede că Mircea a ucis chiar pe Dan, spre a-i lua domnia, ar fi fost deci unul dintre acei tirani, cari se urcă în scaun crunți de sângele rudelor, mânâți de o ambiție sălbatecă, în fața căreia sentimentele omenești sunt înlăturate. Dar în urmă s-a dovedit în chip lămurit că de așa ceva nu poate fi vorba.⁹

Despre sfârșitul lui Dan predecesorul lui Mircea avem o știre precisă la cronica bulgară (tradusă, mai târziu și în cronograful românesc al lui Mihail Moxa): „*Șișman țarul Bulgariei a ucis pe Dan fratele lui Mircea voievod în anul 6902 (1393), luna septembrie 23.*”¹⁰ Nu știm cauzele acestui conflict româno-bulgar, a cărui dată din cronică este desigur greșită; el a avut loc probabil la 1386. Mulți istorici cred că e vorba de un război dat pentru stăpânirea Dobrogei, dar vom arăta mai jos că acesta nu este posibil. Împrejurările istorice de atunci sunt necunoscute, atât în Țara

² P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, București, 1938, p. 62.

³ *Ibidem*, p. 187, document din 1439.

⁴ *Ibidem*, p. 249, document din 1464.

⁵ *Ibidem*, p. 136, document din 1424.

⁶ Pomelnicele la V. Drăghiceanu, *Curtea domnească de la Argeș*, București, 1923, p. 25.

⁷ *Letopisețul Țării Românești*, publicat de St. Nicolaescu în Revista pentru istorie, arheologie și filologie, XI, p. 108.

⁸ I. D. Thurocz, *Chronica*, ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini*, I, Viena, 1766, p. 290-291. Știrea e repetată la fel de A. Bonfini, *Historia Panonica*, ed. Colonia, 1690, p. 424. Despre interpretarea acestei știri, vezi mai jos, p. 310-311.

⁹ Toată discuția la C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan fratele lui Mircea?*, în *Omagiul lui T. Maiorescu*, p. 54-61. Asupra interpretării greșite, după noi, pe care Litzica o dă pasagiului din cronica lui Thurocz, vezi mai jos, p. 310. Pasajul din Chalkokondyl în noua ediție critică a lui Darkó, p. 73. Și W. Miller, în *The Cambridge medieval History*, IV, Cambridge, 1923, p. 567 scrie despre Mircea: „Acest principe își câștigase coroana prinuciderea fratelui său mai mare.”

¹⁰ I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în *Archiv für slavische Philologie*, XIII, p. 530. Cronică lui Moxa nu pune dată, dar așează faptul în legătură cu lupta de la Kossovo, „pre acea vreme”, Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, p. 402. În cronică țării compilată în veacul al XVII-lea de Stoica Ludescu avem: „Și l-au ucis Șișman vodă domnul sârbilor, când era cursul anilor de la Adam 6964 (1356). *Istoria Țării Românești*, ed. Ioanid, II, București, 1859, p. 3.

Românească, cât și în Bulgaria. Este posibil să fie vorba de un episod al luptei dintre frați, Strațimir și Șişman, în care domnul român și-ar fi găsit moartea, sărind în ajutorul rudei sale de la Vidin.

Despre luptele lui Dan vodă cu Șişman al Bulgariei a păstrat un ecou și poezia epică bulgară. Era epoca de creație epică a epopeii sud-slave, momentul luptei cu turcii și al căderii independenței, pe care nu o vor putea apăra de acum decât barzii ce aminteau la ospețe despre vremurile aspre ale mării vitejii; este un moment istoric pe care și l-a ales dintre toate creația epică și s-a oprit asupra lui. De aceea, în cântecele sud-slave, alături de Kossovo și de necredinciosul Marcu, apar personajii românești din acea vreme, Radu, Dan și mai ales Mircea voievod. „Dan voievodul și banul care domnește peste multe țări, la malurile mării și ale Dunării, peste cetăți, mănăstiri și munți, pe câmpia cea întinsă, peste satele cele dese,” spune balada bulgară. Mircea vodă, zic baladele, se certase cu fratele său Radu (confuzie, pesemne, cu Dan) și fusese aruncat în închisoare, dar Șişman țarul de la Târnova cheamă pe Radu (Dan) la dânsul, să-i boteze copilul, însă cu gând ascuns de a-l ucide. Dar la ospăț Radu, care era să fie înjunghiat, scapă și ucide el pe Șişman, arde apoi cetatea țarilor. Desigur, nu e vorba decât de vagi ecouri deformate de imaginațiile succesive ale generațiilor de poeți și cântăreți; se pare însă că au un sâmbure istoric, conflictul lui Dan cu Șişman, care a lăsat o amintire de vitejie, dar și de trădare și sânge, din care istoricului de azi îi vine foarte greu să se descurce. Să credem oare că Dan a fost ucis de Șişman, nu în război, ci la un ospăț, prin surprindere? Dar cine oare poate pune temei sigur pe o legendă?¹¹ Totuși rămâne un fapt sigur: Dan n-a fost omorât de Mircea, ci a murit în lupta cu bulgarii țarului Șişman de la Târnova [6]. Numai după moartea lui a luat scaunul domniei, după obicei, adică prin alegerea făcută de boieri, Mircea, fratele său născut din a doua soție a lui Radu vodă.

Deși am înlăturat confuzia despre uciderea lui Dan de către Mircea, totuși trebuie să admitem că între cei doi frați era o rivalitate. Chiar dacă nu punem prea mult temei pe legenda bulgară amintită, după care Dan ținea pe Mircea în închisoare, să ne amintim că ei erau fii din două mame, ceea ce trebuia să dea naștere la rivalități. Urcarea în scaun a lui Mircea după fratele său Dan a fost o lovitură a boierilor dată împotriva liniei descendenților lui Dan vodă. Dan avea copii, dintre cari pe unii măcar îi aflăm pribegi în streinătăți în timpul domniei lui Mircea, ceea ce înseamnă că ei nu se împăcară cu domnia unchiului lor. Unul dintre dâșii, Ioan, era la Raguza la 1397, iar viitorul Dan II, deși a luptat alături de Mircea în oștile lui, s-a dus mai târziu la Constantinopol și a rămas acolo. Avem motive serioase să credem că și Vlad, domnul uzurpator adus în scaun la 1394-1396 împotriva lui Mircea de oștile lui Baiazid, a fost un fiu al lui Dan I.¹² [7] Așadar, Mircea, ajutat desigur de o partidă de boieri, a înlăturat de la domnie pe urmașii predecesorului și fratelui său, alungându-i poate din țară și s-a așezat el însuși în scaunul domnesc.

Când s-a urcat Mircea în scaun? Data acestei schimbări de domnie, cu alte cuvinte a urcării în scaun a lui Mircea cel Bătrân nu este cunoscută precis, se știe doar că la 3 octombrie 1385 Dan vodă era în scaun la Argeș și dădea marele său hrisov de danie pentru mănăstirea Tismana.¹³ Dar la 27 iunie 1387 era domn la Argeș Mircea și întărea din partea sa hrisovul fratelui său, amintind de „sfânt răposatul fratele domniei mele, Io Dan voievod.”¹⁴ Deci între aceste date a avut loc uciderea lui Dan și urcarea în scaun a fratelui său. În cronică bulgară, care cuprinde multe date contemporane precise, data uciderii lui Dan de către Șişman este 1393, evident greșită, dar greșeala se explică: cronicarul o pune la un loc cu pomenirea căderii Târnovei și cuprinderii împărăției lui Șişman de către turci, amintindu-și, cu acest prilej, de un fapt istoric mai vechi privitor la acest țar bulgăresc. Data 1393 este data căderii Târnovei și a lui Șişman, nu a uciderii lui Dan. Dar avem în cronică și data zilei, 23 septembrie. Căderea Târnovei are loc la 17 iulie (după analele sârbești și cele rusești),

¹¹ Pentru baladele bulgare pomenind de Dan și Șişman, Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud*, București, 1936. Cf. și Al. Papadopol Calimah, *Legenda sârbă: Radu vodă și Mircea voievod*, în *Revista contemporană*, II, 1874, p. 130-138.

¹² Pentru acești fii ai lui Dan I, vezi mai jos, p. 66.

¹³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, I, p. 38-41.

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, I, p. 41-45.

moartea în robie a lui Șișman la 3-iunie 1395.¹⁵ Deci data 23 septembrie nu poate fi în legătură cu aceste evenimente, este data uciderii lui Dan, iar în locul anului exact, un copist neglijent a pus data evenimentelor povestite în paragraful precedent. Dan fiind ucis la 23 septembrie, anul nu poate fi nici 1385, căci la 3 octombrie era încă viu, nici 1387, căci la 27 iunie domnea deja Mircea. Rămâne deci posibil numai anul 1386.

Dacă aceste considerații, care au toate probabilitățile de exactitate, sunt admise, data morții lui Dan, deci a urcării în scaun a lui Mircea este *23 septembrie 1386*.¹⁶

Calinichia doamna. Cine a fost Calinichia doamna, mama lui Mircea? Unii cronicari mai vechi au văzut în ea pe fiica lui Lazăr al Serbiei, alți istorici mai noi pe o principesă de neam imperial. Cronica paralelă a Principatelor Române scrisă de Axinte Uricarul spune că Mircea era nepot al lui „dispot Lazăr.”¹⁷ O cronică târzie sârbească spune că a patra fiică a cneazului Lazăr a fost căsătorită cu Radul voievod, deci cu tatăl lui Mircea,¹⁸ așadar eroul de la Câmpul Mierlelor ar fi fost bunicul marelui domn român. După aceasta cronică au urmat atât Hasdeu, care face niște considerații genealogice complicate,¹⁹ cât și alți istorici români. Dar aceasta știre se află numai într-o forma târzie și alterată a cronicii sârbești (din secolul al XVII-lea), cronică veche sârbă în toate variantele sale are numele celor cinci gineri ai lui Lazăr, pe care i-am dat mai sus, din care nici unul nu este român.²⁰ Numai pe aceasta cronică veche ne putem baza ca să tragem o concluzie sigură. În nici un caz Lazăr nu putea fi bunicul lui Mircea: fiul său Ștefan se născuse la 1369,²¹ cea mai mare dintre fetele lui, Mara, se căsătorise la 1371 cu Vuk Brancovici, iar *a patra* cu Nicolae de Gara, la 1387.²² Mircea era desigur un om matur la 1386, când l-au ales boierii ca domn, așa că nu poate fi încă o generație între el și contemporanul său din Serbia.

Iar după N. Iorga, Calinichia a fost o prințesă bizantină, pentru că numele ei este grecesc și de la ea a moștenit Mircea titlul său de despot, titlu ce se dădea numai rudelor familiei imperiale de la Bizanț.²³ Dar numele doamnei este un nume monastic ortodox, femininul prea cunoscutului nume călugăresc Calinic, nu e desigur numele ei de botez. După moartea soțului, ea s-a călugărit și după rânduiala bisericii ortodoxe și-a schimbat numele, cel de soție și doamnă nu-l cunoaștem, căci, cum am spus, doamna Ana a fost prima soție a lui Radu. Numele monastic Calinichia era folosit și cunoscut în țările noastre, el apare și în pomelnicul mănăstirii Bistrița din Moldova, în partea veche, care s-a început în vremea lui Alexandru cel Bun, contemporanul lui Mircea, ca numele uneia din călugărițele acelei mănăstiri.²⁴

¹⁵ Pentru aceste date, P. Nikov, Турското забладъвание, p. 76-80.

¹⁶ Această dată pare contrazisă de un document publicat de St. Nicolaescu, *Cel mai vechi hrisov al lui Mircea cel Bătrân cu privire la mănăstirea Cozia, 27 aprilie 1386*, București, 1939, 12 p. Hrisovul păstrat într-o condică mai nouă are data 27 aprilie 1386. În realitate, documentul este o traducere târzie și textuală a unui hrisov slavon cunoscut al lui Mircea pentru Cozia și starețul Sofronie, pentru satele Miclăușevăț, Curilo și Gărdanovăț, publicat de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 98-101, care în original n-are dată. Data din condică a fost adăugată de traducătorul din secolul al XIX-lea; documentul este însă de la sfârșitul domniei lui Mircea, cum arată mențiunea starețului Sofronie și a lui Mihai vodă coregent. Cf. și Recenzia lui D. P. Bogdan la publicația de mai sus a lui St. Nicolaescu, în Arhiva românească, III, 1939, p. 289-291.

¹⁷ Ms. Acad. Rom. Nr. 2591, p. 11. Nu e necesar să adăugăm că Lazăr nu era despot.

¹⁸ L. Stojanović, Стари српски родослови и летописи (Vechile genealogii și letopisețe sârbe), Belgrad, 1927, p. 212.

¹⁹ B. R. Hasdeu, *Negru vodă*, (Magnum Etymologicum, IV), p. CCXL. și urm.

²⁰ Cronicele sârbești la L. Stojanović, *op. cit.*

²¹ Inscricția de pe mormântul său la Miklosić, *Monumenta serbica*, Viena, 1858, sub 1427.

²² I. Ruvaraț, О кнезу Лазару (Despre cneazul Lazăr), Novi Sad, 1887, p. 2.

²³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 271 și idem, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, București, 1913, p. 37. Iorga mai aduce un argument: la Cozia pe portretele lui Mircea este vulturul aurit bizantin cu două capete. Am arătat însă că e vorba de o modă de imitație, care apare atât la țarii bulgari, cât și la craii sârbi și chiar la alți domni români de mai târziu, de pildă la Neagoe Basarab pe fresca de la Snagov, P. P. Panaitescu, *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains du Moyen Âge*, în Bulletin de la section historique de l' Académie Roumaine, XVII, 1930.

²⁴ Pomelnicul mănăstirii Bistrița, publicat de D. P. Bogdan, București, 1941, p. 59.

Despot n-a fost Mircea din naștere și din familie, își zicea așa în titlul său ca „despot al țării lui Dobrotici”, pentru că stăpâna un despotat și exclusiv numai în legătură cu Dobrogea. În actele cu titlul mai scurt, în care Dobrogea nu e pomenită, Mircea nu-și zice niciodată despot. Era despot al Dobrogei, întocmai cum era herțeg sau conte de Făgăraș, pentru că stăpâna un comitat, nu pentru că între înaintașii lui ar fi fost vreun herțog unguresc. Așadar, Mircea nu era înrudit, în nici un fel, nici cu Lazăr al Serbiei, nici prin mama lui cu Paleologii de la Bizanț. Este necesar pentru a înțelege politica și locul lui în istorie să înlăturăm aceste erori istorice.²⁵

Cine a fost Calinichia doamna? Fost-a ea o străină de neam mare sau o româncă din neamul boierilor din țară? Înclinam, fără a avea dovezi sigure, spre ultima ipoteză. Era o femeie care avea sate și mori în Oltenia, legată pare-se de viața locală; ea donează o moară a ei din Bistrița olteană mănăstirii Tismana,²⁶ tot ea dăruiește mai târziu aceleiași mănăstiri satul Pesticovo, care este pe românește Peștișani, în județul Gorj, tocmai sus în munți pe plaiul Vâlcani, la răsărit de mănăstire.²⁷ Aceasta ar fi o indicație că doamna Calinichia era poate originară dintr-o familie boierească olteană. [8]

Doamna Mara, soția lui Mircea cel Bătrân. La schitul Brădet, nu departe de scaunul domnesc de la Argeș, se află pe tabloul ctitorilor chipul lui Mircea cu coroana în cap și al doamnei sale de asemenea încoronată, cu colier de perle mici încolăcit în mai multe rânduri în jurul gâtului, haină lungă tivită și brodată cu flori mari închipuind bujori și trandafiri. Numele ei stă zugrăvit: Mara doamna, iar în pomelnicul cel vechi al aceleiași biserici citim: Mircea voievod, Mara doamna.²⁸ [9] Cine a fost Mara doamna? Din ce neam se trăgea? Mara este un nume derivat din Maria, aceasta forma era obișnuită în Serbia; una din fiicele cneazului Lazăr, cea căsătorită cu Vuk Brancovici, se numea așa.²⁹ Era doamna lui Mircea o sârboaică? Nu este sigur, pentru că noi cunoaștem prea puțin onomastica vremii, nu știm dacă numele Mara nu era obișnuit în acea epocă și în alte țări. Știm de pildă că Tamara, sora lui Șişman de la Târnova, se mai numea în cântecele populare și Mara.³⁰ Cele ce știm despre soția lui Mircea ne îndreaptă însă spre un mediu cu totul diferit de cel balcanic. La moartea lui Mircea, doamna lui se afla sau poate se adăpostise în Țara Ungurească și cu bucurie scrie diacul de cancelarie pe hrisovul lui Mihail voievod, fiul și urmașul lui Mircea, la 22 iunie 1418, câteva luni după moartea marelui domn: „Am scris la Târgoviște, în vremea când a venit mama domniei tale, doamna, de la ungurii.”³¹ Diacul se adresa astfel direct domnului, printr-o ciudată încălcare a protocolului diplomelor.

Pe de altă parte, un document puțin cunoscut aruncă o lumină interesantă asupra personalității doamnei lui Mircea. La 2 februarie 1400, regele Sigismund scrie din Praga către „credincioasa, strălucita doamnă, soția strălucitului bărbat, domnul Mircea, voievod transalpin”, arătând că poporul nostru din Kesztel și împrejurimi s-a plâns împotriva ei că a călcat vechile privilegii ce le are de la regii unguri. Ea cere în chip nedrept dijmă și vamă de la oamenii care vin să-și macine grâul sau pentru negoț în satul Tolmay, proprietatea doamnei. Acest lucru, zice regele Ungariei, este împotriva poruncilor noastre, pe care le-am dat eu însumi în scris. Mai mult, unii oameni au fost închiși de către doamna, li s-au luat vitele, 24 de vite ale oamenilor le mâncase doamna cu oamenii ei și le mai luase pe deasupra și doi cai, fără nici o dreptate. „De aceea ei au ajuns în sărăcia cea mai lucie și arată pe fața că trebuie să fugă de pe moșie și locurile lor.” Ca urmare a acestor plângeri, regele dă porunci foarte severe doamnei, ca, de îndată ce va primi scrisoarea lui, să nu mai calce

²⁵ Cf. și ipoteza lui I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I, Convorbiri Literare*, L, 1916, p. 857 că doamna Calinichia era fiica lui Dobrotici și de aceea „a moștenit” domnul român țara bunicului său. Vom vedea mai jos că Mircea n-a moștenit Dobrogea și în orice caz nu mai avem nici o altă dovadă pentru această ipoteză.

²⁶ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 62.

²⁷ *Ibidem*, p. 189, în confirmarea lui Vlad Dracul din 1439, cf. și p. 251.

²⁸ V. Drăghiceanu și P. Demetrescu, *Schitul Brădet Argeș*, în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, XVII, 1924, p. 68-73. Arhitectura e din veacul al XIV-lea, dar pictura a fost înnoită la 1761. Numele întreg al doamnei nu se citește pe fotografie.

²⁹ L. Stojanović, *Стари српски родослови и летописи (Vechile genealogii și letopisețe sârbești)*, sub indice.

³⁰ С. Јирецек, *История на Българите (Istoria bulgarilor)*, Sofia, 1929, p. 251.

³¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 115.

„drepturile poporului nostru”, nici obiceiurile vechi și privilegiile lor, să nu mai fie năpăstuiți cu nimic, să nu li se mai ia vama, ci dimpotrivă să le restituie cele luate și să repare nedreptățile făcute de ea sau de oamenii ei. Pentru mai multă siguranță, regele trimite pe Nicolae de Canișa, comitele de Zala, ca să restabilească dreptatea încălcată; de asemenea poruncește castelanilor din cetatea Rezi să observe executarea acestor porunci.³²

Scrisoarea aceasta e deosebit de sugestivă. Doamna lui Mircea apare ca o mare proprietară în Ungaria, o nobila stăpână care nu ține seama de privilegiile și de drepturile celor de jos. Are oameni înarmați care arestează în castelul ei, iau biruri, pun pe fugă pe vecini. Comitatul Zala, în care se afla aceasta moșie, este tocmai în partea sud-vestică a Ungariei și se mărginește cu Austria, cu Carintia și cu lacul Balaton. Orașul Kesztel, ai cărui locuitori se plânseseră împotriva doamnei lui Mircea, este așezat pe malul lacului Balaton și anume la capătul său apusean, iar Tolmay, proprietatea doamnei, este tot pe acel lac, ceva mai la răsărit. Mai la nord de această localitate se află cetatea Rezi, pomenită în documentul nostru. Erau deci părți foarte depărtate de țara noastră, probabil locurile de baștină ale doamnei lui Mircea, căci de o danie a regelui Ungariei către vecina lui sau de o cumpărătura făcută din țară la noi tocmai așa de departe nu poate fi vorba. De altfel, dacă ar fi fost un feud românesc în acele locuri, regele n-ar fi dat porunci de stăpân al supușilor, cum e cazul în documentul nostru. Domnii noștri au avut în decursul veacurilor moșii sau feude în Ardeal, dar o stăpânire la marginea opusă a Ungariei nu poate fi așa ceva, ea arată că doamna lui Mircea era din acele părți, o nobilă de pe malurile lacului Balaton. Comitatul Zala se mărginește cu țările de limbă croată și slovenă de la Marburg (Maribor) și Varajdin; infiltrații slave nu sunt excluse, deci numele de Mara nu este inexplicabil în aceste părți. Doamna Mara este mama lui Mihai vodă, urmașul lui Mircea, și desigur de întoarcerea ei din Ungaria se bucurase așa de mult diacul domnesc de la Târgoviște. Despre familia ei nu știm nimic; din documentele moșiei Tolmay aflăm că la 1380 era proprietar acolo Ștefan Lady, iar la 1398, cu doi ani înainte de doamna lui Mircea, era proprietar Paulus de Noogh.³³ Mai târziu, la 1427, pesemne după moartea doamnei, moșia trece în stăpânirea castelului Rezi, amintit mai sus.³⁴ Să fi fost nobilii Lady și Paul de Noogh ascendenții doamnei, de la care ea a moștenit moșia? Nu știm, căci se poate tot așa de bine s-o fi obținut prin cumpărare. În regiunea Zala se stabilise cu moșii familia de origine germană din Carintia Cylli; Henric de Cylli avea numeroase moșii în comitatul Zala.³⁵ Dacă doamna Mara era din această familie sau înrudită cu ea, ne-am explica anume afirmații despre înrudirea lui Mircea cel Bătrân cu Vladislav Iagello, a cărui soție de-a doua a fost Ana de Cylli.³⁶ [10]

Mircea și Vladislav Iagello. Era această doamnă din Ungaria transdanubiană o prințesă înrudită cu Iagelonii? S-ar părea că da, deoarece Mircea era înrudit cu Vladislav Iagello. Pe temeiul unei scrisori a lui Mircea adresată regelui polon s-ar putea însă trage concluzii greșite. Domnul muntean zice așa în stil patetic: „Părintelui meu, marelui rege Vladislav... eu sunt al tău și copiii mei, câți sunt, sunt nepoții tăi și copii ca și ai mei.”³⁷ După unii istorici ar rezulta de aici că Mircea ar fi fost ginerele regelui Vladislav, deci doamna lui ar fi fost fiica acestui suveran polon.³⁸ Genealogia Iagellonilor este însă azi prea bine cunoscută, ca să ne mai putem permite asemenea ipoteze. Alți istorici, care n-au înțeles textul, văd în Mircea pe varul primar al lui Vladislav.³⁹ Credem că termenii din scrisoare nu sunt decât forme de respect și politețe și nu trebuie căutate într-înșii dovezi pentru legături de familie. Totuși între Mircea și Vladislav era o rudenie depărtată. În tratatul încheiat de domnul Țării Românești cu regele Poloniei la 17 mai 1411, făgăduindu-i ajutor,

³² Nagy Imre, Véghely Dezsó și Nagy Gyula, *Zala vármegye története, kiadja Zala varmegye közönsége oklevéltár*, II, Budapest, 1890, p. 298-300, vezi harta p. 19.

³³ D. Cszanki, *Magyarország történelmi földrajza*, III, Budapest, 1897, p. 117.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Revay, *Nagy lexikon*, sub Zala.

³⁶ Vezi paragraful următor.

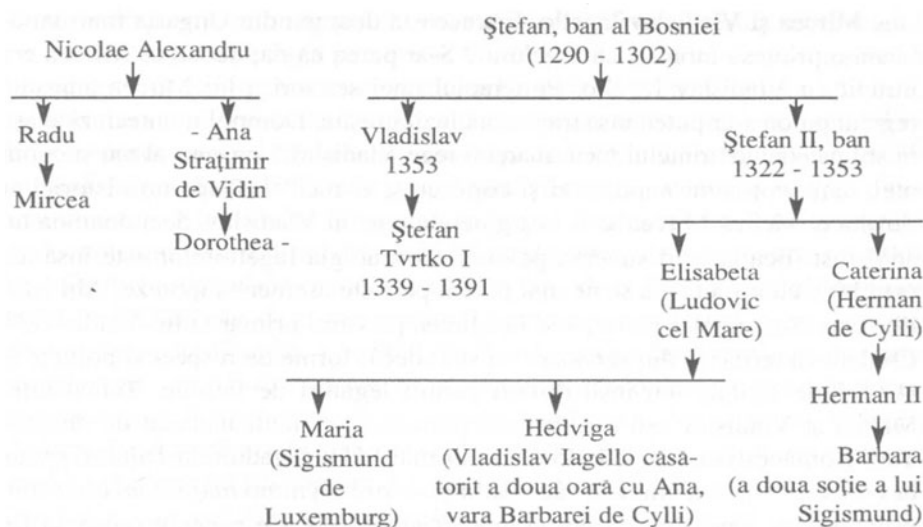
³⁷ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 825.

³⁸ St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrân*, București, fără dată, p. 46.

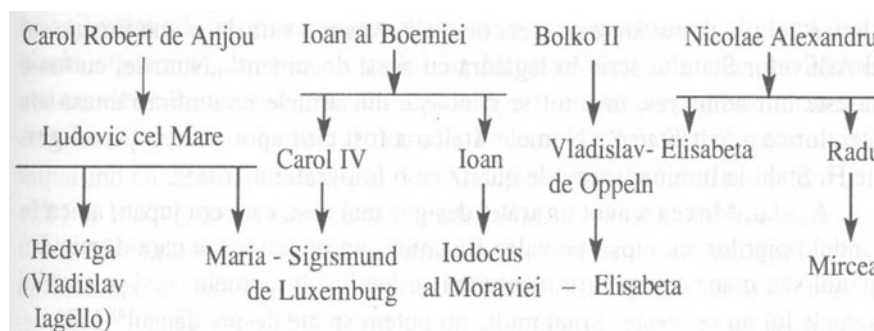
³⁹ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 825, traducerea latină greșită a lui Kaluzniacki, în care ANEΨΙΟΣ e tradus cu *consobrinus*, văr din mame surori, de unde confuzia.

spune că o face cu atât mai mult cu cât e dator și ca ruda (*ymmo magis iam quia consanguinitatis amor hoc facere compellit amicos*⁴⁰). Ce rudenie putea să fie între domnul de la Argeș și fostul stăpânitor păgân al Litvaniei? O legătura foarte depărtată, desigur. D. Onciul credea că e vorba de o alianță de familie între domnul Moldovei Alexandru cel Bun și Iagelloni, iar Mircea ar fi fost rudă (cum?) cu domnul Moldovei.⁴¹

În realitate, prin căsătoria fetei lui Nicolae Alexandru voievod cu Strațimir de la Vidin, a urmat apoi o alianță de familie cu dinastia bosniacă Cotromanici, iar o fiică a lui Ștefan II Cotromanici, Elisabeta, fusese mama celor două regine, Maria a Ungariei și Hedviga a Poloniei. În acest chip între Mircea și Vladislav al Poloniei, ca și între Mircea și Sigismund de Luxemburg era o depărtată alianță de familie. Totuși nu ne îndoim că, oricât de depărtată, această legătură era cunoscută de Mircea, el se mândrea cu ea și făcea aluzie la dânsa, când scrie în termeni așa de vagi regelui polon despre înrudirea lor.⁴²

Mai există și altă înrudire a lui Mircea cu Vladislav Iagello și cu Sigismund de Luxemburg, adică cu soțiile lor surori, Maria și Hedviga de Anjou, anume prin căsătoria lui Vladislav de Oppeln cu fiica lui Nicolae Alexandru voievod, Elisabeta, și apoi prin căsătoria fiicei acesteia cu Iodocus al Moraviei, vărul primar al lui Sigismund.⁴³

⁴⁰ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 472.

⁴¹ D. Onciul, *Curs litografiat de istoria Românilor*, București, 1900, p. 334.

⁴² Al. Ivic, *op. cit.*, planșa III, cf. și Homan-Szekfü, *Magyar története*, III, p. 192. Tabla genealogică a lui S. de Zotta, *Familia regală a României și alte neamuri descendenți din Basarabi*, în *Arhiva genealogică*, 1, 1912, p. 32 este complet greșită. Crede că Ecaterina, bunica Barbarei de Cylli, soția de a doua a regelui Sigismund, era fiica Dragodanei (Dorothea) și a regelui Bosniei Ștefan Tvrtko I. În realitate, ea era fiica lui Ștefan banul. Dragodana era fiica lui Strațimir de Vidin, deci vară primară cu Mircea. Pentru amănunte, vezi tabla genealogică mai jos.

⁴³ Dabrowski, *Elzbieta Lokietkówna*, p. 324 și 328.

Rămâne însă loc și pentru o ipoteză care ar explica altfel legătura de rudenie între Mircea și Vladislav Iagello. Am spus că nu știm care era familia doamnei Mara a lui Mircea, dar este sigur că ea era o femeie nobilă din comitatul Zala. Moșiile ei erau vecine cu Slavonia, unde domnea cu puteri regești familia Cylli. Această familie își întindea autoritatea prin înrudiri și în comitatul Zala.⁴⁴ La 1400, după moartea reginei Hedviga, Vladislav Iagello se recăsători cu Ana de Cylli, fiica lui Wilhelm din familia aceasta originară din Carintia. Familia Cylli era înrudită cu multe case regești. Sigismund de Luxemburg al Ungariei, după moartea Mariei, se recăsători și el cu Barbara de Cylli, vara cu Ana (căsătoria aceasta are loc la 1401). Despre Barbara istoricul Bonfinius spune aceste cuvinte puțin amabile pentru onoarea unei femei: „Indomitae libidinis mulierem, quae inter adulteros publice vitam duxit, prostitutoque pudore viros saepius petiit quam petantur.”⁴⁵ [11] Este posibil să fi existat o rudenie între această familie și doamna lui Mircea (pentru legăturile familiei Cylli cu Sigismund de Luxemburg și Vladislav Iagello, vezi tablele genealogice de mai sus). Aداug că Mircea cunoscuse personal pe unul măcar din conții de Cylli, pe Herman II, tatăl reginei Barbara, cu care luptase alături la Nicopole.

Staico. Fratele lui Mircea. Când Mircea a dat marele său hrisov mănăstirii Snagov de pe insula din Codrii Vlăsiei, el a întărit călugărilor și egumenului Lazăr satul Ciulinia pe valea Buzăului, sat pe care-l dăruise mănăstirii „fratele domniei mele” și apoi se citește în document abia vizibil „jupan” și un alt cuvânt este șters de tot.⁴⁶ Acum o sută de ani un funcționar al Arhivelor Statului scria în legătură cu acest document: „Numele, cu toate că este într-adins ras, însă tot se cunoaște din urmele ca umbră rămasă ale literelor că a fost *Staico*.” Numele Staico a fost citit apoi și de expertul grafic H. Stahl la lumina lămpii de quartz pe o fotografie mărită.⁴⁷

Așadar, Mircea a avut un frate, desigur mai mic, care era jupan, adică în rândul boierilor, cu moșii pe valea Buzăului, un om cucernic care dăruia din avutul său mănăstirii pentru mântuirea sufletului. În pomelnice și în cronici numele lui nu se ivește și mai multe nu putem spune despre dânsul.⁴⁸ [12]

Mihail voievod coregent. Mircea a avut un fecior Mihail, care apare alături de dânsul pe fresca de la Cozia, atât în biserica principală, cât și în capela bolniței, un tânăr subțire de 12-13 ani cu plete lungi. Una din fresce îl înfățișează cu o haină vișinie închisă sub o mantie lăsată pe umeri și încheiată la un nasture, pantaloni strâmpți, costum occidental, o coroană împodobită cu perle mici în cap și o sabie scurtă atârnată de cingătoarea de la brâu. Măinile le ține la piept în semn de rugăciune. În cealaltă frescă e în haine de sărbătoare brodate cu aur, cu flori mari rotunde aurite și stilizate, coroana mai mare de aur; el susține cu o mână alături de tatăl său chipul mănăstirii Cozia.⁴⁹

Acest tânăr a fost coregent al lui Mircea în sarcina grea de a conduce țara, apoi pentru scurt timp a domnit singur în scaun, după moartea tatălui său. În hrisoavele lui Mircea de la o vreme apare mențiunea fiului său Mihail, de obicei arătând că dania și porunca domnească să se ție: „cât va trăi domnia mea și cât va trăi fiul domniei mele, Io Mihail voievod”. Alteori, cel care va călca porunca domnească era amenințat cu „pedeapsa și urgie de la domnia mea, ca călcător și neascultător al hrisovului domniei mele și al fiului domniei mele, Mihail voievod.”⁵⁰ Nu se poate ști precis în ce an a fost asociat la domnie Mihail voievod. În orice caz este vorba de o asociere, căci pe

⁴⁴ Vezi harta Ungariei la 1433 cu zonele de influență ale diferitelor familii. Zala e arătată în zona familiei Cylli (Homan-Szekfii, op. cit., III-1, p. 224).

⁴⁵ Bonfinius, *Historia Panonica*, Colonia, 1690, p. 503.

⁴⁶ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 91-93.

⁴⁷ St. Nicolaescu, *Vechimea mănăstirii Snagov*, în București, 1, 1935, p. 109-111, citise Stan.

⁴⁸ H. Stahl, în expertiza grafică asupra documentului Snagovului spune că cele două cuvinte: „jupan Staico” au fost adăugate mai târziu cu altă cerneală mai puțin rezistentă și de aceea s-au șters. Pe locul unde s-au adăugat ele nu era scris nimic, ci fusese lăsat loc alb. Stahl afirmă că adaosul a fost făcut de aceeași mână ca aceea care a scris documentul.

⁴⁹ Cf. reproduceri la Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, nr. 7-8. Iorga trece în legendă *Mihăilă* voievod, înțelegând greșit litera cirilică Б din inscripție, care la sfârșitul cuvântului nu au valoare fonetică.

⁵⁰ P. P. Panaitescu, op. cit., p. 97 și 98.

clopotul de la Cozia stă scris: „în zilele marelui Io Mircea voievod și ale lui Mihail voievod.”⁵¹ Pe temeiul unor documente greșit publicate și greșit datate, s-a crezut că încă de la începutul domniei Mircea și-a luat alături pe fiul său, împărțind cu dânsul puterea.⁵² În documentele *datate* ale lui Mircea între anii 1387 și 1407,⁵³ nu se pomenește numele lui Mihai; în schimb, într-un hrisov al lui Mircea din 1409 și în cele următoare el este amintit. Socotim deci cu aproximație că anul asocierii la tron al lui Mihai este 1408, cu zece ani înainte de moartea tatălui său. [13] Când s-a urcat singur în scaun era un om matur, avea doi fii, pe Radu și pe Mihai.⁵⁴

În timpul domniei lui Mircea și a lui Mihai împreună s-au bătut monete de argint în Țara Românească, care au pe față numele lui Mircea, iar pe revers pe al lui Mihai, ca să arate astfel asocierea la domnie.⁵⁵ Asocierea la tron era un obicei destul de răspândit în acea vreme și o găsim atât la Paleologii din Bizanț, cât și la Nemanizii din Serbia. Mihail fusese uns ca domn de ierarhii bisericii într-o solemnitate de înscăunare; în hrisovul pe care-l dă el în Târgoviște în calitate de coregent, spune precis: „Eu cel întru Hristos Dumnezeu binecinstitorul și de Hristos iubitorul și *de Dumnezeu uns*, Io Mihail voievod, fiul prea dulcelui Io Mircea bine credinciosul și de Hristos iubitorul și autocratul mare voievod.”⁵⁶ Deci Mihail nu era *autocrator*, ci numai tatăl său avea drept la acest titlu; el dă porunci și hrisoave cu pecetea lui, dar „cu voia părintelui domniei mele.” Totuși are drept să amenințe cu urgie și pedeapsă pe cei ce nu se vor supune poruncii lui, „ca să se învețe și alții să asculte de cuvânt și să nu se împotrivescă.”⁵⁷ Situația lui Mihail era deci subordonată tatălui său, nu era un asociat cu drepturi egale. El avea însă rosturi deosebite, pesemne că o parte din oaste era sub conducerea lui și el avea alta reședință decât tatăl său. Mircea stătea la Argeș în vechea capitală; aproape toate hrisoavele sale sunt date din acest oraș (sunt și unele hrisoave izolate date de Mircea cu prilejul unor călătorii la mănăstirea Cozia, Tismana, la Giurgiu, la Câmpulung), la Argeș a și murit probabil marele domn, nu departe, peste dealuri de mănăstirea Cozia, locaș de veci al trupului său. Mihail în schimb stătea la Târgoviște, orașul comercial, care deținea pe valea Ialomiței și a Dâmboviței negoțul cu Brașovul prin pasul Branului. Hrisovul său ca asociat la domnie e dat din Târgoviște, el face o danie mănăstirii Cozia de zece case de șerbi, „din însăși casa domniei mele și din însuși orașul domniei mele,” îi scutește de dări și prestații, „câte se află în orașul domniei mele Târgoviște.”⁵⁸ Târgoviștea era deci orașul lui Mihail, acolo stătea el cu curtea lui deosebită, acolo dă el porunci „slugilor domniei mele de la Cetatea Dâmboviței și vameșilor de la Rucăr și de la Bran”, să fie în pace cu negustorii de la Brașov, „ca să nu se mai plângă de voi de-acum înainte părintele domniei mele... căci de voi mai auzi niscaiva vorbe de la părintele domniei mele din pricina vorbelor voastre, domnia mea are să facă mare rău celui ce-l va fi supărat pe nedrept.”⁵⁹ Mircea era deci cel ce primea plângerile de peste granița, căci în nici unul din actele externe ale lui nu e pomenit fiul asociat la domnie, nici în alianțele cu Polonia, nici în privilegiile de comerț ale Brașovului și Lembergului; domnul cel bătrân singur reprezenta țara în fața streinilor. Dar acel care executa pedepsele și lua măsuri pentru sectorul Dâmboviței și al drumului negustorilor brașoveni

⁵¹ St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice*, București, fără dată, p. 6.

⁵² I. Minea, *Politica orientală a lui Sigismund*, p. 158. Astfel într-o copie a unui document din Argeș, 27 decembrie 1390 (Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 341), data se poate corecta pe baza listei boierilor. Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 85 nota. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 307, pune asocierea încă din 1399, dar documentul citat de dânsul nu e din acel an, ci din 1409.

⁵³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 41-73.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 114. Unii istorici afirmă că Mihail a trăit la Bizanț înainte de a fi coregent al tatălui său: Minea, *op. cit.*, p. 158, nota 2 și N. Iorga, *Geschichte des rumähische Volkes*, I, p. 304. În realitate, fiul lui Mircea pomenit la Bizanț de cronicarul Ducas, care nu-i dă numele, nu este Mihail, căci cronicarul spune lămurit că prezența lui acolo era sub împăratul Ioan VIII Paleolog, adică după 1425, dată la care Mihail nu mai era în viață. Ducas, ed. Bonn, p. 201. Cf. D. Russo, *Studii greco-române*, București, 1939, II, p. 520.

⁵⁵ C. Moisil, *Monetăria Țării Românești*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, III, Cluj, 1926, p. 154.

⁵⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 104.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 103.

⁵⁹ I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, I, București, 1905, p. 6-7.

era Mihail, de aceea el chiar dă o poruncă privitoare la procesul rășnovenilor în timpul vieții părintelui său.⁶⁰

După moartea lui Mircea, Mihail nu s-a mutat la vechile curți strămoșești de la Argeș, ci a continuat să rămâie la curtea nouă din Târgoviște.⁶¹ După el au rămas acolo, în orașul mai bogat așezat pe drumul mare de negoț și domnii următori. *Astfel se explică schimbarea capitalei țării de la Argeș la Târgoviște.* Mircea a stat până la moarte în vechea capitală, iar fiul său stătea ca asociat în Târgoviște; de la urcarea în scaun a acestuia, la 1418, Târgoviștea rămâne definitiv capitala țării. De altfel călătorul german Schiltberger, care a luat parte la lupta de la Nicopole, spune foarte clar: „Eu am fost și în Valahia și în cele două capitale din Valahia, care se numesc Agrisch (Argeș) și Türkoisch (Târgoviște).⁶²

Asocierea la domnie și împărțirea atribuțiilor stăpânirii se explică în parte prin greutățile și primejdiile din acele vremi destul de grele. Dar de obicei asocierea la domnie înseamnă și o asigurare pentru stabilitatea moștenirii la tron. Ca în toată istoria noastră veche tronul era electiv, ca și în țările vecine de altfel. Alegerea o făceau boierii și clerul între diferiții membrii ai familiei domnitoare, căci fiul mai mare n-avea un drept de întâietate, dovada alegerea lui Radu, care a urmat după fratele său Vladislav, și a lui Mircea însuși după fratele său Dan, deși acesta avea mai mulți fii. Pentru a asigura domnia fiului său, Mircea l-a uns domn, desigur cu asentimentul boierilor, încă în timpul vieții sale. [14]

Alți fii ai lui Mircea cel Bătrân. Cronicarul bizantin Chalkokondyl vorbind de Mircea spune: „Având adesea legături în afara de căsătorie, a lăsat nu puțini fii nelegitimi în Dacia, cari după moartea lui s-au apucat să se lupte între ei pentru domnie.”⁶³ Aceeași observație o face și alt cronicar bizantin, Ducas, care spune despre Mircea că „ducând o viață desfrânată, a avut mulți copii naturali.”⁶⁴

Precum se știe, în țările române și fiii nelegitimi aveau drept să fie aleși domni la fel cu cei născuți din cununie. Unii dintre fiii lui Mircea au domnit mai târziu în scaunul Țării Românești, astfel Radu zis Prasnaglava, care domnește de la 1421, fiul „sfânt răposatului părintelui meu, domnul Mircea voievod.” Între boierii acestuia și nu în primul loc, se ivește un Stan „unchiul voievodului,”⁶⁵ care este pesemne fratele mamei lui. Apoi Alexandru vodă, zis Aldea, se intitula și el fiu al lui Mircea, luând scaunul domniei la 1431.⁶⁶ [15] Urmașul său, Vlad Dracul avu o domnie mai lungă (1436-1447) [16] și era și el fiul lui Mircea.⁶⁷ Așadar, patru fii ai lui Mircea au domnit succesiv în Țara Românească: Mihail, Radu, Alexandru și Vlad. Nu știm afară de Mihai, dacă aceștia erau fii legitimi sau copii din flori. Unul dintre ei, probabil Vlad, este fiul lui Mircea pomenit de cronicarul bizantin că venise la curtea împărătească din Constantinopol încă din anul 1410 și ceruse ajutor pentru pretendentul otoman Musa.⁶⁸ Tot Vlad se afla la curtea împăratului bizantin Ioan VIII Paleolog (1425-1448) ca ofițer împreună cu alți tineri valahi destoinici în

⁶⁰ *Ibidem*, p. 7-8

⁶¹ Hrisov din acel oraș la 22 iunie 1418, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 114.

⁶² H. Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmantel, Tubingen, 1885, p. 52. Cf. și Mincu Popescu, *Studii asupra lui Mircea cel Bătrân*, București, 1885, p. 54-55, care afirmă că Mircea a fost cel care a mutat capitala la Târgoviște și la București (?).

⁶³ L. Chalkokondyl, ed. Darkó, Budapest, 1922, p. 73.

⁶⁴ Ducas, ed. Bonn, p. 201. O notă comică aduce în legătură cu aceste știri D. Bolintineanu: „Marele Mircea era supus unei slăbiciuni rușinoase pentru bărbații ce ursita alege spre a îndrepta lucrurile omenești: El iubea femeile cu deosebire”! D. Bolintineanu, *Vlad Țepeș și Mircea vodă cel Bătrân*, ed. II, București, 1870, p. 96.

⁶⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 128.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 165.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 184. Cronicarul austriac E. Windecke, *Historia vitae imperatoris Sigismundi*, ed. von Hagen, Leipzig, 1886, p. 155, cap. 206, vorbind de Vlad Dracul numit de Sigismund domn al Țării Românești îl numește *Merz weyden*, iar pe tatăl său, adică pe Mircea, *Pankratius der Weise* (cel înțelept). Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 421 crede greșit că Pankratius ar fi Radu, tatăl lui Mircea.

⁶⁸ Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 160-161. Vezi mai jos, cap. ultim.

mănuirea armelor.⁶⁹ Un fiu al lui Mircea, al cărui nume nu-l cunoaștem, a fost ostatec la turci, la curtea sultanului Mahomed I în 1417, când, la sfârșitul domniei, marele domn s-a închinat turcilor.⁷⁰

Dintre nepoții lui Mircea, fiii lui Dan I, unul dintre ei, Dan, a stat și el la Bizanț și se afla acolo la moartea unchiului său. El se luptase vitejește cu turcii în oastea grecească și împăratul Manuel Paleolog îl trimise la 1422 cu o corabie a lui la Cetatea Albă, ca să-și recapete domnia țării.⁷¹ Un alt fiu al lui Dan I, Ioan, „fiul răposatului Danciul voievod”, se afla, desigur fugăr, la Raguza, în 1397.⁷² Aceasta ramură a familiei lui Mircea era oarecum exilată din țară, deși Dan II, înainte de plecarea sa la Constantinopol slujise câțva timp în oștile unchiului său. De asemenea, între principii pribegi trebuie să socotim și pe acel Vlad, pe care îl aduse în scaunul țării Baiazid și care a domnit ca uzurpator între 1394-1396. El era foarte probabil tot un fiu al lui Dan.⁷³ Cu aceasta se încheie lista membrilor cunoscuți ai familiei lui Mircea.⁷⁴ [17]

⁶⁹ Ducas, ed. Bonn, p. 201-202 și D. Russo, *op. cit.*, II, p. 520.

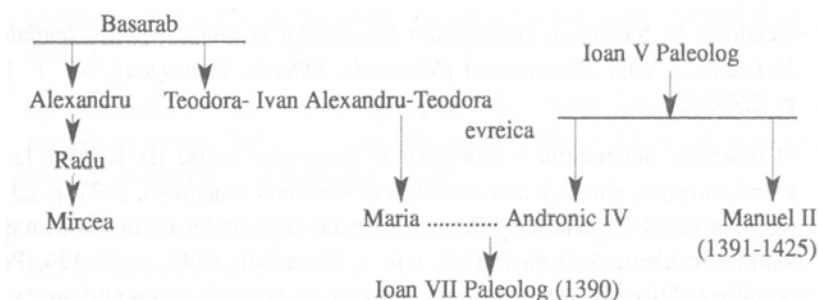
⁷⁰ Vezi mai jos, Partea a II-a, capitolul ultim.

⁷¹ Ducas, I. Faptul e pus în legătură cu asediul Constantinopolului în 1422.

⁷² N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire de croisades*, II, București, 1899, p. 70.

⁷³ Vezi mai jos, p. 310-311.

⁷⁴ D. Onciul, *Negru vodă*, în *Convorbiri Literare*, XXIV, 1890, p. 1096, nota 1, a presupus existența unei legături de rudenie între Mircea și Paleologii de la Bizanț. Anume, Maria sora lui Strațimir a fost căsătorită cu împăratul Andronic IV Paleolog (1376-1379). Deoarece Strațimir era fiul Teodorei, fiica lui Basarab Voievod, ar urma, după Onciul, că Radu, tatăl lui Mircea, ar fi fost văr primar cu împărăteasa Bizanțului, Maria. În realitate însă, Maria Paleolog n-avea sânge românesc. O spune lămurit cronicarul bizantin contemporan Nicefor Gregoras, care arată că Maria era fiica din a doua căsătorie a lui Ivan Alexandru, adică nu a româncei, ci a Teodorei, evreica botezată (Nicefor Gregoras, ed. Bonn, II, p. 557-558). Spița genealogică a acestei înrudiri vitrege a lui Mircea cu Paleologii ar fi deci următoarea:

CAPITOLUL V

DOMNUL ȘI CÂRMUIREA ȚĂRII

Titlul și puterea domnească. „Eu, cel întru Hristos Dumnezeu binecredincios și binecinstitor și de Hristos iubitor și autocrat, Io Mircea mare voievod și domn din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătarești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domnitor al Banatului Severinului și pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă și până la marea cea mare și stăpânitor al cetății Dârstorului.”¹ Mircea a purtat un titlu mareț, înfățișându-se ca un mare stăpânitor ortodox din răsăritul Europei, conștient și mândru de puterea sa. Vom analiza în alt capitol, atunci când vom ajunge la politica externă a marelui domn, care erau stăpânirile lui Mircea și cum au ajuns sub sceptrul său. Deocamdată trebuie să lămurim sensul acestui titlu: este un titlu compus din elemente bizantine și slave sud-dunărene. „ὁ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός βασιλεύς και αυτοκράτωρ” (cel întru Hristos Dumnezeu credincios împărat și autocrat) era împăratul de la Bizanț, dar după pilda lui și ceilalți stăpânitori ortodocși de la Târnova, Vidin sau Crușevaț purtau acest titlu.² Io înaintea numelui domnului este Ioan, după modelul „împăraților” din al doilea imperiu bulgar, o imitație diplomatică fără sens politic. De altfel prescurtarea lui Ioan în Io era obișnuită și în paleografia și numismatica bizantina a vremii,³ [1] *Podunavia* din titlul lui Mircea nu era o țară, ci o imitație după titlul stăpânitorilor sârbi; ea apare și în titlul lui Lazăr al Serbiei, și înseamnă stăpânire a malurilor Dunării, ceea ce era și cazul pentru Mircea⁴ [2]

Toți stăpânitorii slavi balcanici ai vremii erau „binecredincioși” și „de Hristos iubitori;”⁵ de asemenea, toți acești stăpânitori erau „autocrați”, începând cu împăratul bizantin.⁶ [3]

De ce au imitat domnii români aceste titluri ale stăpânitorilor din sudul Dunării? Din lipsă de originalitate a cancelariei domnești? Dovedește poate aceasta tradiția unei dependențe a țării de Imperiul Bulgar? Credem că nu, de altfel izvoarele istorice nu amintesc de așa ceva. Singura explicație valabilă este credem aceasta: domnii români aveau o conștiință a faptului că sunt stăpânitori ortodocși, adică domnitori aleși de Dumnezeu, unși de biserica Răsăritului, apărători ai acestei biserici. De aci titlul care arată această calitate religioasă și identitatea cu acel al celorlalți stăpânitori ortodocși. Dintr-un asemenea titlu se putea îndată deosebi un prinț al ortodoxiei de un catolic. Aceasta este credem sensul titlului lui Mircea.

Dar de aci rezultă un fapt: acest titlu nu cuprinde, afară de enunțarea teritoriilor stăpânite, realități politice românești. Era Mircea și urmașii lui un *autocrat*, ca de pildă sultanul? Desigur că nu. *Un stăpânitor respectat, care în marginile datinei cârmuia țara cu ajutorul boierilor de sfat, aceasta era un domn român.*

Mai întâi, era un principe ales. Nu avem dovezi directe că tronul Țării Românești era electiv, dar multe considerente ne duc la această concluzie. Întâi, așa era în toate statele vecine, la Bizanț,

¹ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 82.

² Pentru titlul țarilor bulgari contemporani, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 587, 590, 594, 600 și Margulies, *Bulgarien und Byzanz*, în *Zeitschrift d. Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, neue Folge, V, 1926, p. 183.

³ Deși e deplin dovedit că Io este Ioan (I. Bogdan, *Io în titlul domnilor români*, în *Convorbiri Literare*, XXIII, 1889, p. 721-738), se mai găsesc și azi cercetători care propun soluții noi și fanteziste pentru „misteriosul Io”. Că Io este Ioan o știau foarte bine grămaticii din vremea lui Mircea și adesea îl scriau întreg, „Ioan Mircea voievod” (în actele din 1388 și 1389), P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 49, 51, cf. și 54: „părintele domniei mele Ioan Radu voievod” (ibid., p. 75: la genitiv: Иоанна „Nos Ioannes Mircea” în actele latine (ibid., p. 34), „fiul meu Ioan Mihail” (ibid., p. 99). Ιό Παλαιολόγος - poartă monetele împăratului Ioan Paleolog.

⁴ La 1380 introduce cneazul Lazăr Podunavia în titlul său (Miklosic, *Monumenta serbica*, Viena, 1858, p. 145, 200). Asemenea în titlul lui Vuk Brancovici la 1392 (p. 224) și al lui Ștefan Lazarevici în 1405 și 1410 (p. 269 și 277).

⁵ În titlul lui Marco Cralevici, L. Stoianovici, Стари српски записи и надписи (Vechile inscripții și însemnări sârbești), I, p. 58, în titlul lui Ivan Alexandru al Bulgariei, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 588.

⁶ «Самодръжавъи» în titlul lui Lazăr la Miklosić, *Monumenta serbica*, p. 231 și în al lui Șişman al Bulgariei, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 600.

Bulgaria și Serbia, Polonia și Ungaria; țara noastră nu putea constitui o excepție. În al doilea rând, asocierile la domnie, cazul lui Mircea și Mihai, nu se explică decât prin grija domnului de a asigura fiului moștenirea cu o alegere în timpul vieții lui, căci altfel ea nu era de la sine înțeleasă. În al treilea rând, succesiunea capricioasă în privința legăturilor de familie a domnilor munteni: după Basarab a urmat fiul său, Alexandru, și apoi fiul acestuia, Vladislav, dar după acesta fratele lui, Radu, și apoi pe rând cei doi fii ai lui Radu, Dan și Mircea, ceea ce arată că în marginile casei domnitoare puteau fi aleși fie fratele, fie fiul domnului. Cei ce făceau alegerea erau firește boierii. Adunării electivă sunt pomenite mai târziu în izvoare, dar mai ales în Moldova: adunarea de la Direptate, care a proclamat pe Ștefan cel Mare, de pildă. La 1560 boierii moldoveni se plâneau de Alexandru Lăpușneanu, care „n-a fost primit printr-o alegere legitimă (*nulla legitima electione*).⁷ Și cronica munteană amintește alegerea lui Radu de la Afumați la 1522: „S-au adunat boierii toți și mari și mici și toată curtea și au ridicat domn pe Radu vodă de la Afumați.”⁸ [4]

Care era în realitate puterea domnului? Era în primul rând apărătorul supușilor lui, deci comandantul oștilor și vom vedea că în vremea lui Mircea oastea era a domnului, nu a boierilor. Era în același timp apărătorul spiritual al țării în calitate de ctitor al așezămintelor religioase ce ocroteau țara prin intervenția în favoarea ei la Cel de Sus; era apoi și judecătorul suprem care împărțea dreptatea. Administrația lui nu era prezentă oriunde, dovadă satele imune (ohabe), cârmuite de mănăstiri și de boieri chiar în privința justiției și a fiscalității. Domnul aduna venitul domniei, deci al statului, cu funcționarii lui, deși, cum e cazul vămilor, aceste venituri erau adesea concesionate. El avea inițiative pentru ridicarea țării (am arătat până acum câteva: moneda măruntă, tratate de comerț, minele). Înăuntrul țării toți proprietarii de pământ depindeau de dânsul prin acel *dominium eminens*, pe care-l avea asupra tuturor moșiilor țării ca senior feudal asupra boierilor. În afară, reprezenta țara, dar și aci alături de boieri, față de suveranii streini. Dar toate actele sale erau mărginite întâi de datina, în al doilea rând de sfatul boierilor. În hrisoave și chiar în tratatele comerciale externe sunt trecute numele boierilor dregători, ca o garanție și o dovadă că sfatul a fost consultat.⁹ [5]

Dregătorii. Sfetnicii domnului cari constituiau consiliul său figurează de obicei în hrisoavele domnești cu numele lor și sunt în genere în vremea lui Mircea zece sau unsprezece, numărul cel mai obișnuit,¹⁰ o dată numai el se ridica la 16,¹¹ altădată scade la șase.¹² Prin urmare, acest sfat domnesc nu era o adunare prea numeroasă și variația numărului dregătorilor se explica prin aceea că numai cei ce fuseseră de față la luarea hotărârii erau trecuți în hrisoave, dovadă însemnarea din textul latin al privilegiului de negoț pentru brașoveni după numele boierilor: „Qui cum haec agerentur erant presentes.”¹³

În perigrinațiile sale prin țară Mircea trece urmat de sfatul său de dregători din târg în târg și dintr-o mănăstire într-alta. Un hrisov înseamnă: „Aceasta scrisoare a fost în orașul domniei mele numit Râmnic, în fața a mulți martori cari sunt aceștia” (urmează numele a trei egumeni și lista boierilor¹⁴). Altă dată, în noiembrie târziu, Mircea sosește la mănăstirea Tismana, „mergând domnia mea către Severin, să se întâlnească cu craiul, atunci am ajuns la mănăstire... cu toți egumenii

⁷ Hurmuzaki, *Documente*, II-1, p. 385-386.

⁸ Cronica anonimă (Ludescu), ed. Ioanid, *Istoria Țării Românești*, p. 38. De observat că Vasile Lupu fusese ales prima oară domn de boieri la 1632, dar i s-au pus condiții prealabile pentru dări și cât va lua de la boieri, un fel de *pacta comenta*, ca în Polonia, și el n-a primit. Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Ureche, I, p. 522: „Striga cu toții să fie domn Lupul Vasile Vodă, însă îi da și legături, ce va lua den țară, ce s-ar lega pentru dări, atuncea la acel ales, mai mult să nu ia den țară. Ce acele legături, văzând Lupul Vasile Vodă... n-au primit într-acea dată domnia.”

⁹ Pentru puterea unui suveran medieval, analiza lui M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 194-197.

¹⁰ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 65: act din 1386-1392: zece boieri; p. 67: din 1400: zece boieri; p. 87: din 1408-1418: unsprezece boieri; p. 107: din 1414: zece boieri; p. 109: același an: zece boieri; p. 112: din 1415: unsprezece boieri.

¹¹ *Ibidem*, p. 57 din 1392

¹² *Ibidem*, p. 85.

¹³ I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, p. 37.

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 53.

mănăstirești și cu toți boierii domniei mele.”¹⁵ Altă dată sfatul se deplasează la Giurgiu și de asemenea la Câmpulung,¹⁶ iar la 1415 Mircea sosește în Postul Mare la mănăstirea Cozia, urmat iar de sfatul său călător: „Eu Mihail logofăt am scris când a venit Io Mircea voievod în mănăstirea Cozia în Postul Mare.”¹⁷

Dregătorii erau schimbați destul de des, aproape nici unul dintre cei de la începutul domniei lui Mircea nu rămase până la sfârșit; singur Popșor *proto-vistiernicul* apare la 1392 și la 1415, adică într-un răstimp de 23 de ani cu aceeași funcție.¹⁸ Radul banul apare de asemenea în primele hrisoave ale lui Mircea,¹⁹ apoi devine vornic în 1413²⁰ și rămâne în fruntea divanului până la 1421, deci vreo 30 de ani. Vornicul este întotdeauna în fruntea sfatului boierilor în hrisoave, ceea ce arată că el era cel mai înalt dregător al țării, trecerea lui Radul de la bănie la vornicie a însemnat desigur o înaintare în rang. Din 12 documente ale lui Mircea cu lista sfatului, în 9 vornicul e în frunte, în 3 este banul, dar din două din acestea lipsește numele vornicului, care era absent și singurul document în care banul este trecut înaintea vornicului s-a păstrat numai într-o traducere târzie, care poate n-a urmat ordinea boierilor din original.²¹ *Vornicul (judex sau palatinus curiae)* era o demnitate împrumutată din Ungaria, era judecătorul și șeful curții. Vornicii lui Mircea au fost: la început Vladislav, apoi Vlad și la urmă Radul. [6]

Banul era banul de Severin, cetate stăpânită de domnii Țării Românești, dar el se afla adesea la curte. Banul nu era seniorul Banatului, căci nu ridica venituri proprii în Oltenia, cum dovedesc documentele mănăstirești; slugile domnești de la centru, nu ale banului, strângeau dările. Era probabil mai mult un dregător militar, dar executa și poruncile administrative ale domnului, având și drept de judecată locală.²² Bani existau și în Ungaria, al Croației și Slavoniei, dar funcția pare a fi de origine avară [7]. Banii lui Mircea sunt boierii Stănilă, Radul, Dragomir, Drăgan, Aga, în ordine cronologică; funcție ai cărei titulari se schimbă destul de des.

Logofătul era șeful cancelariei, titlul deriva de la λόγος, adică *ratio, socoteală* (și nu *oratio*, cum s-a crezut), deci cel ce ține socotelile.²³ El este totdeauna indicat ultimul dintre sfetnici în hrisoave pentru că pune pecetea și scrie actul sau indică gramaticilor cum trebuie să scrie. Titlul de origine bizantină a trecut la sârbi și la bulgari și probabil de la aceștia din urmă l-am împrumutat noi.²⁴ Logofeții lui Mircea au fost în ordine cronologică: Filos, poate grec [8], apoi, de la 1400 până la sfârșitul domniei, Baldovin și la un moment dat Aldea.

Vistiernicul, numit și protovistiernic este o funcție importantă, cel ce îngrijea de veniturile și cheltuielile domniei. Numele său este bizantin, trecut la noi probabil prin filiera sud-slavă.²⁵ Vistiernicii cunoscuți ai lui Mircea sunt Popșor protovistierul, alături de Șerban numit simplu vistier.²⁶ Apoi Drăgan vistiernicul, probabil același ca banul de mai târziu,²⁷ Manciul și, în sfârșit, Micul, în total cinci boieri ocupând pe rând, sau unii ca subalterni, această dregătorie plină de răspundere.

¹⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69.

¹⁶ *Ibidem*, p. 107 și I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, p. 3.

¹⁷ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 109.

¹⁸ *Ibidem*, p. 57 și 109.

¹⁹ *Ibidem*, p. 65. Act fără dată din anii 1386-1389.

²⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 36-37: Radul Calaca pridem banus noster, nune autem judex et palatinus curiae nostrae.”

²¹ Privilegiul lui Mircea pentru brașoveni (1413), I. Bogdan, *op. cit.*; dania boierului Aldea la Muntele Athos (1414), Gr. Nandriș, *Documente slavo-române de la Muntele Athos*, București, 1936, p. 245. Celelalte zece documente la P. P. Panaitescu, *op. cit.* Documentul în care banul precede pe vornic, la p. 57.

²² C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la istoricul marilor dregătorii*, Vălenii de Munte, 1926, p. 67 și urm.

²³ V. Bogrea, *Note semantice*, în *Daco-România*, III, p. 813.

²⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 98-100 și M. Lascaris în *Recenzia la lucrarea pomenită a lui C. C. Giurescu*, în *Byzantinoslavica*, I, 1929, p. 220-226. Funcțiile logofătului bulgar la C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, sunt în realitate ale logofătului bizantin. Pentru acesta, A. Semenov, *Über die Ursprung und Bedeutung des Amtes der Logofeten in Byzanz*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 1910, p. 440 și urm.; pentru cel sârb, St. Novacovici, *Служба логофета или великог логофета у старо! држави* (Funcția logofătului sau a marelui logofăt în vechea stăpânire), Beograd, 1886, 13 p.

²⁵ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 114 și Lascaris, *loc. cit.*

²⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 87.

²⁷ *Ibidem*, p. 85.

Spătarul e pomenit de două ori sub Mircea: Sin spătarul la începutul domniei și apoi Vasea la 1415, cu titlul tradus în slavonește, mecionoșa, purtătorul de sabie.²⁸ Este clar că e vorba de o funcție militară, nu numai cel ce purta sabia înaintea domnului la ceremonii, ci și ca șef de oaste la război. E o funcție ce exista la Bizanț, trecută și la sârbi și bulgari, de unde probabil am împrumutat-o.²⁹

Stolnicul, demnitarul meselor domnești, purta un titlu slavon și e pomenit cu această funcție și în Bulgaria, nu însă și în Serbia.³⁰ Stolnicii lui Mircea au fost patru: Bratei, Berendei, Zorza și Manea.

Paharnicul de mai târziu este numit la începutul domniei lui Mircea picernic (Costea picernicul),³¹ adică cel ce varsă de băut, la 1415 aflăm însă pe Gherghina paharnicul. Primul titlu urmează forma bulgară, celalalt care va rămâne definitiv, pe cea sârbo-croată.³²

În schimb, *comisul* avea grijă de caii domnești; termenul este de origine bizantină și a fost împrumutat de noi de la bulgari.³³ Stanciul comis este singurul boier cunoscut din vremea lui Mircea care ocupă această nobila demnitate.³⁴

Alți dregători ai lui Mircea arată aceiași grijă de *casa* domniei: Lubaș pivniceral, Ghinea pitarul³⁵ și Iarcân namestnicul.³⁶ Funcții importante ca a stratornicului, clucerului și armașului nu apar încă în vremea lui Mircea. [9]

Mircea, ca și domnii următori, apare ca un stăpânitor luxos înconjurat de demnitari cari îl ajutau, nu numai în cârmuirea țării, ci mai ales aveau în grijă persoana domnului: unul turna vin la masă, altul avea grijă de bucatele domnești, al treilea de pivnițele cu vinuri, al patrulea de pita cea de toate zilele, al cincilea de grajdurile cu cai iuți și aleși. E o întregă curte de demnitari legați de persoana domnului. Aceste funcții arată, prin numele și atribuțiile lor, o influență preponderentă a Bulgariei vecine, a vechiului Imperiu Româno-Bulgar, pe când Serbia, care nu era vecină cu țara noastră, n-a putut exercita o influență adâncă.³⁷

Administrația locală. Sfatul domnesc era alcătuit, cum am văzut, mai mult din demnitari ai curții, decât ai țării. Viața politică și administrativă a țării era cârmuită de organele locale, boieri localnici, dregători mai mici, trimiși ai domniei. Pe lângă domeniile imune cu caracter feudal (ohabele), care erau cârmuite de proprietarii lor, restul țării era cârmuit de domn, fie prin sistemul dregătorilor locali, fie prin trimișii ce veneau periodic de la centru și apoi se întorceau. Această din urmă administrație, tipic medievală și pentru Apusul și pentru Răsăritul Europei, se constata și la noi în țară în veacul al XV-lea.

Administrația locală era întemeiată pe *judete*; în vremea lui Mircea aflăm de existența unor județe azi dispărute: județul Jaleș, în partea de apus a actualului județ Gorj, după numele apei Jaleșului,³⁸ județul Motrului, în partea de răsărit a actualului județ Mehedinți,³⁹ județul de Baltă, în

²⁸ *Ibidem*, p. 87.

²⁹ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 126 și urm. înclină spre o etimologie românească, de la spată, dar ar fi o coincidență prea surprinzătoare între titlurile independente ale demnitarilor în țări vecine. Părerea despre originea românească fusese emisă încă de Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Acad. Rom., p. 65.

³⁰ Lascaris, *op. cit.*, p. 224: „Slav stolnik țarev”.

³¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 57.

³² C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 133-136 și Lascaris, *op. cit.*, p. 225. Pe inelele cu nume de boieri bulgari publicate de I. Ivanov, Старобългарски и византински пръстени - (Inele vechi bulgare și bizantine), în Известия българ. Археол. Дружества, II-1, 1911, p. 2, citim: „Petre ipichernii, vărul țarului” și (p. 3) „Monahul Silvestru fost ipichernii al țarului Alexandru”.

³³ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 149-151 și Lascaris, *op. cit.*, p. 223.

³⁴ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 87.

³⁵ *Ibidem*, p. 57; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 39, cunoaște primul pitar abia la 1503.

³⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 107.

³⁷ C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, I, p. 126-127 crede într-o influență precumpănitoare sârbo-bosniacă asupra formării dregătorilor munteni; cf. însă recenzia amintită a lui M. Lascaris, care arată influența mai mare a Bulgariei.

³⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 40. Act al lui Dan I din 1385.

³⁹ *Ibidem*, p. 111 (1415)

Dolj.⁴⁰ Aceasta arată că erau pe atunci mai multe împărțiri administrative, care mai târziu s-au reunit.⁴¹

Despre cârmuirea județelor în vremea lui Mircea, documentele ne lasă să întrevădem prea puține. „Jupan Brata, județul Jiului”, din 1406 ar putea fi cârmuitor al orașului Târgu-Jiului, pentru că orașele erau conduse în Țara Românească de un demnitar ales, numit *județ*, care corespunde Richterului din orașele săsești. Totuși, observăm că acest județ al Jiului era un jupan, deci un boier mare, nu un ales al târgoveților, apoi este al Jiului, nu al Târgu-Jiului, ceea ce ar indica județul întreg. În sfârșit, observăm că Brata așează hotarele moșiei mănăstirii Tismana în munți, prin urmare atribuțiile sale întreceau teritoriului târgului.⁴² Ar rezulta de aci că pe vremea lui Mircea erau în fruntea județelor boieri mari cu titlul de județ, care aveau și atribuția de a hotărâni moșiile și desigur, după titlu, cu drept de judecată.

În epoca mai târzie conducătorii județelor muntene se numeau căpitani.⁴³ În organizația feudală apuseană, ca și în țările vecine cu noi, Polonia și Ungaria, comandantii cetății și ai unui ținut pe care-l conduceau în numele regelui se numeau întotdeauna *capitaneus*. În Polonia starostele este întotdeauna tradus prin capitaneus în actele latine, în Ungaria capitaneus este egal cu castellanus sau cu porkoláb.⁴⁴ Căpitanul de județ era deci la noi un împrumut din organizația occidentală militară și feudală, venit probabil prin filieră ungurească.

Încă înainte de Mircea, Vladislav vodă se adresează într-o circulară: „Comitibus (dregători), castellanis (șefii județelor), judicibus (judecătorilor),”⁴⁵ dar nu știm cu siguranță căror termeni românești sau slavoni corespund acești termeni din actele latine. În vremea aceluiași domnitor era un boier Danciul, „fratele răposatului comite Neagul” (*germanus condam comitis Neeg*).⁴⁶ Acest comite era desigur nu un dregător oarecare, ci avea o comandă teritorială, căci e singurul pomenit în acest act cu titlul de comite pe lângă alți boieri. În Moldova conducătorii județelor se numeau întotdeauna *pârcălabi*, dar în Muntenia acest titlu are un sens special: „pârcălabii de orașe acolo unde sunt târguri,”⁴⁷ deci un fel de reprezentanți ai domnului la târguri.⁴⁸ [10] Orașele aveau o administrație deosebită de a județului, întâi pentru că se bucurau ca în tot Apusul de autonomie, cu consiliul lor comunal ales, apoi pentru că erau considerate ca fiind *proprietate domnească*. Aceste comunități privilegiate cu drept de iarmaroc, conducere proprie și administrație deosebită de a județului erau proprietatea domniei, „moșia” lor cu satele din jur era moșie domnească, pe care o lucrau orașenii în schimbul unei dări speciale către domnie. Unele orașe, de pildă Ploieștii în vremea lui Mihai Viteazul, s-au format prin cumpărarea satului primitiv de la particulari de către domnie și transformarea lui în târg cu privilegiul domnesc.⁴⁹ Mihail coregent numește Târgoviștea „orașul domniei mele” și dăruiește mănăstirii Cozia o serie de oameni din acel oraș, ca să-i slujească.⁵⁰ La 1534 se face hotărânicia orașului domnesc Gherghița⁵¹ ca o moșie oarecare, Bucureștii erau de asemenea moșie domnească și Șerban Cantacuzino dăruia unui boier 250 de stânjeni din moșia „care a fost domnească în București” și care „merge prin tufele orașului până ce

⁴⁰ *Ibidem*, p. 77: „satul Salcia, care e la Baltă”, cred că e vorba de județul Bălții.

⁴¹ C. C. Giurescu, *Județele dispărute din Țara Românească*, în Omagiul lui D. Guști, București, II, 1931.

⁴² P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 67-68.

⁴³ Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, trad. G. Sion, III, București, 1859, p. 206, „Reforma lui C. Mavrocordat a ridicat de la căpitani puterea și stăpânirea ce aveau peste județele din țară și în locul lor a rânduit ispravnici.” Pentru căpitanul de Loviște, N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 129 din 1601, vel căpitan de margine, la 1703, *ibidem*, p. 130 și căpitanii de Buzău și Râmnic la 1695, *ibidem*, p. 342. „Sava căpitanul, de când au ținut județul (Buzăului), la 1649”. Acad. Rom. Creșteri, 1907, p. 70.

⁴⁴ A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Leipzig, 1901, p. 103.

⁴⁵ Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 2.

⁴⁶ Lukinic, *op. cit.*, p. 251, act din 6 iulie 1374.

⁴⁷ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 261, act din 1465.

⁴⁸ La 1695 pârcălabii de Rușii de Vede iau vama satelor din jurul târgului, „să nu se amestece căpitanul” (județului). N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 339. Pârcălabii de la Floci la 1467, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 269.

⁴⁹ C. Zagoriț, *Târguri și orașe între Buzău, Târgoviște și București*, în Anuarul seminarului de geografie, IV, 1915, p. 299.

⁵⁰ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

⁵¹ Aricescu, *Indice de documente din Arhiva Statului*, București, 1874, I, p. 109.

dă capul moșiei în matca Colentinei.”⁵² Reprezentantul domnului în orașul său era *vornicul*, adică cel ce ținea curtea domnească din oraș,⁵³ lângă el erau pristavul, folnogul (forma ungurească pentru *villicus*, administrator).⁵⁴ Faptul că orașele erau considerate proprietate domnească face ca să existe o administrație dublă la conducerea lor, cea orașenească și cea a domnului. Aceasta arată încă o dată că puterea domnului în țară era destul de mare, toate centrele mari fiind în mâna lui și nu în ale boierimii sau ale mănăstirilor [11].

Domnul avea drept de judecată [12] și ținea pe tot întinsul țării *judecători* și *globnici* (care încasau amenzi); ei mergeau peste tot, în afară de ohabe, unde nu puteau călca. Interesant de constatat este că acești funcționari ai justiției, ca și cei ai fiscoșului, nu stăteau în sate, ar fi fost nevoie de prea mulți, ci veneau de la centru și treceau prin țara la anume date. Am avut în Evul Mediu în Țara Românească o magistratură și un fisc ambulant. Dovada este expresia stereotipă din documentele lui Mircea și ale urmașilor lui din veacul al XV-lea: „Dintre boierii domniei mele mari și mici sau dintre funcționarii (Работники) domniei mele, *trimiși* după milostenii sau după prestațiile domniei mele.”⁵⁵ Alte ori expresia este completată: „Să nu cuteze să-i prigonească nici judecători, nici globnic, nici bircei, nici din celelalte slugi și funcționari ai domniei mele *trimiși* după slujbele și prestațiile domniei mele.”⁵⁶ Mai întâi constatam că de la centru, sau din anume centre, domnul trimetea boieri și funcționari mai mici pentru judecăți, amenzi, strângerea birului și a dărilor în natură, punerea oamenilor la muncă pentru prestațiile domnești [13]. Termenul *milostenii* este neclar, credem că e vorba de dădii sau slujbe, după cum rezultă din comparația textelor de mai sus. De ce dădiile se numeau la început milostenii, nu știm.

Faptul că administrația domnească era ambulantă se explică ușor: nu exista un aparat administrativ suficient pentru toată țara și de altfel nici nu era necesar; satele se administrau autonom și numai din când în când se iveau reprezentanții domniei să judece cazurile mai grele și să ridice dreptul domnesc [14]. Era o sănătoasă administrație patriarhală. De altfel, această organizare exista la fel și cu folosirea aceluiași termen tehnici și la bulgari. În poruncile țarilor de la Târnova citim: „Rabotnicii (funcționarii) împărăției mele, *trimiși* în toate timpurile prin sate și cetăți...”⁵⁷ „Prahotorii împărăției mele trimiși în toate timpurile să adune dările și să săvârșească prestațiile împărăției mele.” „Boierii și rabotnicii împărăției mele mari și mici” cari sunt trimiși în toate timpurile pentru orice fel de dări și prestații.”⁵⁸

Mircea, după ocuparea Dobrogei, a respectat vechea administrație locală a acestei provincii. La Dârstor, Silistra, erau dregători intitulați *chefalia*, cărora Mircea li se adresează dându-le poruncă să nu se atingă de bălțile mănăstirii Cozia.⁵⁹ *Chefalia*, termen grecesc, înseamnă căpetenie și e o funcție care apare în epoca târzie a Imperiului Bizantin, un fel de guvernatori de ținut, aleși dintre marii proprietari de pământ.⁶⁰ De aci funcția a trecut și la bulgari, unde înseamnă, numai în al doilea imperiu, șefii orașelor sau ai iarmaroacelor.⁶¹ Asemenea în Serbia aflăm titlul *chefalia* în veacul al XIV-lea cu sensul de cârmuitor de oraș.⁶² Este limpede că *chefalia* din Silistra aveau acest sens sud-slavic.

Veniturile domnești. Ceea ce făcea puterea domnului român în Evul Mediu era venitul său și ceea ce a constituit decăderea puterii voievodale în veacurile al XVI-lea și XVII-lea a fost scăderea

⁵² Condica Fundenii Doamnei la Creditul rural, Dosar Nr. 1043/1 din 1683.

⁵³ Vornic de oraș la Târgoviște, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103 și 134.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 103 și 261.

⁵⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 106.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 163.

⁵⁷ Jordan Ivanov, Български старини из Македoжя (Antichități bulgare din Macedonia), Sofia 1931, p. 586, act al lui Constantin Asan din 1277.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 576 și 598.

⁵⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 82.

⁶⁰ E. Stein, *Untersuchungen zur Spatbyzantinische Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte*, în *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*, II, 1923, p. 21-22.

⁶¹ Sakâzov, *Bulgarsche Wirtschaftsgeschichte*, p. 122 și 133.

⁶² Al. Soloviev, Одрабани споменици српског права (Izvoare alese ale dreptului sârbesc), Beograd, 1926, p. 176.

acestui venit [15]. Mărirea numărului ohabelor și al scutiilor la aproape întreaga proprietate mănăstirească și boierească în această epocă și scăderea venitului vănilor, prin închiderea drumurilor de negoț cu Apusul, au adus această situație. Dar Mircea cel Bătrân avea un venit solid, mai ales în natură, care se aduna de pe tot întinsul țării în „casele domnești”, hambare și depozite. Mai întâi, erau stăpânirile directe ale domnului; am spus că toate orașele erau proprietate domnească și domnul strângea de la orășeni venitul său. Numai mult mai târziu se va ajunge la dăruirea și vânzarea de către domnii hămesiți din veacurile de decădere a moșiilor târgurilor.⁶³ *Morile domnești* erau, cum am spus, mai toate în târguri și constituiau un venit serios al domniei. Tocmai pentru că erau ale domniei, în aceste centre erau așezate morile, unde veneau oamenii de primprejur să-și macine grânelor. Încă din secolul al XIII-lea, în celebra donație a lui Bela IV pentru cavalerii Ioaniți, din 1247, se vorbește de *venitul morilor* în voievodatele valahe. Acest venit era concedat cavalerilor Ioaniți, afară de acela din țara voievodului Litovoi.⁶⁴ Rezultă de aci că din epoci străvechi venitul morilor era o parte din încasările vechilor voievozi.

De asemenea erau *braniștele*; adică pădurile apărute, cu vânătoare rezervată domniei. Vânătoarea în Evul Mediu avea mare importanță, căci se făceau mari rezerve de carne pentru iarnă și de aceea braniștea își avea rolul ei de seamă.⁶⁵ Braniști domnești foarte întinse au existat în Moldova până în epoca fanarioților; nu știm sigur dacă au fost braniști domnești și în Muntenia. E adevărat că Radu cel Frumos da o porunca *brăniștarilor*,⁶⁶ însă e vorba de o porunca ce privea bălțile de la gura Ialomiței, la care să nu se amestece brăniștarii. E probabil că *o mare parte a bălților Dunării aparține domniei* și acolo vânatul peștelui era oprit, adică rezervat domniei întocmai ca vânatul din pădurile sau braniștele Moldovei. Pe când braniștea domnească a Moldovei e pădurea, cea munteană este la baltă. Acest lucru se vede din uriașele danii ce le pot face domnii de la începutul principatului muntean dintre bălțile Dunării. Mircea dăruiește Coziei bălțile de la Săpatul (Călărași) până la gura Ialomiței,⁶⁷ iar Vladislav vodă, încă mai înainte, dăduse Voditei pescăriile de la Porțile de Fier,⁶⁸ Radu tatăl lui Mircea dăruise Tismanei alte bălți oltene, Bistrețul, de la Toplița până la Gârla Repede.⁶⁹ Aceste danii se fac fără să se pomenească un schimb sau o cumpărătură, sunt din domeniile domnești. Credem ca atunci când s-a stabilit domnia Țării Românești, domeniile de baltă, rămase fără proprietar din cauza caracterului lor special, au încăput de drept în mâna domniei. Aceasta nu înseamnă că și particularii nu puteau stăpâni unele bălți, dimpotrivă cunoaștem bălți ale particularilor din vremea lui Mircea încă (balta lui Tâmpa, dăruita Coziei).⁷⁰ Dar în cursul secolului al XV-lea bălțile trec din stăpânirea domniei prin donații în mâna particularilor și ale mănăstirilor, așa că această bogăție a coroanei se menține numai în primele vremuri ale principatului muntean. [16]

Totuși trebuie să constatam că domnul nu era prin calitatea sa un proprietar mare. În afară de orașe, de care în acea epocă nu putea dispune, poate de „locurile pustii”, ce în Muntenia nu prea erau, domnul nu stăpânea direct mai nimic din pământul țării [17]. Când voia să facă o danie de moșie vreunei mănăstiri, ca de pildă Mircea, când a „lărgit” hotarul Coziei, la 1389, el trebuie să cumpere moșia de la boieri.⁷¹ Este o mare deosebire în această privință cu craii din sudul Dunării, care aveau la îndemână uriașe domenii cu zeci de sate, din care puteau dona mănăstirilor și boierilor. Când Ștefan Uroș înșiră moșiile mănăstirii Deceani, ctitoria lui, cele mai multe dăruite de

⁶³ Cf. hrisovul lui Mihail coregent pentru Câmpulung, analizat mai sus, p. 79.

⁶⁴ Hurmuzaki, *Documente*, 1-1, p. 250.

⁶⁵ Braniștele în organizarea economică feudală, M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 32- 33. Pentru braniștele în Bulgaria, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 592.

⁶⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 266, act din 1467.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 82.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 37.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 41. Bălțile de la Șiștov, „pe tot Călmățuiul” dăruite de Basarab Laiotă la 1476 mănăstirii Cutlumuș de la Athos, Gr. Nandriș, *Documente slavo-române de la Athos*, p. 23-24.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 83.

⁷¹ *Ibidem*, p. 51.

dânsul (38 de sate și alte averi), hrisovul cuprinde 142 de foi de pergament.⁷² Credem că această deosebire se datorește felului cum a fost întemeiată Țara Românească, nu printr-o descălecăre sau cucerire de oameni veniți de aiurea, ci prin reunirea unor străvechi stăpâniri bine organizate, cu proprietate din vechi așezată.

Îi rămâneau însă domniei veniturile în bani de la vămi și ale birului, veniturile în natură, iar în parte de la vămi, ocne, dar mai ales de la dăjdii, precum și prestațiile, adică muncile datorate de locuitori.

Vămile erau de mai multe feluri, „la târguri, la vaduri, la munte,⁷³ e vorba de vama de la vadurile Dunării și de la păsurile munților, căci o scutire de vamă a mănăstirii Cozia precizează: „să nu dea vama la toate târgurile, la toate vadurile de la Severin până la Brăila, nici pe drumurile munților.”⁷⁴ Sistemul era același ca în Bulgaria medievală, unde erau vămi la „clisure”, la cetate, la târguri.⁷⁵ Se plătea vamă în special la târguri, la vânzarea mărfurilor; târgul avea vamă de târg тръжия și vama de trecere переходна, când nu se vindea marfa.⁷⁶ Vama de târg o plăteau și sătenii ce veneau la târg cu produsele lor, dovadă scutirea de aceasta vamă acordată satului Ruși de Vladislav II pentru mărfurile aduse la Târgoviște.⁷⁷ Apoi veneau vămile de intrare și ieșire din țara, plătite de negustorii streini, vama de la Dunăre și cea de la munte, pe care un privilegiu al lui Vlad Țepeș o numește „de plai.”⁷⁸ Conform tratatelor de comerț pe care le-am analizat mai sus, vama era și în bani și în natura și vămile erau în mare parte concesionate boierilor sau dăruite mănăstirilor. Boierii singuri garantau cu averea lor plata venitului domnesc și abia în secolul al XVI-lea se vor ivi ca arendași ai vămilor streini, greci, levantini și raguzani (în Moldova însă mult mai de vreme) [18].

Impozitul principal datorat domniei în bani era *birul*, care exista și în vremea lui Mircea.⁷⁹ În hrisovul lui Mihai coregent, pentru Cozia, pe lângă pomenirea birarilor, se spune despre supușii mănăstirii aflați în Târgoviște: „Și numai birul și oastea și să lucreze la moară, iar alta nimic să nu mai aibă amestec cu orașul.”⁸⁰ Lăsând la o parte lucrul la moară, care e o obligație mai specială orășenească (am văzut ca cele mai multe mori domnești erau concentrate la oraș), se poate spune că birul ca și oastea (serviciul militar în timp de război) erau obligații *de care nu putea fi scutit nimeni*; domnul adică nu renunța la ele în favoarea proprietarilor ohabnici (imuni). Numai așa se explică de ce în toate celelalte documente de scutire ale vremii birul nu e pomenit în lunga lista de dăjdii și prestați, de care sunt scutite proprietățile privilegiate [19].

Impozitele în natură erau întemeiate în toată Europa medievală pe sistemul decimei, din zece una, din toate produsele noi ale unui an, de unde și numele generic de dijma dat acestor dări (dijma = dicessima). Înaintea tuturor dijmelor apare în documente *vama oilor* (adică a mieilor nou născuți), apoi urmează *a porcilor*, *gălețile* de grâne, *vinăriciul* (dijma vinului), dijma din miere și ceară, *coșuri* de fructe. Se mai pomenesc dijma din lapte, fân și pește.⁸¹ Tot între dăjdii trebuie socotit venitul domnesc de la ocne și de la minele de aramă, despre care am amintit mai sus.

O serie de dregători specializați adunau aceste dijme: câblari, adică găletari pentru grâu, vinăriceri pentru vin⁸² [20]. Felul cum se repartizau sarcinile asupra populației în vremea lui Mircea nu ne este cunoscut din izvoarele istorice contemporane, dar în această privință organizația economică nu poate să se fi schimbat esențial până în veacul al XVI-lea. Atunci aflăm că atât

⁷² A. Soloviev, *op. cit.*, p. 112-116 (fragment). Hrisovul lui Uroș I pentru mănăstirea Sf. Petre pe Lin cuprinde dania și întărirea a peste 40 de sate, L. Stojanović, în Споменик, III, p. 8-11. Hrisovul lui Șișman al Bulgariei pentru domeniul mănăstirii Rila, la I. Ivanov, *op. cit.*, p. 597 și urm.

⁷³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 226.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 260-261, act din 1465.

⁷⁵ I. Ivanov, *op. cit.*, p. 578.

⁷⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 123.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 220.

⁷⁸ Tocilescu, *534 documente slavo-române*, p. 96.

⁷⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

⁸⁰ *Ibidem*. Cf. pentru bir, C. C. Giurescu, *Organizația financiară a Țării Românești sub Mircea cel Bătrân*, p. 129 și I. Vlădescu, *Despre dări sau impozite. Birul*, București, 1926. Cea dintâi mențiune a birului la noi a rămas necunoscută acestor doi autori, deoarece privilegiul lui Mihai coregent era încă inedit la apariția acestor scrieri.

⁸¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 40, 56, 73; cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 19-27.

⁸² Cf. citatele la nota precedentă.

dăjdiile cât și birul erau aplicate global asupra satului întreg de către fiscul domnesc și fruntașii satului repartizau sarcinile asupra fiecărei gospodării, scutind pe „siromahi”, oameni fără pământ. Dacă un primar scutea în chip abuziv pe cineva care avea „parte” la moșie, aruncând astfel sarcina lui asupra celorlalți săteni, era pedepsit de domn.⁸³ Interesant este că cel ce aduna impozitul global pe sat se numea *rizatel* (Ризатель), ceea ce în slavonește înseamnă „cel ce crestează”, iar stabilirea anuală a impozitului se numea „vremea rizatelui” (a crestatului), pentru că în vechime plăta impozitului, cât și impozitul datorat se *crestau pe răboj*.⁸⁴ Numai mai târziu, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, când administrația cu acte în scris ia locul celei populare pe răboj, termenul *rizatel* este înlocuit cu *cislă* și *cisluitor* (de la slavul *cislo*, număr), care corespunde cu alt stadiu al vieții economice [21].

Produsele adunate din dăjdiile cuvenite domniei se adunau probabil la orașe, unde erau *casele domnești*, imense depozite de produse de tot felul. Numai astfel putea Mircea și predecesorii lui să facă daruri în natură mănăstirilor în fiecare an: „din casa domniei mele, 12 burdufe de brânză, 12 cașcavale, o maje de ceară, 12 postavuri de mantale, 12 paturi” (pentru Tismana),⁸⁵ „10 butoaie de vin, 12 burdufe de brânză, 12 cașcavale, 12 bucăți de postav” (pentru Cozia).⁸⁶ Mihai vodă coregent avea o „casă” separată, „din însăși casa domniei mele”, scrie el în hrisovul pentru Cozia.⁸⁷

În legătură cu aceste case sunt și *tezaurele* domnilor români, pe care le aveau și ei ca toți stăpânitorii medievali, adunând o rezervă de aur, obiecte prețioase, pietre scumpe, monete. Povestirile „rusești” despre Vlad Țepeș, pe cari le cred opera unui boier muntean, spun că acest domnitor crud pusese pe niște meșteri să-i facă buți de fier și așeză în ele aurul său, apoi le îngropă în fundul albiei unui râu, iar pe meșteri i-a tăiat, ca nimeni să nu afle ce au făcut ei.⁸⁸ La 1436 regele Poloniei dă lui Ilie vodă al Moldovei cetatea Halciului, „ca să-și păstreze acolo tezaurele sale.”⁸⁹ Când Ștefan cel Mare a intrat în București, la 1472, a luat „toate comorile lui (ale lui Radu cel Frumos), toate veșmintele și toate steagurile lui”, zice letopisețul slavon al Moldovei.⁹⁰ Iar mai târziu, când sultanul Soliman Magnificul intră în Suceava (1538), el află acolo comorile lui Petru Rareș, „uriașul tezaur și banii, pe care Petru le îngropase în câteva buți mari de vin în fundul cetății Sucevii, precum și numeroase veșminte de lână și de mătase cusute cu aur, pe care le află tot acolo.”⁹¹ Iar Alexandru Lăpușneanu, când se urcă în scaunul din Suceava (1552), „cercetând toate casele în care se păstra aurul și văzându-le pe toate goale și neavând nimica, voia să împartă norodului mertice”. Totuși, „nu după multă vreme a adunat comori bogate din daruri și venituri.”⁹² Credem că nu exista la noi în vechime un tezaur al statului, deosebit de al domnului, ci ele se confundau [22].

Alături de dăjdi, hrisoavele domnești pomenesc și slujbele sau prestațiile: *povoz*, cărături, adică transporturi pentru nevoile domniei în căruțele rechiziționate, *podvod* după sens, călăuză, adică ridicarea oamenilor pentru călăuzirea și paza convoaielor de căruțe domnești, *cositul fânului*, tăiatul lemnului în pădure (*copaci*), pentru trebuințele curții, *posada*, termen neclar, în secolul al XVI-lea era o dare în bani, căci în Evanghelia lui Coresi (1560) termenul are acest sens⁹³ [23]. Interesant și original este dreptul domnesc amintit de Mircea la Giurgiu: „cum este legea, trei zile să vâneze domniei mele morunii.”⁹⁴ Tot un venit în natură erau *gloabele*, amenzi și *dușegubinele*

⁸³ Cf. hrisovul lui Petre cel Tânăr (1559-1568) și al lui Radu Șerban, 7 nov. 1610, la Ștefulescu, *Documente slavo-române din Gorj*, p. 144 și 322-323, în care se vede tot acest mecanism.

⁸⁴ Documentele citate. Pentru importanța răbojului în vechea noastră economie, P. P. Panaitescu, *Răbojul în istoria Transilvaniei*, Revista Istorică Română, VIII, 1938, p. 28-47.

⁸⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 56.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 103.

⁸⁸ I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, București, 1896, p. 131-132.

⁸⁹ Dlugosz, ed. Leipzig, 1-2, col. 691.

⁹⁰ I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, București, 1895, p. 39.

⁹¹ Verandei, *Expeditio Solimani in Moldaviam*, în Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, III, p. 171.

⁹² I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, AARMSI, 1909, p. 147. Cf. pentru comorile lui Vasile Lupul la Cetatea Neamțului, Miron Costin, *Opere Complete*, ed. Ureche, I, p. 594.

⁹³ Coresi, *Tetraevangelul*, ed. Gherasim Timus, București, 1889, p. 39.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 106.

(pierdere de suflet) pentru crime, care se răscumpărau de la domnie cu vite sau pământ.⁹⁵ Mai târziu vor apare și alte slujbe, ce nu erau sub Mircea: cai de olac (pentru curierii domnești), repararea morilor domnești,⁹⁶ înmulțindu-se obligațiile poporului supus.

Această organizație financiară corespunde firește cu situația economică a țării, se potrivește însă cu sistemul din Imperiul Bulgar. Și acolo erau boieri și rabotnici ai domnitorului trimiși după dăjdi și angarale și acolo erau vama porcilor, a vinului, a oilor, dijma din grâu, din stupi, adunate de funcționari speciali, vinari, desectari și jitari. Engariile (prestațiile) erau aceleași: cositul fânului, podvoade, gloabe adunate de globnici.⁹⁷ Impozitul în bani, care la noi are un nume unguresc, birul, exista și în sudul Dunării sub numele de *perper* și se aduna de *perperaki*.⁹⁸

Față de aceste venituri, așa cum le-am definit mai sus, cheltuielile curții domnești, am zice azi ale statului, nu erau prea mari. Domnul nu plătea un mare număr de funcționari, am văzut că ei erau ambulanti, deci puțini. Boierii mari din sfatul domnesc erau moșieri bogați și nu erau plătiți, cel puțin în epoca lui Mircea și în veacul al XV-lea [24]; ceilalți rabotnici, funcționari mici, vor fi avut un venit ca o parte din cel pe care-l adunau. Pentru lucrări publice nu se cheltuia pe atunci. Rămânea biserica ce era întreținută de milostenii domnești și oastea, care însă nu era de mercenari și nu costa scump, mai mult pentru aprovizionare decât pentru leafă. Erau apoi întreținerea cetăților, a curții domnești, soliile și darurile trimise peste graniță și cam atât. Organizația financiară din vremea lui Mircea arată o țară, în care, în privința venitului, domnul, puterea centrală, era precumpănitoare pe tot teritoriul, peste toate izvoarele de producție adunate cu funcționarii săi [25]. Organizația aceasta însă seamănă mai mult cu exploatarea unei mari moșii, decât cu ceea ce înțelegem azi prin administrație de stat: economie naturală precumpănitoare, mari depozite domnești de produse de tot felul, puține cheltuieli de administrație, puțini funcționari. E un aspect semipatriarhal, care corespunde de altfel cu concluziile la care am ajuns mai sus, când am cercetat situația economică a țării.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 73 și C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 37, 47.

⁹⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 258.

⁹⁷ I. Ivanov, *op. cit.*, p. 592-600.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 598.

CAPITOLUL VI

ARMATA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Studiile de istorie militară românească nu au adâncit epoca de la începutul formării principatelor noastre, Moldova și Țara Românească, deși în această perioadă cade domnia războinică a lui Mircea cel Bătrân. Acest domnitor a purtat, lucru rar în istoria noastră, și războaie ofensive, de aceea studiul armatei lui Mircea este un subiect deosebit de interesant. Lucrările de istorie militară, începând cu *Puterea Armată* a lui Bălcescu, s-au întemeiat pe știri mai târzii ale cronicilor și documentelor, care au fost aplicate și epocii mai vechi a lui Mircea. E drept că izvoare contemporane de caracter militar sunt rare pentru această epocă, ceea ce îngreuiază cercetările. Totuși, o cercetare mai atentă a informațiilor disparate poate duce la concluzii noi și directe.

Țara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrân avea o organizație socială solidă, întemeiată pe proprietatea colectivă a pământului, iar venitul și puterea domnului erau de asemenea bine întemeiate. Organizația oastei pornește de la aceste realități: aveam pe atunci o oaste de țară, adică o oaste națională și oastea era a domnului.

În această epocă, la trecerea dintre secolul al XIV-lea și al XV-lea, se făcea în țările vecine catolice, Polonia și Ungaria, o mare reformă a armatei. Sistemul cel vechi medieval al recrutării armatei era întemeiat pe cetățile regale. Oamenii din toate satele și târgurile, cu armele ce le puteau avea la îndemână, în frunte cu ofițerii regali din anume centre întărite, burguri, formau diferitele corpuri de oaste, era deci o oaste de țară care aparținea regelui. În epoca de care vorbim vechiul sistem al burgurilor a fost înlocuit treptat cu sistemul *banderiilor*. Oastea banderilor era o armată feudală, nobilii ridicau de pe moșiile lor oastea sub comanda lor, era o oaste întemeiată pe cavaleria nobilă, mai bine înarmată și mai bine exercitată decât oastea țărănească a regelui, dar toată puterea ei trecea din mâna monarhului în aceea a nobilimii. Această reformă, transformarea oastei regale în oaste nobilă, începută în Polonia sub Cazimir cel Mare (1335-1370), iar în Ungaria sub Carol Robert de Anjou (1309-1342) nu fu terminată decât în decursul veacului al XV-lea¹ [1].

În Țara Românească nu poate fi vorba de o oaste feudală în vremea lui Mircea; cum vom vedea imediat, oastea era a domnului. Dar făcând o comparație cu situația din țările vecine, credem că armata românească nu putea avea un sistem propriu și original de recrutare, ci dimpotrivă intra și ea în sistemele obișnuite în această parte a continentului. Credem că sistemul cel vechi al cetăților, centre militare risipite în țară, cu ofițeri domnești, în jurul cărora se adunau oamenii de pretutindeni, exista și la noi. Dovezi directe nu avem decât pentru Moldova. Un document al lui Ilie vodă din 1432, Bârlad, întărește satul lui Dragoș Urlat, care „să fie atârănător de steagul de la Tutova” (Да держит къ стягу Тутовскотоу).²

Oastea țării era întreaga populație în stare să poarte armele. Dlugosz scrie despre oastea Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare: „Nu numai militarii și boierii, dar și pe țărani îi adună sub arme, poruncind tuturor să fie gata pentru apărarea patriei. Dacă vreun țăran i se înfățișa fără săgeți, arc și spadă, sau nu era gata să alerge în oastea călare, îl pedepsea cu moarte fără milă.”³

Oastea aceasta se numea *oastea cea mare*, adică ridicarea în masă a țării. Vladislav I al Țării Românești, în privilegiul său pentru mănăstirea Vodița (c. 1370) scutește un sat al acestei mănăstiri chiar și de oaste,⁴ în schimb, Mircea cel Bătrân, într-o epocă în care era nevoie de mai mulți ostași, nu acorda niciodată o asemenea scutire și menționează că privilegiile de imunitate (ohabă) se acordă numai cu exceptarea datoriei militare: proprietarii din Mociurițe obțin imunitatea pentru moșia lor,

¹ I. Dabrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego* (Ultimii ani ai lui Ludovic cel Mare), Cracovia, 1918, p. 66-68. I. Macurek, *Dějiny Madaru a Uherského státu* (Istoria maghiarilor și a statului unguresc), Praga, 1934, pp. 88-96.

² Document inedit din ianuarie 1432, la mănăstirea Xeropotam, la Muntele Athos, comunicat de profesorul M. Laskaris din Salonic.

³ I. Dlugosz, *Chronica*, Leipzig, 1713, II, col. 417.

⁴ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, p. 37.

„numai singură oastea s-o *facă domniei mele*.”⁵ Boiernașii din Beala și Prislop (Mehedinți) obțin de la Mircea ohaba la 1415, însă „numai la oastea cea mare *să se scoale*, iar alta nimic mai mult.”⁶ Chiar satele mănăstirești aveau această obligație, satul Ciulinița al mănăstirii Snagovului este declarat ohabnic de către Mircea, „afară de singură oaste cea mare *să se ridice pentru domnia mea*.”⁷ Asemenea, satul Pulcovți al mănăstirii Strugalea, astăzi dispărută, care se afla nu departe de Giurgiu, obține la 1409 un privilegiu de la Mircea cel Bătrân: „Numai la oastea cea mare *să slujească domniei mele*, iar alta nimic mai mult.”⁸ Obligația oastei celei mari privea și pe târgoveți. Orașenii șerbi din Târgoviște, o stradă întreagă, dăruți de Mihai vodă, fiul și coregentul lui Mircea, mănăstirii Cozia, sunt scutiți în favoarea mănăstirii de toate dările și prestațiile „și numai birul și oastea și să lucreze la moară, iar altele nimic să nu aibă amestec cu orașul.”⁹ Din pasajele de mai sus, extrase din hrisoavele lui Mircea, se pot trage unele concluzii interesante: oastea cea mare însemna o sculare, o ridicare, cum se exprimă însuși domnul. Aceasta înseamnă că în clipele de alarmă se producea o ridicare în masă, se ridica țara în picioare, cu toți cei în stare de a purta armele. Era o oaste fără deosebire de categorii sociale, din ea făceau parte orașeni și săteni, liberi și șerbi. Oastea cea mare era a domnului, o *slujbă* datorată numai domniei. Nici în satele imune (ohabe) proprietarul nu ridica el oastea sub comanda sa, ca în Ungaria de pildă, ci în privința oștii dreptul de ohabă, adică înlocuirea drepturilor domniei cu ale proprietarilor, înceta; ceea ce nu era cazul de pildă cu dreptul de judecată. Sistemul acesta ostășesc exista și în sudul Dunării. În Zaconicul (Codicele de legi) al lui Ștefan Dușan citim: „Și baștinile (care corespund cu ohabele noastre) toate să fie libere de orice prestații și dări către împărăția mea, numai la oaste să lupte după lege.”¹⁰ Este clar că dacă oastea cea mare era o *exceptare* de la drepturile de scutire, însemna că ea rămâne la dispoziția și în slujba domnului, fără amestecul proprietarului. Noi nu aveam deci o oaste feudală. De asemenea expresia privitoare la târgovișteni: „altele nimic să nu aibă amestec cu orașul”, arată că oastea *avea amestec cu orașul*, oastea cea mare din orașe se ridica în oraș sub conducerea autorităților orașenești.

Dar termenul de oastea cea mare înseamnă că mai exista în chip necesar și *oastea cea mică*. Ridicarea întregii țări în arme era un lucru greu de împlinit în practică și care se făcea desigur încet. În afară de oamenii cei mulți și fără pricepere deosebită la oaste, căci serviciul militar, bineînțeles, nu exista pe atunci, domnul trebuie să fi avut la îndemână pentru cazuri de primejdie repede și pentru luptă mai grea și un număr de oșteni aleși. Această oaste aleasă o cunoaștem bine din istoria Moldovei, în special în vremea lui Ștefan cel Mare, e așa-numita curte. Curtenii erau săteni privilegiați în anume sate pe pământ domnesc, sate militare, scutite, obligați să fie gata repede cu armele la dispoziția domnului. Cu curtea lui a câștigat Ștefan al Moldovei toate izbândeile sale cele vestite. A existat o curte și în vremea lui Mircea în Muntenia? E mai mult decât probabil, deși documentele doveditoare nu le avem. Abia mult mai târziu, în *Învățăturile* lui Pseudo-Neagoe, în capitolul despre oștire se vorbește de *curte* și de curteni în armata Țării Românești.¹¹ De altfel și cunoscuții plăieși, păzitori ai granițelor la munte, erau organizați după sistemul curtenilor, plăieși ce se numeau în vechime în Muntenia *opăcinași*, adică cei ce merg pe opcine, pe culmi și plaiuri¹² [2]. Sistemul acesta, necunoscut Apusului Europei în Evul Mediu, este de origine bizantină.¹³ Instituția se numea la Bizanț *pronoia*, iar cei ce beneficiau de dânsa se numeau *proniari*;¹⁴ ea se află și în

⁵ *Ibidem*, p. 80.

⁶ *Ibidem*, p. 112.

⁷ *Ibidem*, p. 92.

⁸ *Ibidem*, p. 107.

⁹ *Ibidem*, p. 104.

¹⁰ St. Novaković, *Стара српска војска* (Vechea armată sârbească), Beograd, 1893, p. 49.

¹¹ Cf. I. Bogdan, *Documentul Răzenilor și organizația armatei moldovene în sec. XV*, AARMSI, II, XXX, p. 40-41.

¹² *Condica Snagovului*, la Acad. Rom. Doc. Pachet XX, 1622, Radu Mihnea scutește satele Snagovului de *opăcinași*.

¹³ G. Ostrogorski, *Die Wirtschaftlichen und sozialen Entwicklungsgrundlagen des byzantinischen Reichs*, în *Vierteljahrsschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte*, 1929, citat de M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 241. M. Bloch caracterizează aceste sate drept „fiefs de paysans”.

¹⁴ Novaković, *op. cit.*, p. 33.

Serbia medievală, unde aflăm în documente categoriile sociale: *boier*, *voinic* și *sărac*, al doilea fiind egal cu curteanul nostru¹⁵ [3]. Existența satelor militare e atestată în Serbia și de Zaconicul amintit al lui Ștefan Dușan.¹⁶ Deci organizația oastei de curteni în Serbia și în Moldova, iar în Muntenia atestarea ei documentară de mai târziu sunt dovezi suficiente că și pe vremea lui Mircea exista această instituție [4].

Este posibil ca, pe lângă oastea cea mare și curte, să fi existat în aceasta epocă și un mic număr de mercenari; e drept că nu suntem în epoca de înflorire a oștilor de mercenari, care va începe peste două secole, dar totuși existența lor este pomenită câțiva ani abia după moartea marelui domn. Dan II cerea lui Sigismund de Luxemburg să-i plătească, în interesul luptei comune împotriva turcilor, o oaste de straja de 600 călări sau pedestru *românim* leafa. Un călăreț român cere leafa un perper pe zi, iar trei pedestrași români se mulțumesc împreună cu un perper.¹⁷ Un lucru este clar: e vorba de *lefegii români*, nu streini, angajați cu slujba permanentă, probabil la casa domnului, ca o garda personală. Ei erau pesemne aleși dintre orășenii sau țărani mai săraci, fără pământ, obligați să-și câștige viața cu leafa [5].

Și considerațiile de mai sus arată că oastea românească era mai mult o masă de oameni de jos, țărani și târgoveți, total deosebită de oastea de cavaleri a Apusului. Numai Apusul feudal a avut o adevărată cavalerie luptătoare cu lancea de pe cal. La noi, o știm din vremea lui Ștefan cel Mare din Moldova, ostașii treceau până la câmpul de luptă călări, dar în ceasul luptei *se pedestreau*, calul fiind numai un mijloc de transport. Totuși această afirmație suferă unele excepții, mai ales în primele epoci ale voievodatului muntean, așa cum vom vedea imediat.

În vremea lui Mircea, țara avea cai mulți și unul din drepturile domnului era și „cail de la cnejii care mureau” (probabil fără copii).¹⁸ Cneazul adică moșneanul era obligat să ție un cal pentru a veni cu el în slujba domnului; dacă murea, calul revenea domnului, probabil ca răscumpărare a stăpânirii pământului. De asemenea, această obligație o aveau anume târgoveți; în hrisovul pentru orășenii din Târgoviște dăruți ca supuși mănăstirii Cozia de către Mihail vodă coregent, ei sunt scutiți în mod excepțional de această obligație: „Cal să nu dea.”¹⁹ Această dare a calului la moarte se explica ca un obicei militar [6]. Zaconicul lui Ștefan Dușan scrie: „După moartea boierului (vlastelin) calul și armele lui să se dea țarului, dar când boierul are un fiu care-l poate înlocui (în slujba militară), să nu se dea.”²⁰ O veche lege bisericească sârbească spune de asemenea privind pe preoți: „Când popa moare, calul său și patrahirul și crucea se cuvin domnitorului.”²¹

Așadar, cel ce murea fără urmaș militar, cel puțin cnejii, preoții și boierii, dădea calul său de oaste domnului. Pe lângă acestea, domnia ținea pentru oaste cai prin anume sate, pe care-i îngrijeau și-i hrăneau sătenii: „Nici cal domnesc să nu păzească, nici cal să nu li se ia”, zice un hrisov de scutire al lui Radu cel Mare.²² Bineînțeles că asemenea scutiri ne arată că alte sate aveau această obligație. Wawrin, cronicarul burgund care a descris expediția cruciată întreprinsă pe Dunăre în 1445 de burgunzi, vorbește de cavaleria lui Vlad Dracul, fiul lui Mircea. Această cavalerie se aruncă înot în Dunăre cu cail,²³ într-un rând cail oștenilor români pășteau pe câmp, pe malul Dunării, când, zice cronicarul, s-a ridicat un strigăt mare și îngrozitor (*ung grant cry et hideux*), dar când burgunzii au sărit înspăimântați, crezând că aliații lor români au fost atacați de turci, aceștia liniștiți le spun: „Nu-i nimic, nu-i nimic”, era un simplu chip de a îndemna cail.²⁴

Nu trebuie să credem că e vorba numai de oastea țărănească, care era *transportată* pe cai. Între cavalerii boieri din oastea lui Mircea erau desigur și unii care cunoșteau obiceiurile ostășești occidentale. Deși până azi în istoriografia noastră nu s-a vorbit de cavaleri români, totuși existența

¹⁵ *Ibidem*, p. 60.

¹⁶ *Ibidem*, p. 75.

¹⁷ Szabó, *Székelly oklevéltár*, III, p. 41, citat de N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, București, 1918, p. 63.

¹⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 357.

¹⁹ *Ibidem*, p. 103.

²⁰ St. Novacovici, *op. cit.*, p. 57.

²¹ *Ibidem*.

²² Hrisov inedit din 10 decembrie 1505. Arhivele Statului, sec. ist, serie cronologică.

²³ Wawrin, *Chronique*, ed. Iorga, Paris, p. 80.

²⁴ *Ibidem*, p. 86.

lor nu este un fapt extraordinar și de mirare, data fiind vecinătatea țărilor noastre cu Polonia și Ungaria, țări catolice, în care pătrunseseră obiceiurile din Apus. Să ne gândim că și costumele lui Mircea și ale fiului său pe zugrăvelile de la Cozia sunt apusene. Pe un stâlp de la biserica domnească Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș, în partea de jos este o pictură cam deteriorată care reprezintă îngenunchiat, probabil rugându-se unui sfânt, un cavaler îmbrăcat în zale de fier după modelul apusean, cu coiful de fier lângă el. Chiar dacă această pictură a fost refăcută, ea reproduce un original din vremea lui Mircea, mai ales că este alături de scena aducerii moaștelor Sf. Filofteia, care a avut loc în vremea acestui domnitor.²⁵

De aceea existența unor *cavaleri români* chiar la turnirele (întrecerile între cavaleri) date în acea vreme nu trebuie să ne mire. Un pasaj neobservat din Cronică lui Dlugosz amintește acest fapt interesant. Anume: în anul 1412, după încheierea tratatului de la Lublau între Polonia și Ungaria, regele Poloniei Vladislav Jagello făcu o vizită la Buda lui Sigismund de Luxemburg, noul său aliat, cu prilejul căreia s-au dat strălucite serbări ostășești: „O sută de cavaleri în palestră s-au luptat timp de două zile, de dimineața până seara. La aceste jocuri au participat oșteni din următoarele națiuni: greci, italieni, francezi, poloni, bulgari, *valahi*, sârbi (urmează apoi numele cavalerilor poloni care au participat la acest turnir).²⁶ Cronicarul adaugă că regele Bosniei, Carven (Hrvoie) a fost acela care s-a distins mai mult în acest turnir.²⁷ Nu este de mirare că la aceste jocuri, la care participau oștiri din toate țările vecine, chiar din cele ortodoxe, să fi participat și românii. Dacă regele Bosniei știa să se lupte ca un cavaler apusean, nu este nici un motiv ca aceste obiceiuri să nu fi fost cunoscute și de câțiva tineri boieri români, cari poate slujiseră și învățaseră prin țări streine. Este o pagină puțin cunoscută a oștirii românești medievale, dar confirmată și de alte știri. O cronică italiană arată că Radu, tatăl lui Mircea, în războiul pe care l-a avut cu regele Ludovic cel Mare al Ungariei, în care acesta a fost învins, a avut la îndemână 10.000 de călăreți (cifra probabil exagerată), cari erau îmbrăcați în zale de fier. Armurile cavalerilor români, precizează cronicarul italian, au fost vândute domnului muntean de către Republica Venețiană (*la Signoria dono agii infedeli K m. armadure da cavalli*).²⁸ Date fiind legăturile comerciale ale Veneției cu regiunea dunăreană și în special cu Bulgaria, cu care republica de la Adriatică încheiase un tratat comercial, nu este de mirare că au fost aduse de acolo armurile pentru cavaleri, pe corăbii, pe mare și pe Dunăre.

În privința armamentului armatei românești din vremea lui Mircea, știm că armele de foc erau rare în aceasta epocă: arcul și săgeata erau principalele arme pe atunci. Despre lupta de la Rovine a spus un cronicar contemporan că s-a întunecat cerul de mulțimea săgeților,²⁹ a fost deci o bătălie a arcului. Interesant este însă că săgețile întrebuițate de oștenii munteni de pe atunci erau *otrăvite*. Când regele Sigismund a venit în țară la 1395 împotriva pretendentului Vlad adus de turci, după ce se întorcea prin pasul Branului, a fost atacat în munți de partizanii lui Vlad, la Posada. Aceștia aruncară asupra lui săgeți otrăvite, infectate cu venin (*intoxicatis venenoque infectis sagittis*).³⁰ Probabil aceste săgeți erau unse cu o otrăvă extrasă din plantele țării și fixată pe vreo grăsime. Ostașii purtau *tolbe*, pentru săgeți, care se fabricau la Brașov.³¹

Cronicarul Wawrin, de care am mai amintit, pomenește și de *arcuri cu vârtej*, arbalete, care erau folosite în oastea munteană în vremea lui.³² Pe de altă parte, s-au frânt, în ciocnirea dintre creștini și păgâni, lăncii, desigur de lemn, cu care putea să lupte și o infanterie.³³

²⁵ Reproducere a chipului cavalerului în *Curtea Domnească de la Argeș*, București, 1923, p. 112.

²⁶ Dlugosz, *op. cit.*, 1-2, col. 327.

²⁷ *Ibidem*, col. 328.

²⁸ Gh. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie en Valachie*, extras din *Revue Historique de sud-est européen*, II, 1925, p. 12 (paginația extrasului).

²⁹ Cronică bulgară la I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în *Archiv für slavische Philologie*, p. 530.

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 395.

³¹ Tocilescu, *534 documente*, p. 151 (Vlad Călugărul).

³² Wawrin, *op. cit.*, p. 71.

³³ I. Bogdan, *loc. cit.*

Un element interesant al armamentului oștenilor lui Mircea erau *pavezele*, care erau construite într-un chip special. În această privință avem o informație curioasă datorată cronicarului bizantin Chalkokondyl, care spune: „Tătarii (Sciții) au scuturi asemenea cu ale românilor (dacilor).”³⁴ Nu știm exact cum erau construite aceste scuturi tătarești, se știe în genere că armamentul tătareesc din acea epocă era de obicei acoperit cu piele,³⁵ ceea ce arată că avem a face cu scuturi de lemn acoperit cu piele, cu cari oștenii români se apărau împotriva săgeților dușmane. Dacă această observație a cronicarului bizantin, de obicei foarte bine informat asupra tuturor evenimentelor de la Dunăre, este exactă, avem a face cu un element care se deosebea de felul de luptă pe care-l întâlnim în oștile românești de mai târziu. Aproximarea este foarte interesantă și credem că românii au adoptat aceste paveze de la tătari în timpul când aceștia stăpâneau regiunile românești, înainte de întemeierea Principatelor. Era de așteptat ca năvălirea tătarilor și stăpânirea lor în aceste părți să fi lăsat urme mai ales în domeniul militar, fiind vorba de un popor eminentemente războinic.

O confirmare a influenței tătare asupra armamentului oștirii românești avem într-o știre mai veche, privitoare la armata lui Basarab Întemeietorul, știre necunoscută istoricilor armatei noastre.

Istoricul bizantin Ioan Cantacuzino (împăratul Ioan VI: 1341-1355) vorbind de războiul bizantinilor cu bulgarii la 1331 povestește cum grecii, năvălind în Bulgaria, se apropiară de oastea țarului Alexandru, crezând că vor avea de luptat cu bulgarii singuri. Dar, pe neașteptate izbucnește sunetul trâmbiței tătarești. Totuși, împăratul bizantin (Andronic III) socoate că nu ar fi în fața lui tătari (cu cari aveau alianță), ci „*geții (românii) de peste Dunăre, care se folosesc de aceleași arme ca tătarii; cei mai mulți sunt arcași*”. Ei ar fi venit în ajutorul bulgarilor, credea împăratul, și, ca să înspăimânte pe greci, se foloseau de o trâmbița tătarească. Abia când începe lupta, grecii își dau seama că nu sunt români, ci adevărații tătari în fața lor.³⁶

Rezultă din această interesantă povestire că de la depărtare românii lui Basarab, călări probabil, puteau fi confunzați cu tătarii și că adoptaseră armele lor de luptă, în special arcul și pavăza tătarească.

În privilegiul bine cunoscut acordat de Mircea negustorilor brașoveni la 1413 în exemplarul latin, care se deosebește în mai multe locuri de cel în limba slavonă, se vede, după tariful de vamă, că sașii din Țara Bârsei aduceau în Țara Românească între alte mărfuri: *arcuri, săbii, lăncii*,³⁷ prin urmare acestea erau armele obișnuite ale oștirii lui Mircea. După cum se vede, acest armament nu era fabricat în țara și domnia munteană era tributară pentru dânsul industriei ardelenesti.

Totuși din corespondența domnilor noștri cu Brașovul rezultă că se cumpăra de acolo „*fier, ce este pentru arme*”, deci erau și în țara *atelieri*, în care se prelucra acest fier.³⁸ Tot din Ardeal se aducea și *salitră* „*ca să facem praf de pușcă*.”³⁹

În oastea lui Vlad Dracul, trei decenii după moartea lui Mircea, întâlnim și două *bombarde* mari, piese de artilerie care aruncau pietre și participau la asediul Giurgiului. Wawrin, care a luat parte la acest asediu, observa că numai jumătate din piatră putea intra pe gura prea strâmtă a bombardei.⁴⁰ Nu știm dacă și Mircea a avut artilerie, se pare de altfel că aceste piese nu serveau decât la asediul cetăților. În orice caz, contemporanul lui Mircea din Moldova, Alexandru cel Bun, a avut câteva tunuri, care-i fuseseră procurate de către municipalitatea orașului polon Liov,⁴¹ așa că în această epocă artileria era introdusă în țările noastre.

Pentru a completa tabloul mijloacelor de care dispunea oastea munteană a vremii, adăugăm că ea avea la îndemână un mare număr de corăbii de lemn, monoxyle, adică scobite dintr-un singur

³⁴ Chalkokondyl, *Cronica*, ed. Darkó, p. 127, ed. Bonn, p. 136.

³⁵ R. Grousset, *L'empire des steppes*, Paris, 1938, p. 283.

³⁶ I. Cantacuzenus, ed. Bonn, I, p. 465.

³⁷ Hurmuzaki, *Documente*, XI-1, p. 9. Pentru lăncii, privilegiul are cuvântul *bicellis*, pentru al cărui sens, cf. M. Bartal, *Glossarium*, sub voce.

³⁸ Tocilescu, *534 documente*, p. 155 (Vlad Călugărul).

³⁹ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁰ Wawrin, *op. cit.*, p. 73.

⁴¹ P. P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun*, București, 1932, p. 37.

trunchi de copac, cu care era transportata pe Dunăre.⁴² De asemenea, știm că ea se odihnea pe câmp în *corturi* și, când se dădea alarma, se bătea din *tobe* și se suna din *trâmbițe*⁴³ [7].

Apărarea țării era asigurată, ca în toată Europa, prin cetăți. Cetățile erau ale domnului, adică ale țării, și nu ale boierilor ca în țările feudale. Un brâu de cetăți de piatră, așezate pe locuri înalte, la păsuri și la vaduri, înconjura Țara Românească de jur împrejur. Aceste cetăți nu erau deci așezate la întâmplare, ele formau un sistem general de apărare. Spre Moldova era cetatea Crăciuna, spre păsurile munților, adică spre Ardeal, cetatea *Dâmboviței*, apoi cetatea de la Căpățâneni pe partea de sus a Argeșului; la Dunăre erau Brăila, Giurgiu, Turnu (Măgurele) și Severinul. Despre cetatea Giurgiului știm că a fost construită din piatră cu mare cheltuială de Mircea însuși. Aceasta o spune Vlad Dracul cavalerilor burgunzi, cu ajutorul cărora a reluat-o de la turci. „Fiecare piatră din această cetate, spunea Vlad, a costat pe părintele meu câte un bulgăre de sare.” E vorba de exploatarea ocnelor de sare, care erau un venit al domniei, din care Mircea a putut cheltui pentru construirea cetății. Cetatea Giurgiu, întemeiată așadar de Mircea, era așezată pe o insula pe Dunăre, aproape de malul românesc, unită de țărniș cu un pod de lemn, avea patru turnuri mari masive de piatră, înalte de câte 24 de picioare și unite între ele cu ziduri.⁴⁴ „Este cetatea cea mai tare de pe Dunăre, spune tot Vlad Dracul acelorași burgunzi, și poate fi de mare pagubă tuturor creștinilor de dincoace, dacă este în mâna turcilor, căci dacă turcii vor să năvălească în Țara Românească sau în Transilvania, ei trec cu caii lor din această insulă și pe podul castelului, care este pe brațul râului ce intră în Valahia, aleargă prin toată țara și apoi aduc toată prada acolo... Dacă însă voi putea să reiau cetatea, pe care a făcut-o tatăl meu, chiar femeile române, numai cu fusurile, sunt suficiente ca să reia toată Grecia.”⁴⁵ Aceste cuvinte arată însemnătatea capitală pe care domnul român o acorda cetății Giurgiului; ea era pentru dânsul condiția libertății. Tot Vlad Dracul scria brașovenilor despre Giurgiu „ea este țaria și a voastră și a tuturor creștinilor.”⁴⁶

La Turnu Măgurele, într-un loc destul de depărtat spre apus de actualul oraș, spre Olt, pe un loc înalt azi acoperit cu arbori, se află resturile unui simplu turn (așa-l descria Wawrin),⁴⁷ forma lui este hexagonală și e clădit din piatră amestecată cu cărămidă și întărită cu grinzi de lemn.⁴⁸ La 1395 s-a dat acolo o luptă între unguri și turci și Sigismund de Luxemburg a cucerit cetatea.

Cetatea Severinului, azi în grădina publică a orașului Turnu Severin, a fost mult timp cunoscută sub numele greșit de „Turnul lui Sever”, deși este vădit o ruină de caracter medieval. Această cetate a moștenit-o Mircea de la unguri, care-și aveau acolo sediul Banatului Severinului. În anul 1936 s-au executat de către dr. prof. Bărcăcilă săpături la vechea cetate a Severinului. Ea apare ca o cetate dreptunghiulară cu două ziduri de piatră de râu, neprelucrată și lipită cu mortar. În mijlocul cetății se află o capelă simplă, clădită în parte cu materiale luate din cetatea romană Drobeta. Capela era înconjurată cu morminte. Tot în interiorul incintei era și o mare vatră-cuptor, care servea de atelier de arme, căci s-au găsit în ea resturi de fier, aramă, pucioasă și drugi. La nord, pe incinta interioară a cetății, era un turn mare cu trei caturi, turn de apărare, dar și de strajă; un alt turn gros se afla la răsărit, la unghiul zidului, și un al treilea la sud, spre Dunăre, pentru a observa corăbiile ce veneau pe fluviu. În zidul cetății se afla și o poartă boltită, iar de jur împrejur se săpase un șanț adânc. Ghiulele de piatră, țeava unui tun de bronz, sunt resturile de arme cari s-au găsit în ruinele cetății⁴⁹ [8].

Cetățile țării trebuiau întreținute și, în caz de ruinare, reparate de satele din apropiere. Aceasta constituia una din numeroasele prestații datorate domniei, înscrisă în hrisoavele domnești sub

⁴² Wawrin, *op. cit.*, p. 59.

⁴³ *Ibidem*, p. 56, 68 și 86.

⁴⁴ Toate știrile despre Giurgiu la Wawrin, *op. cit.*, p. 71.

⁴⁵ Wawrin, *op. cit.*, p. 76.

⁴⁶ Tocilescu, *l. c.*, p. 62.

⁴⁷ Wawrin, p. 81.

⁴⁸ Gr. Florescu, *Tumul antic de la Tumu Măgurele (cercetări arheologice din 1936)*, extras din Omagiul lui C. Kirițescu, București, 1936, 12 p. și II planșe.

⁴⁹ Al. Bărcăcilă, *Cetatea medievală a Severinului*, extras din Omagiul lui C. Kirițescu, București, 1937, 23 p. și XIV planșe; planul cetății la p. 9.

numele de „*lucru la cetate*,”⁵⁰ obligație care se întâlnește de altfel întocmai și în Serbia medievală.⁵¹ Nu știm sigur dacă acest „lucru” (Работъ), nu era combinat și cu obligația de strajă la cetate, un anume număr de zile pe an, ceea ce ar fi posibil.

Situația militară a Țării Românești sub Mircea cel Bătrân se întemeia, cum am văzut, pe oastea domnească, bine întreținută cu arme importate de peste graniță, iar apărarea țării pe cetățile care păzeau intrările și locurile de trecere. Dar imediat după domnia lui Mircea situația militară se schimbă și a fost periclitată. Cetățile de la Dunăre, începând cu Giurgiu, căzură pe rând toate în stăpânirea turcilor, lăsând țara deschisă și fără apărare dinspre sud. Această chestiune a cetăților este esențială pentru istoria militară a țărilor noastre; ea explică în mare parte desfășurarea evenimentelor politice din trecutul nostru. Cetățile jucau în Evul Mediu un rol precumpănitor; cine stăpânea cetatea, stăpânea țara. Pe de altă parte, pe măsură ce armele se perfecționau, oastea de țară cu arcuri și săbii își pierdea valoarea, așa că domnii munteni cari au urmat după Mircea, câți au încercat să ia arma în mână pentru libertatea țării, n-au mai putut fi decât niște răsculați fără nădejde; niciunul, nici chiar Mihai Viteazul, nu s-a putut menține multă vreme în scaun împotriva puterii otomane: le lipseau locurile de refugiu și paza granițelor și de la o vreme și o armată modernă. Pe când Moldova, cu lanțul ei intact de cetăți de jur împrejurul granițelor a cunoscut ceasurile de lungi și glorioase lupte ale unui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, în schimb, putem spune că singurul mare domn de război al Țării Românești, singurul care s-a putut menține ani de-a rândul ca dușman al turcilor a fost Mircea. Aceasta se datorește cetăților și faptului că el s-a putut întemeia pe toate puterile intacte ale țării. În aceasta stă importanța lui unică în istoria noastră.

⁵⁰ Hrisov inedit al lui Radu cel Mare din 10 decembrie 1505. Acad. Rom., pac. XXXIII/191.

⁵¹ Novakovici, *op. cit.*, p. 56, nota 3.

PARTEA a II-a

POLITICA EXTERNĂ

A LUI MIRCEA

CAPITOLUL I

PRIVIRE GENERALĂ

Cumplitele vremi. Mircea vodă cel Bătrân s-a urcat în scaun în țara înconjurată de primejdii; la miazăzi se apropia năvălirea turcească, la nord războiul civil sfâșia Ungaria. Țara avea nevoie de un om cuminte și viteaz în același timp, ca să facă față cumplitelor vremi ce erau aproape. Oamenii superstițioși, cari citeau soarta neamurilor în semnele cerului, văzuseră chiar din prima zi a anului 1386, anul urcării în scaun a lui Mircea, semne rele. Scrie cronica sârbească: „în anul 6894 (1386) s-a întunecat soarele în luna ianuarie, ziua întâi, la ceasurile patru din zi, de Sf. Vasile, încât se vedeau stelele pe cer strălucind cu lumina neobișnuită, dar ca o vedenie de foc și de sânge și arătând semn de durere și de boală și de vărsare de sânge, care a fost și mai înainte și iarăși va fi vărsat de turcii cei fără Dumnezeu, prigonitori ai lui Dumnezeu, pentru păcatele noastre, care s-a și vărsat apoi la Kossovo și în Ungro-Vlahia și iarăși cu ungurii pe malul Dunării la Nicopole. Și la Kossovo sârbii și cu cârmuitorul lor, în veci pomenitul și de Hristos iubitorul și sfânt cneazul Lazăr, apoi cu ungro-vlahii și cârmuitorul lor Mircea voievod, iar cu ungurii și cârmuitorul lor a fost cneazul Jicmont. Și aceștia toți au fost cotropiți de ismailiteni (turci) pentru păcatele noastre.”¹ În adevăr, Mircea n-a avut în lunga sa domnie răgaz de odihnă și a priveghiat peste tot la primejdia țării. Dar el n-a fost numai un apărător al țării, ci a mărit cu pământuri românești moștenirea lăsată lui de la părinți.

Titlul lui Mircea și evoluția întindem teritoriale. Mircea n-a fost numai domn al Țării Românești, ci a stăpânit mai multe țări românești reunite sub sceptrul său. El s-a intitulat mare voievod și domn al întregii Ungro-Vlahii, adică al Țării Românești, adăugând la titlul său o serie de stăpâniri, țări noi trecute sub oblăduirea sceptrului său: anume, el este herțeg (conte) al Amlașului și Făgărașului, numite generic și „părțile de peste munți” [1], și stăpânitor al Banatului Severinului. Către sud, Mircea este despot [2] al țării lui Dobrotici (Dobrogea) și, deosebit de aceasta, domn al cetății Dârstorului (Silistra), sau cu un termen generic *Podunavia* [3], țara de la Dunăre. În plus, este stăpânitor „către părțile tătarești” (Chilia cu Basarabia de sud) [4]. Acest titlu, care arată maximum de întindere teritorială a domniei Țării Românești până la Mihai Viteazul, dovedește în vremea lui Mircea o expansiune a vitalității muntenești, cu atât mai interesantă, cu cât ea se face pe teritorii locuite de români, e o adunare de pământ românesc în toate direcțiile. Să nu uităm că pentru refacerea operei lui Mircea în Basarabia, Ardeal și Dobrogea, va trebui să așteptăm cinci secole încheiate.

Cei mai mulți istorici au socotit că încă din primul an al domniei sale Mircea a stăpânit toate aceste teritorii, ba chiar ca el le-a moștenit de la înaintașii lui;² el își făurește deci un titlu pompos, din crearea reală a căruia nu are nici un merit. Credem dimpotrivă că *schimbarea titlului domnesc*, cu înșirarea acestor teritorii, se datorește nu unei mândrii deșarte, ci tocmai faptului că se produsese o schimbare teritorială nouă, care a necesitat anume în domnia lui Mircea transformarea titlului celui vechi. Confuzia istoricilor noștri se datorește existenței unui hrisov al lui Mircea cu titlul complet cuprinzând toate stăpânirile lui și care se pare că purta data 1387, deci de la începutul domniei. În realitate, data aceasta a fost adausă de altă mână mai târziu pe margine, documentul e fără dată, scris după criteriile interne pe la 1402-1408.³

Înlăturând această confuzie și examinând hrisoavele lui Mircea interne și externe, câte sunt datate, constatam că titlul lui s-a adăugat cu noi mărgăritare încetul cu încetul în cursul domniei;

¹ L. Stoianović, *Старе српске родослвн и летописи* (Vechile genealogii și letopisețe sârbești), Belgrad, 1929, p. 214-215.

² Cf. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 437-438.

³ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 81-84.

adică noile teritorii au fost alipite treptat la Țara Românească. Este o dovadă că opera de „adunare de pământ românesc” este meritul exclusiv al lui Mircea.

În primele sale hrisoave din anii 1387 și mai 1388, Mircea se intitulează, pur și simplu, domn al Ungro-Vlahiei.⁴ În septembrie 1389, pentru prima oară, pe lângă Ungro-Vlahia se ivesc în titlu Podunavia și părțile de peste munți,⁵ deocamdată fără precizare. Teritoriile erau de curând luate în stăpânire și nu se formase pentru ele un titlu definitiv. Am arătat mai sus că Podunavia era Dobrogea cu Silistra, iar părțile de peste munți, Amlașul și Făgărașul. La 20 ianuarie 1390, într-un act extern, Mircea se intitulează stăpânitor al Făgărașului, Amlașului, Severinului, al țării lui Dobrotici și al cetății Silistra.⁶ Este clar că toate aceste provincii și cetăți nu le avea Mircea de la început, ci le-a dobândit între anii 1388-1389. Deocamdată despre regiunea „cătrelă țărănești” nu se vorbește încă. La 1395, încheind alianță cu Sigismund, Mircea este domn al Țării Românești, Făgărașului și Severinului.⁷ Silistra și parte din Dobrogea le pierduse în luptele cu sultanul Baiazid. De asemenea, la 20 iunie 1400, Mircea stăpânea, pe lângă țara lui de baștină, numai Făgărașul și Amlașul.⁸ Dar la 1406 titlul său ia o dezvoltare maximă, pe lângă Făgăraș, Amlaș și Severin, Dobrogea și Silistra luate a doua oară, apare *pentru prima oară* și stăpânirea „cătrelă țărănești.”⁹ Acest titlu complet îl găsim și în privilegiul de negoț dat brașovenilor la 1413,¹⁰ ca și într-un hrisov din 1415,¹¹ și într-o serie de hrisoave fără dată, dar care sunt cu siguranță de la sfârșitul domniei lui Mircea, din cauza menționării fiului său, Mihai vodă coregent, și a starețului Sofronie de la Cozia, ultimul stareț al mănăstirii în vremea lui Mircea, care i-a și supraviețuit.¹² În câteva documente din diferite epoci ale domniei lui Mircea se dă titlul scurt, numai Ungro-Vlahia, ceea ce nu infirmă însă lista cronologică de mai sus.

Deci, ținând seama numai de titlu, evoluția dezvoltării teritoriale a stăpânirilor lui Mircea trece prin următoarele faze: întâi, între 1386-1388, Mircea este domn numai al Țării Românești. Între 1389 și 1393 el stăpânește atât feudele ungurești Amlașul și Făgărașul, cât și Dobrogea și Silistra. După expediția de la Rovine (1394), el pierde posesiunile transdanubiene, dar păstrează feudele ardeleni. Această fază ține până pe la 1404-1406, când Mircea recapătă Dobrogea și Silistra și în plus pentru prima oară ocupă regiunea „spre părțile țărănești”, adică cetatea Chilieii cu hinterlandul ei. Aceste provincii, care reprezintă întinderea maximă a Țării Românești, sunt păstrate până către sfârșitul domniei lui Mircea, în orice caz până la 1415.

Vom vedea că aceste concluzii trase din schimbările titlului sunt confirmate de evenimentele istorice, așa cum reies în capitolele următoare. Era însă necesară această punere la punct preliminară pentru a evita orice confuzie [5].

⁴ *Ibidem*, p. 41 și 45.

⁵ *Ibidem*, p. 51.

⁶ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 322.

⁷ *Ibidem*, p. 359-360.

⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 66.

⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰ I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Ardealul*, p. 1.

¹¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 111.

¹² Exemple, *ibidem*, p. 81, 84, 87 și 91.

CAPITOLUL II

RELUAREA FEUDELOR ARDELENE

Mircea, „herțeg” de Făgăraș și Amlaș. Primul act politic al lui Mircea cel Bătrân a fost trecerea munților și așezarea stăpânirii sale printre românii ardeleni. Alături de Mihai Viteazul, dar într-o măsură mai mică, Mircea a fost un domn unificator de pământ românesc de dincoace și de dincolo de munți. Numele lui nu e legat numai de cruciata creștină împotriva Semilunei, ci întocmai ca și urmașul său de peste două veacuri, a îmbinat în politica sa lupta pentru Ardeal cu lupta pentru creștinătate. Aceasta nu e o simplă întâmplare: când primejdia se apropie de neamul nostru, pentru a-i putea sta împotriva ne trebuie cetatea noastră, Ardealul. Putința de a îndeplini misiunea noastră de apărători ai Europei împotriva barbariei este legată de stăpânirea romanității de peste munți.

Încă din vremea lui Vladislav vodă, la 1366, Ludovic regele Ungariei, cu prilejul unei lungi călătorii în Ardeal, îi dăduse ca feude regale domnului Țării Românești ținuturile pe care le știa locuite de oameni de aceeași limbă ca supușii lui: Severinul, Făgărașul și Amlașul, însă se ferise să-i dea vreun sat locuit de sași sau de unguri¹ [1]. Vladislav a început să se intituleze ban de Severin și duce de Făgăraș sau duce al noii „plantații”, Făgăraș² [2], dar aceasta ținu până la 1374. La această dată, Vladislav, care continua să domnească,³ nu mai stăpânea Făgărașul.⁴ În anii următori Țara Românească era în război cu Ungaria, ceea ce explică retragerea feudelor ardeleni.⁵ La 1376, regele Ungariei răsplătea pe nobilii români din părțile Caraș-Severinului, care se distinseseră în luptele „pentru reluarea Severinului”, și confiscă moșiile de lângă Mehadia ale celor care fugiseră la munteni și „au trecut la dușmanul nostru.”⁶ Urmașul lui Vladislav, Radu a purtat și el război cu ungurii și cu însuși Ludovic cel Mare.⁷ Din ultimii ani ai domniei sale, chiar înainte de moartea regelui Ludovic (1382), Radu se împăcase cu ungurii și probabil că drept răsplată a primit Severinul, dovadă înființarea tocmai atunci a ierarhiei catolice la Argeș și Severin,⁸ precum și redeschiderea comerțului Țării Românești cu Sibiul.⁹ Dar Amlașul și probabil Făgărașul nu fură

¹ Pentru dată, documentul din 10 octombrie 1366, la Zimmermann, *Urkundenbuch*, II, p. 273, pentru delimitarea satelor dinspre Amlaș, proprietatea voievodului muntean. Despre călătoria lui Ludovic în Ardeal mărturisesc privilegiile lui dintre 23 aprilie și 15 iulie 1366 (cf. Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 234-273) din Alba Iulia, Turda, Cluj, Bistrița, Târgul Secuiesc, iar Alba Iulia, Vințul. Pentru delimitare, actele din 24 noiembrie 1366, *ibidem*, p. 244-275. Cf. D. Onciul, *Originele principatelor române*, București, 1899, p. 55-56, admite data 1366 după delimitarea citată și din faptul că Vladislav numește Făgărașul „nova plantatio”. Mai târziu, Onciul s-a depărtat de la această concluzie de bun simț, încercând să dovedească stăpânirea domnilor munteni în Făgăraș încă din vremea lui Tugomir, tatăl lui Basarab, Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, XXXVII, 1902, p. 751 și după el A. Bunea, *Stăpânii Țării Olului*, Acad. Rom., discurs de recepție, București, 1910, p. 7 și I. Minea, *Relațiile dintre Țara Românească și Ludovic I*, Convorbiri Literare, XLIV, 1910, p. 1128, cf. discuția la P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân și suzeranitatea ungurească*, AARMSI, t. XX, 1938, p. 8-10. B. P. Hasdeu a închinat mai multe cercetări acestei probleme, ultima lui părere în *Histoire critique des Roumains*, București, 1878, p. 53. De remarcat emendația propusă de Hasdeu la documentul lui Vladislav din 1382 (al cărui original nu-l văzuse), unde ar fi să se citească „dux novae plantationis ei de Fogaras”, în loc de „dux novae plantationis terrae Fogaras” (*ibid.*, p. 51). O fotografie a originalului, care se află la Budapesta, în posesia noastră, din care se vede însă că emendația lui Hasdeu nu e justificată (cf. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 33-35).

² P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 31 și 33.

³ Cf. N. Iorga, *Săpăturile de la Curtea de Argeș*, în Revista istorică, VI, 1920, p. 180.

⁴ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 222-233, act privitor la o moșie din Făgăraș autentificat la Cluj. Cronica ungurească spune precis că Severinul a fost reluat (Thurocz, ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini*, I, Viena, 1766, p. 240).

⁵ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 248, act din 1377. Ludovic promite sașilor scutire de vamă, dacă Țara Românească, cum îi este dorința, va încăpea în mâinile lui.

⁶ Act latin din 19 iunie 1376, T. Popa, *Iancu Corvin de Hunedioara*, Hunedioara, 1928, p. 178, cu un facsimil, și Lukinich, *Documenta mstoriae Valachorum*, p. 265.

⁷ Gh. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie en Valachie*, Revue historique du Sud-Est européen, II, 1925.

⁸ Vezi mai sus și Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 276, acte din 1382.

⁹ *Ibidem*, 1-2, p. 274, 284 și Zimmermann, *op. cit.*, p. 555 și 589. Aceste acte au fost greșit înțelese de mai mulți

restituite domnului muntean, căci cel dintâi dintre ducate fu dăruit episcopiei catolice ardelene.¹⁰ Dan, fratele lui Mircea, în scurta lui domnie a fost în dușmănie cu Ungaria, folosindu-se poate de interregnum din acea țară, ca să încerce reluarea Severinului, căci prădăciuni de-ale lui sunt pomenite în părțile Mehadiiei,¹¹ dar cucerirea nu pare a fi izbutit, căci la începutul domniei lui Mircea, în 1387, aflăm în oastea lui Sigismund un ban unguresc de Severin, Ladislau.¹² Deși împrejurările nu sunt destul de bine cunoscute, putem conchide din cele de mai sus că la urcarea sa în scaun Mircea n-a moștenit de la înaintașii lui nici Severinul, nici Făgărașul și Amlașul, care erau pe atunci în stăpânire ungurească. De aceea, în primele sale hrisoave Mircea se intitulează simplu, cum am văzut, „domn a toată țara Ungro-Vlahiei”.

Când și în ce împrejurări a pus mâna din nou marele domn pe pământurile românești de peste munți stăpânite odinioară de unchiul său Vladislav, nu știm precis, dar totuși sunt unele indicații ce ne vin în ajutor. Am arătat că pentru prima oară la 2 septembrie 1389 Mircea se intitulează domn al „părților de peste munți”, iar la 1390 precizează în titlul său stăpânirea Făgărașului și a Amlașului¹³ [3]. Pe de altă parte, în noiembrie 1388, într-un privilegiu latin al regelui Sigismund se ivește în sfatul regal unguresc un Nicolae fost voievod (probabil „ban”) al Severinului.¹⁴ Este deci probabil că în cursul anului 1388 a avut loc ocuparea de către Mircea a feodelor ardelene. Deoarece însă, de la 1389, pentru prima oară de la Vladislav, un domn român trece în titlul său din nou Banatul Severinului, socotim că banii unguri ai Severinului de la aceasta dată până la 1393 rezidau numai în Banatul Timișoarei. Aceasta este de altfel și părerea istoriografiei ungurești. După 1393, adică în preajma luptei de la Rovine, regele Ungariei s-a convins că poate lăsa cu toată încrederea apărarea Dunării în grija lui Mircea și astfel demnitățile banului din Severin e desființată până la 1428.¹⁵

Cum a luat Mircea aceste părți ardelenești și cetatea Severinului? S-a folosit desigur de împrejurările din Ungaria. Regele Sigismund se văzuse lipsit de scaunul său de la Buda, apoi chiar de soția lui Maria, prinsă de dușmanii lui. În cursul anilor 1387 și 1388 au urmat lupte înverșunate în Croația și Dalmația, pe cari le-am amintit mai sus. Sigismund cu toate oștile lui se duse în persoană să lupte în aceste părți și vecinii de la granițe s-au folosit de prilej ca să smulgă părți ale regatului; polonii cuceresc atunci aproape fără luptă Galiția (Rusia Roșie) și Sigismund e silit să consimtă la această pierdere. Deși împrejurările de la Carpații Sudici sunt mai puțin cunoscute, e ușor de înțeles că și aci s-au petrecut lucrurile la fel. Mircea a cerut și a ocupat feudele, pe baza vechiului său drept de moștenire de la Vladislav vodă; rezistență și lupte nu par a fi fost, căci am fi avut un ecou măcar în documentele donative ungurești ale vremii. Sigismund ocupat cu cumplita anarhie în care se afla regatul său a cedat, considerând pe Mircea ca vasal și dându-i feudele. Că lucrurile s-au petrecut așa, dovadă este că negoțul cu sașii ardeleni a urmat nestingherit și la 14 ianuarie 1390 Sigismund a reînnoit dreptul de depozit al Sibiului, interzicând, la plângerea orașenilor, ca negustorii streini de Ardeal să treacă, prin Brașov, în „călătorie depărtată” prin Valahia, ca să nu stingherească în acest chip monopolul așa de rodnic al sibienilor.¹⁶

istorici. St. Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul*, Sighișoara, 1921, p. 46 socoate actul regelui o interzicere a comerțului. În realitate sunt opriți negustorii străini ce vin la Sibiu să treacă mai departe în Valahia, drept rezervat sibienilor. E cunoscuta măsură a dreptului de depozit, Stapelrecht, despre care vezi mai sus. Cf. și Gh. Brătianu, *op. cit.*

¹⁰ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 278 și Zimmermanri, *op. cit.*, II, p. 574, 577 și 580 și confirmarea din 8 octombrie 1385, *ibidem*, p. 599-600.

¹¹ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 331.

¹² *Ibidem*, p. 302-307. Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, 1903, p. 29 crede că Dan a reluat Severinul, nu Făgărașul și Amlașul.

¹³ Vezi mai sus p. 226-227.

¹⁴ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 322.

¹⁵ Lista banilor Severinului, la Pesty Frigyes, *A Szörényi bánság* (Banatul Severinului), Budapesta, 1876, p. 248 și lista după cercetările mai noi, Homann, Szekfű, *Magyar története* (Istoria Ungariei), III-1, p. 48 și 174: la 1376 Trentul Ianos, 1380 Szécsi Iános, 1387-1388 Vladislav și Ștefan de Losoncz, 1388-1390 Kaplai Iános, 1390-1391 Mihai Perényi, 1392 Gerbeni Szemere, 1392-1393, Ditrich Bebek, după care, de la 1393, funcția rămâne vacantă până la 1428. Cf. și hărțile privitoare la întinderea Banatului, *ibid.*, p. 28 și 224.

¹⁶ Zimmermann, *op. cit.*, p. 641-642.

Se pare că atunci s-a făcut și o stabilire a graniței Țării Românești spre Ardeal, căci această graniță e în legătura cu numele lui Mircea. Hotărnicia munților Căpățânenilor (Argeș), la 26 april 1704, scrie: „pre plaiul pripoarelor și pe scoatele râului, pe piscul Mircii Voievod în sus până la hotarul unguresc.”¹⁷

Așadar, Mircea continuă să fie în bune legături cu Ungaria după ocuparea Făgărașului și a Amlașului, măcar în aparență. Dar el se teme ca Sigismund, a cărui poziție se întărea după înfrângerea rebelilor din Croația și a pretendentului angevin, să se întoarcă împotriva lui, reluându-i teritoriile pierdute la timp de strâmtorare. Așa se explică apropierea și alianța lui Mircea cu polonii; Vladislav Jagello avea aceleași temeri, pentru că profitase și el, întocmai ca Mircea, de aceleași împrejurări, ca să ia în stăpânire Rusia Roșie. Deși Sigismund continua să rămâie în relații normale și cu acest vecin al lui, el se putea pregăti pentru o recuperare mai târziu. Comunitatea de interese cu Mircea a făcut ca ei să încheie un tratat, de care vom vorbi mai jos, prevăzând că în caz de război cu ungurii să se ajute unul pe altul cu toate puterile.¹⁸ Încheierea acestui tratat cu Polonia însemna că Mircea, deși nu se afla în război cu ungurii, se putea aștepta să fie atacat de ei. Deci el făcuse împotriva lor un pas, de pe urma căruia, întocmai ca și Polonia, se putea aștepta la o răzbunare. Acest pas nu poate fi altul, decât luarea feudelor ardelene, în timpul războiului civil din Ungaria.

Din cele spuse mai sus putem trage unele concluzii: Mircea a fost un dibaci cârmuitor care a știut să folosească împrejurările politice reluând stăpânirile ardelene și destul de bun cunoscător al politicii generale, ca să știe de cine trebuie să se apropie spre a-și conserva cuceririle. De la început ochii lui sunt îndreptați asupra Ardealului, primul său act politic a fost de a-și asigura cetatea de apărare peste munți, simțind primejdia care se apropia de la sud.

Pentru a stăpâni feudele ardelene, domnul muntean trebuia să se recunoască vasal al regelui Sigismund, deocamdată însă cu neîncredere reciprocă. Abia după lupta de la Rovine, craiul, care ducea o politica de cruciată, a recunoscut în Mircea un element principal al acestei lupte pentru cruce și s-a apropiat sincer de el, recunoscându-i definitiv stăpânirile ardelene. Mai mult decât atât, i-a cedat un teritoriu, pe care niciodată un alt domn român nu-l avusese, cetatea de piatră a Branului, clădită de Ludovic cel Mare și apărată de mercenari englezi, care apăra drumul Brașovului. Ea a fost dăruită lui Mircea probabil nu mult timp după încheierea tratatului de alianță de la Brașov, în 1395.¹⁹ Branul rămâne al Munteniei până la moartea lui Mircea și încă și sub stăpânirea urmașului său, Mihail [4].

Mircea era deci stăpânitor în Ardeal [5]. Pentru aceasta recunoștea, cum am spus, suzeranitatea regelui Sigismund. Înainte de a păși mai înainte, pentru a înțelege situația internațională a lui Mircea, trebuie să analizăm ce însemna de drept și de fapt această suzeranitate în vremea lui.

Suzeranitatea ungurească. Originele ei. Suzeranitatea regilor Ungariei asupra Țării Românești a fost o realitate istorică și ar fi necinstit și neștiințific să-i negăm evidența, așa cum rezultă din izvoarele istorice. Ea trebuie definită și înțeleasă în marginele concepțiilor de drept ale epocii de la sfârșitul Evului Mediu.

În actul de alianță al lui Mircea cu Sigismund din Brașov, la 1395, ea este lămurit amintită, pentru cine știe să citească.²⁰ Anume Mircea spune: „De aceea, noi, în chip spontan, din proprie inițiativă, nesiliți, nici înșelați, *pe credința și jurământul nostru și ale boierilor noștri, prestate mai înainte de noi, după cum eram datori*, am făgăduit și făgăduim zisului domn rege...”. Actul în speță

¹⁷ Arhivele Statului, *Condica mănăstirii Vieros*, f. 61v.

¹⁸ Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 315, 322, 323, 334.

¹⁹ Documentul lui Sigismund, 7 iunie 1419, Gündisch, *Urkundenbuch*, IV p. 102-103, Hasdeu, *Columna lui Traian*, VI, 1875, p. 154, Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 10,1. Clinciu, *Cum a ajuns Mircea în stăpânirea Branului?*, în *Universul*, 20 iunie 1939. La 1412 Știber voievodul Ardealului scrie brașovenilor că pot lua vamă în orașul lor de la negustorii din Muntenia, care mai înainte se lua la Bran. „însă acum acea cetate este în mâini streine” (Zimmermann, *Urkundenbuch*, III, p. 554). În privilegiul comercial dat de Mircea brașovenilor la 1413, Branul apare în stăpânirea lui (I. Bogdan, *Relațiile*, p. 5), iar Mihai coregent dă poruncă vameșilor din Bran (ibid., p. 7). Pentru clădirea cetății, Thüroc, *loc. cit.*

²⁰ Publicat în Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 359-361 cu greșeli și corect la Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 137.

nu era un act omagial, un contract feudal, cum sunt cele cunoscute între domnii Moldovei și Polonia, ci o alianță militară, dar el amintește jurământul de credință *prealabil*, prestat cu boierii, conform datoriei vasalului. Acest jurământ omagial făcut regelui german al Ungariei era însoțit de anume forme juridice caracteristice. Când domnul murea, boierii trimiteau buzduganul defunctului suzeranului, care trebuia apoi să-l confere noului domn, consfințind în acest chip alegerea făcută de boieri. La 1430, la moartea lui Dan II, boierii trimit lui Sigismund buzduganul lui, ca să-l dea lui Vlad Dracul, „cum e legea țării și obiceiul pământului”, zice cronicarul german al lui Sigismund.²¹

Pentru a înțelege sensul acestei suzeranități, trebuie cercetate originea; ele sunt de două feluri: alianța militară și interesele economice. Ca totdeauna, țara noastră a fost loc de apărare înaintată a Europei, regii unguri aveau interes să aibă ca prieteni pe românii ce puteau să primească primele lovituri ale tătarilor la început, ale turcilor mai târziu și le ofereau în schimb sprijinul unui stat vecin mai puternic. Foarte sugestiv în acest sens este faptul următor: am spus că cedarea feodelor ardeleni către Vladislav vodă s-a făcut cu prilejul călătoriei regelui Ludovic în Ardeal la 1366. În timpul acestei călătorii, regele era preocupat în primul rând de primejdia turcească, ce se apropia. La 24 iunie 1366 Ludovic se afla în cetatea Gurghiu în Secuime și de acolo scrie venețienilor să pregătească galerele ca să-l ajute în războiul proiectat împotriva turcilor.²² Tocmai atunci are loc, cum am spus, cedarea feodelor ardeleni către Vladislav, desigur în același gând de a lega mai mult această poziție de avangarda, Țara Românească, de regatul său în ceasul primejdiei.

Motivele economice erau egal de importante: bogăția Ungariei stătea în comerțul ei oriental, orașele săsești din Ardeal dețineau acest negoț și dramul negustorilor trecea prin Țara Românească. Un dram de comerț trecea, cum am arătat, spre Brăila, unde veneau pe corăbiile italiene bogățiile aduse de caravanele din Asia, altul ducea prin Vadul Cumanilor și cel de la Calafat spre Vidin, unde veneau negustorii raguzani. Am arătat importanța tratatului de negoț al lui Strațimir cu Brașovul și numărul mare de monete vidinene aflate în Țara Bârsei. Întocmai precum Polonia a luat Moldova sub protecția ei, pentru că avea nevoie de debușeu al comerțului său spre Marea Neagră, de asemenea regii unguri au întins asupra Țării Românești suzeranitatea coroanei lor, pentru că aci era zonă de interese comerciale a orașelor săsești din sudul Ardealului²³ [6].

Latura economică a suzeranității. Din punctul de vedere al regelui Ungariei, suzeranitatea asupra Țării Românești însemna o suprapunere de drepturi, atât în domeniul economic, cât și politic și religios, care era lucru greu de înțeles cu ideile noastre juridice de azi, dar firesc în dreptul feudal, în sensul că nu se împuțina independența vasalului.

Am vorbit mai sus despre privilegiul comercial al regelui Ludovic cel Mare în 1358, prin care acorda negustorilor brașoveni dreptul să umble cu mărfuri între Buzău și Prahova până la vărsarea Ialomiței în Dunăre.²⁴ Acest act, care ignoră suzeranitatea domnului român asupra propriului său teritoriu, nu constituie un caz special de pus în legătură cu evenimente de atunci, căci el a fost repetat întocmai de regele Sigismund la 7 martie 1395, sub Mircea, în aceeași zi când se încheia alianța militară între cei doi vecini.²⁵ Desigur că un asemenea privilegiu nu privește numai o parte a teritoriului Țării Românești, ci situația juridică a întregului teritoriu, din punct de vedere unguresc.²⁶ Am arătat cum privilegiul binecunoscut al lui Mircea pentru negustorii din Brașov din 1413 a fost precedat de un privilegiu *identice* dat de Știber voievodul Ardealului aceluiași negustori, în care acesta în numele regelui Ungariei fixează vama ce vor avea a plăti în Țara Românească,²⁷ însemna însă aceasta că regele avea dreptul să dispună de vămile, drumurile și funcționarii din Țara Românească în favoarea negustorilor săi, fără a consulta pe domnul acelei țări? Nicidecum, căci dreptul suzeranului era teoretic, al domnului este real; altfel, negustorii sași n-ar fi avut nevoie să

²¹ E. Windecke, *Cronica*, ed. Von Hagen, Leipzig, 1886, p. 228.

²² Ljubic, *Monumente Slavorum meridionalium*, IV, p. 86-87.

²³ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân și suzeranitatea ungurescă*, AARMSI, XX, 1938, p. 62-64.

²⁴ Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, 1-2, p. 373.

²⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 64-66.

²⁷ Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 544-547.

ceară de la domnii munteni, începând cu Vladislav, privilegiu de comerț. Un pasaj caracteristic din privilegiul lui Mircea pentru negustorii brașoveni lămurește deplin această situație. Mircea spune, amintind solia sașilor venită la curtea lui: „Prezentând în fața noastră scrisorile de privilegii ale magnificilor bărbați, domnul Știber voievod și Mihail al lui Solomon de Nadaș, comitele secuilor, înnoite cu deplină autoritate regală, rugându-ne cu rugăminte și suplicându-ne, ca să binevoim să întărim cele ce privesc drepturile și obiceiurile străvechi și fixarea vămile de ambe părți, adică a țării noastre Valahia și a țării Bârsei, să le readucem și să le întărim, așa precum au fost în starea lor cea veche.”²⁸ Negustorii brașoveni aduc privilegiul voievodului Ardealului confirmat de rege, de care Mircea ia act în privilegiul său, dar după aceea e nevoie ca negustorii să roage și să suplice pe voievodul muntean să le întărească privilegiul. El nu era deci legat de privilegiul dat de suzeran și ar fi putut refuza confirmarea. De fapt, privilegiul regal însemna protecția dată negustorilor, de care din respect vasalul trebuia să ție seama, dar dreptul real al apărării efective a drepturilor negustorilor îi aparține întreg. Chiar stabilirea tarifului vamal, deși fixată anterior în privilegiul regal, cred că nu s-a făcut fără o înțelegere prealabilă cu domnul român [7].

Tot de domeniul economic al suzeranității ține privilegiul suzeranului de a acorda vasalului dreptul de a bate monete. Se știe că toți domnii munteni, începând cu Vladislav I (1364-1377) și terminând cu Vladislav II (1452-1456), au bătut monedă proprie [8]. Aceasta e o dovadă de independență economică în fapt, deși unele steme monetare imită stema angevină, scut cu bare și flori de crin. S-a observat chiar pe unele monete ale lui Mircea o figură cu barbă și hlamidă, ținând în mână o sabie și un glob; figură care reproduce aproape identic pe a sfântului rege Ladislav de pe monetele ungurești contemporane.²⁹ Nu este însă dovedit că imitarea stemelor și insinelor ungurești era o urmare a suzeranității, precum imitarea titlurilor demnitarilor bulgari (Io) nu indica o suzeranitate a acestei țări balcanice asupra Țării Românești [9]. De altfel, monetele muntene au adesea stema bulgară cu două figuri și un arbore la mijloc [10]; ceea ce arată că e vorba de o imitație, o influență de civilizație.

Dar, pe de altă parte, Dan II scrie că Sigismund „domnul nostru” ne-a făcut grația ca „în cămara noastră să batem filleri și bani mărunți... acei bani mărunți să umble în țara noastră, ca și la Brașov și în Ungaria.”³⁰ Iar în actul slavon dat brașovenilor, Dan II precizează: „S-a îndurat domnul meu craiul, ca să mă primească drept slugă credincioasă a lui și mi-a dăruit monetărie de bani, să fie în țara domniei mele, cum este și în țara lui, astfel să se bată monetă și în țara domniei mele.”³¹ Rezulta că, pe vremea urmașilor lui Mircea, Sigismund acorda privilegiu pentru baterea monetei, dar în caz special se făcuse o încercare, ce nu avu urmări, de uniune monetară între Țara Românească și Ungaria [11].

Suzeranitatea în domeniul religios. Suzeranitatea coroanei ungare asupra Țării Românești este un caz particular al dreptului feudal: suzeranitatea unui stat catolic asupra unui stat de credință ortodoxă. Se știe că Sigismund a fost fervent catolic, inițiator al Conciliului de la Constanța și luptător împotriva husitismului. Totuși, fața de Țara Românească ortodoxă, luptătoare pentru credința creștină, el trebuia să aibă o atitudine de recunoaștere a dreptului „schismaticilor” de a-și păstra credința. Să nu uităm că Sigismund era german și nu maghiar, pentru el ortodocșii nu erau dușmani. Am vorbit de legăturile lui cu Nicodim; de la aceste legături derivă *actele de toleranță religioasă* acordate ortodocșilor din Țara Românească, începând cu cel dat la Hagenau în Alsacia la 14 iulie 1418 și sfârșind cu al patrulea, din Bratislava, la 28 octombrie 1428.³² Textul cel mai clar

²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 8.

²⁹ C. Moșil, *Efigiile monetare ale domnilor noștri*, în Buletinul soc. numismatică, XII, nr. 25 și recenzia lui N. Iorga în Revista Istorică, II, 1916, p. 111. Pentru steme, G. Brătianu, *Scutul unguresc în armele Basarabilor*, Revista Istorică, VII, 1921, p. 121-128 și același, *Originea stemelor Moldovei și Țării Românești*, Revista Istorică Română, I, 1931, p. 51-61, A. Veress, *Originea stemelor țărilor române*, *ibid.*, p. 225-232, G. Brătianu, *În jurul originii stemelor Principatelor Române*, *ibid.*, p. 233-240.

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 12.

³¹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 21.

³² P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 116, 122, 154: Hagenau, 14 iulie 1418, Oradea, 28 septembrie 1418, Vodița, 28 octombrie 1419, Bratislava, 28 octombrie 1428. Datele și locurile corespund cu itinerarul

este în al doilea privilegiu din 1419: „Sigismund, din mila lui Dumnezeu..., am dat tuturor celor ce trăiesc în țara Ungro-Vlahiei, care este Basarabească, la cererea lor, pentru care m-au rugat, prin credinciosul lor popa Agaton, ca mănăstirile lor și toate bisericile și călugării și popii și toți oamenii care trăiesc în cea țară, să-și ție legea lor și să rămâie în credința lor, iar nouă să ne slujească cu dreptate... Precum nici eu însumi, nici unul dintre ai noștri să nu aibă voie să-i turbure pentru credința lor și pentru legea lor, ci să fie liberi să rămâie întru aceasta și cum au fost până acum, aceia să rămâie în veci”. Pe privilegiu un contemporan a scris slavonește: „Cartea crăiască pentru credință... să-și ție toată Țara Românească credința și legea sa”.

Regele Sigismund considera Țara Românească ca un stat vasal, în care admite situația de fapt: credința ortodoxă și anume în virtutea unui privilegiu special. Starețul de la Tismana venise special să-l roage pe Sigismund pentru aceasta. Dar și aci e o pretenție teoretică a regelui, căci nimeni nu-și închipuie că pravoslavnicii români ar fi șovăit să-și păstreze legea și fără binecuvântarea regală. Dar ea constituia o protecție bine venită, mai ales pentru călugării ce făceau negoț în Ardeal. Din punctul de vedere al suzeranului era o reglementare în scris a situației, printr-un act de drept internațional.

Aceleași drepturi și le aroga regele Ungariei și în privința bisericii catolice în Țara Românească. Episcopia catolică de la Argeș, întemeiată sub Radu vodă la 1381, a fost creată de papa Urban VI, care o așeză „în cetatea numită Argeș, în Valahia Mare, la cererea lui Ludovic, regele Ungariei.”³³ Papa nu pomenește de domnul român, deși episcopia a fost întemeiată în țara lui, ci amintește numai de cererea regelui Ungariei. Totuși, nu ne închipuim să nu fie consultat și domnul de la Argeș, fără consimțământul căruia nu se putea menține o autoritate eclesiastică, chiar în cetatea lui de scaun. Dar forma cerea ca să fie menționat suzeranul, nu el [12].

Precum se vede, „drepturile” suzeranului erau teoretice, ele nu schimbau cu nimic situația de fapt. În schimb, avantajele domnilor munteni, derivate din situația de vasalitate, erau reale, și anume stăpânirea feudelor ardelen.

Stăpânirea feudelor ardelen. Care era întinderea în spațiu a acestor feude? Pe baza celor 12 documente date de domnii români pentru posesiunile din Făgăraș, putem stabili că „ducatul” cuprindea în parte actualul județ Făgăraș, dar granița sa de nord era râul Oltului: „Domn al țării Făgărașului, până la Olt”, spune Mircea într-un hrisov.³⁴ La sud, ducatul se întindea până la munți, era adică în continuitate teritorială cu țara; spre apus, cel mai depărtat sat pomenit în acte este Scoreiul,³⁵ dar se poate ca și Porambacul, despre care n-avem știri, să fi fost în stăpânirea domnului muntean dacă actuala graniță a județului spre apus, care urmează linia culmilor mai înalte, închizând așa-numita „țară a Oltului”, corespunde cu granița veche. Spre răsărit, aflăm trei sate pomenite în hrisoavele domnilor munteni, ce trec dincolo de hotarele actualului județ Făgăraș: Cuciulata, Dopca și Fântâna (Calida Aqua), toate lângă Olt.³⁶ Presupunem că granița a urmat de la cotul Oltului, la nord de Dopca, linia culmilor ce despart Țara Oltului de Țara Bârsei, ceea ce explică stăpânirea ieșindului în jud. Târnava Mare, astfel că ducatul muntean al Făgărașului se întindea adânc în pământul Ardealului. Așa constituit, ducatul Făgărașului nu avea legături bune cu Țara Românească prin păsurile munților. Ambele maluri ale Oltului spre pasul Turnu Roșu nu erau cuprinse în teritoriul ducatului, iar drumul de căruțe, din cauza configurației terenului, nu poate fi decât pe malul drept. La răsărit, pasul Branului dă iarăși în teritoriul voievodului Ardealului. Prin urmare între Țara Românească și Făgăraș se afla zidul munților lipsiți de păsură, prin care nu puteau trece căruțele. Totuși, sunt unele păsură prin care se poate trece în Făgăraș cu piciorul sau cu calul de munte, precum și cu turmele de oi, mai ales pasul Breaza la nord de Câmpulung, la ieșirea căruia în Țara Făgărașului este o ruină, numită în popor Cetatea lui Negru Vodă. Câtă vreme a stăpânit

lui Sigismund: Altmann, *Die Urkunden des Kaiser Sigmunds* (Regesta Imperii X-XI), Innsbruck, 1896, nr. 3314 și urm., nr. 3922 și 3933-3935. Cf. și I. Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, Hamburg, 1841, III, p. 468.

³³ Textul latin la Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 250, nota 1.

³⁴ P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 66.

³⁵ *Ibidem*, p. 84.

³⁶ *Ibidem*, p. 32.

Mircea la Bran, avea drum deschis spre Făgăraș prin Tohanul Vechi, dar înainte și după aceea, acest drum era în mână streină. E probabil că pentru curieri, mărfuri cu carele, și chiar pentru oaste, era îngăduită trecerea peste teritoriul ardelenesc, stăpânit de unguri.

Și mai izolat se afla Amlașul, la apus de Sibiu. Din delimitarea din 1366 și dintr-un act din 1383, rezulta că Amlașul cuprindea „satele românești”: Săliște (Grassdorf), Galeș (Galusdorf), Valea (Graplundorf), Sibiel (Budinbach) și Cacova (Kripzbach), precum și castelul Amlaș.³⁷ Era deci o mică enclavă cu cinci sate și un castel, până la munți (zice hotarnica citată: „tendit usque ad Alpes”), despărțită de Țara Românească printr-un masiv de munți, ce nu făceau parte din posesiunile muntene. Această situație nu este excepțională; în Evul Mediu unitatea teritorială era o raritate și de obicei erau stăpâniri fără graniță comună în mâna aceluiași stăpânitor și chiar în Ardeal domnii Moldovei au stăpânit Ciceul și Cetatea de Baltă, departe de granițele țării.³⁸

Mircea cel Bătrân și suzeranitatea ungurească

Stăpânirea feudelor ardeleni de către domnii munteni era legată de condiții juridice feudale. Ele erau *beneficii revocabile*, căci au fost retrase domnilor ce nu se bucurau de favoarea regelui. De aceea, în confirmarea unei donații de moșii în Făgăraș, Vladislav vodă scrie: „Rugăm pe serenissimul nostru domn, Ludovic, ilustrul rege al Ungariei, domnul nostru natural, și pe succesorii lui să întărească cele cuprinse în prezenta noastră scrisoare și să confirme donația noastră.”³⁹ Dar în vremea lui Mircea nu mai sunt condiționate de confirmarea suzeranului; Mircea dă hrisoave pentru Făgăraș, întărite de sfatul său de boieri, a căror autoritate se întindea și asupra acestei țări. El recunoaște însă revocabilitatea feudului: „Venind alt domn după moartea mea, din țară în Țara

³⁷ Zimmermann, *Urkundenbuch*, II, p. 273 și 575 și Lukinich, *op. cit.*, p. 309-315.

³⁸ D. Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, XXXVI, 1902, p. 731-732, interpretând greșit hotarnica din 1366 a Amlașului, crede că ducatul Amlașului nu cuprindea cetatea cu acest nume, ci numai munții sălbateci de la sud. Cf. și I. Moga, *Problema țării Loviștei și ducatul Amlașului*, Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj, VI, 1936, același, „*Marginea*”, *ducatul Amlașului și scaunul Săliștii*, în Omagiu lui I. Lupaș, București, 1943, p. 569-607 și Hasdeu, *Histoire critique des Roumains*, p. 44. Nu putem admite un Amlaș fără Amlaș, nici vecinătatea ducatului cu țara Loviștei, deoarece Loviștea este în Argeș și nu e în Vâlcea, cum se credea mai demult (I. Conea, *Țara Loviștei*, București, 1931). Într-un act din 1383 se arată lămurit hotarele „domeniului regal Amlaș”: muntele Berch, Apoldul de Sus, râul Hepsich zis Virdupatec, râul Amlaș, Firthysdorf (sat dispărut), râul Wecherd, Saporcha (Topârcea), muntele Nykusberg sau Mikloshege, Chirna voda, satul Feketeviz (Săcele), apa Chirvod Olachorum, râul Kisyrval, „semita Olachorum”, șanțul boilor zis Tysgrad, râul Budenbach, satul Varalya (Orlat) (Lukinich, *op. cit.*, p. 314-315). Este deci clar că „domeniul Amlaș” nu se întindea până la marginea Țării Românești.

³⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 32.

Făgărașului, din neamul meu sau din alt neam *sau de neam din Țara Ungurească*, dacă va păzi și va păstra dania mea...”⁴⁰ De observat că regele Sigismund călătorind în Ardeal în vremea lui Mircea, mergând de la Sibiu la Brașov în 1397, s-a oprit la Făgăraș, de unde dă porunca voievodului Ardealului, fără a indica că se afla pe teritoriu strein. Regele ține la Făgăraș scaun de judecată între nobilii unguri veniți să ceara dreptate⁴¹ [13].

Cârmuirea Făgărașului sub Mircea. Legături chiar juridice continuau între stăpânirea domnului muntean și restul Ardealului. La 1413, o crimă comisă la Merghindeal, unde fuseseră ucise niște femei, e judecată împreună de judecătorii sași de la Cincu, dincolo de Olt, și de județul cu bătrâni de la Făgăraș (*jurați consules ac prefatae terrae seniores*), anume Vlad, Costea și Petre zis Stan. Alături de judele regelui și de jucătorii sași, stau cei trei români, cari numai în acest pământ stăpânit de români aveau drept de judecată. Ea se face în comun, pentru că între învinuți erau și români din Făgăraș. Judecata se termină cu o răscumpărare cu bani. Între martori sunt pe lângă trei sași și Nicolae cizmar din Făgăraș și Petre zis Cleyman de acolo⁴² [14]. Mircea numise deci judecători în scaunul din Făgăraș pe niște români, care după nume par a fi boieri munteni. Stăpânirea munteană se înrădăcinează treptat și unificarea cu țara de peste munți e tot mai desăvârșită. Dăjdiile și prestațiile erau în Făgăraș aceleași ca în țară, adică avem unificarea sistemului impozitelor, care sunt înșirate în aceea ordine în hrisoavele pentru Făgăraș, ca în cele din Muntenia: dijmele de oi, de porci, de stupi, de vin, gălețile de grâne și dijma din pomete.⁴³ Dregătorii trimiși după dăjdiile erau și în Făgăraș tot „boieri și slugi domnești”, bircei, judecători, globnici,⁴⁴ deci funcționari trimiși de la centru, din țară. Domnul specifica, pentru Făgăraș, „dăjdiile și slujbele, câte vor fi în țară și stăpânirea domniei mele,”⁴⁵ adică o singură stăpânire, cu administrație unică. O singură dare locală interesantă apare în Țara Făgărașului, „dijma oilor peste Olt,”⁴⁶ vama plătită domnului pentru trecerea oilor în sau din partea Ardealului stăpânit de unguri. De asemenea, e pomenită în Țara Făgărașului „vama de târg”, la aducerea produselor moșiilor la târg, la Făgăraș sau la Șercaia, care este și ea un târg.⁴⁷

Se constată în Făgăraș anume fapte sociale identice cu cele de dincolo: și aci satele imune se numesc *ohabe* și aci robia țiganilor, care nu exista în Ardeal, este legală. Costea, boier din Țara Făgărașului, avea sub Mircea, la Viștea și la Arpaș, 17 țigani de cort,⁴⁸ iar boierul Șerban mai târziu avea la Șinca pe țiganii: Radul, Lalu, Curchea, Mujea și Costea.⁴⁹ Era o boierime română locală în Țara Făgărașului, cu același caracter cu boierimea munteană, cu moșii mari și țigani robi. Boierii Ion, Borcea și Călin aveau sub Mircea trei sate cu munții ce țineau de ele,⁵⁰ boierul Costea avea tot atunci singur două sate și jumătate,⁵¹ iar frații Șerban și Aldea, trei sate cu munții și țigani.⁵² Erau și sate de moșneni, cum sunt Mărginenii, moșie în devălmășie a unor săteni, Stan sin Tatul, Ursul, Radul sin Bâșa și Godea.⁵³ Aceste moșii mai ferite de năvălirea turcilor au atras dorințele boierilor munteni, legați din strămoși de cultura pământului roditor și ei se grăbiră să cumpere moșii dincolo de munți, căci țara era doar aceeași. Boierii Șerban și Aldea din vremea lui Basarab Laiotă, care cumpăra Șinca cu munții de la un Budea, erau din Muntenia, căci numele lor e neobișnuit în Ardeal, precum și calitatea lor de *jupani*.⁵⁴ Sigur că boierul Stanciul Moenescu, care cu cinci feciori

⁴⁰ *Ibidem*, p. 65.

⁴¹ Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 190-191, act din 10 decembrie 1397.

⁴² Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 577-578, din 30 septembrie 1413.

⁴³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 65, 84, 173, 176.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 173, 294.

⁴⁵ *Ibidem*?, p. 173.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 193.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 33.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 294, cf. și p. 193.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 86.

⁵¹ *Ibidem*, p. 112.

⁵² *Ibidem*, p. 294.

⁵³ *Ibidem*, p. 173.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 294.

stăpânește Voila în Făgăraș, cu drept să abată apa Oltului pentru moară, era de dincolo de munți. În hrisovul lor, afară de moșiile din Țara Făgărașului, sunt amintite „jumătate din Cioruș în Țara Românească (se face deci deosebirea), a treia parte din Mislea, a treia parte din Plopeni, jumătate Cocorăști și moșia lor de la Moinești.”⁵⁵ Acești latifundiari din secolul al XV-lea erau din județul Prahova, unde se află satele amintite; ei izbutiseră să descălece peste munți, stăpânind moșii pe amândouă clinele Carpaților. Boierimea munteană căuta astfel să prindă rădăcini în Ardeal, era un fel de unificare socială [15].

Și biserica din Făgăraș era în legătură cu cea din țară, mănăstirea catolică de la Cârța, ce ținea de stăpânirile muntene, avea un egumen numit de voievodul român: Vlad Dracul așezase acolo pe un prelat ce-și dusese viața pe lângă scaunul domniei, pe Mihail, preot catolic din Târgoviște.⁵⁶ Biserica ortodoxă era supusă mitropoliei Ungro-Vlahiei, căci mitropolitul era doar „exarh al plaiurilor” pentru stăpânirile de peste munți. O mănăstire ortodoxă era în munții Făgărașului și în fruntea turmei cuvântătoare a lui Hristos se afla, în vremea lui Mircea, Standul egumenul, proprietar la Scorei⁵⁷ [16].

Independența Țării Românești. Nu trebuie lăsat la o parte aspectul negativ al problemei suzeranității ungurești asupra Țării Românești, deoarece am avea o imagine unilaterală a ei. Mircea cel Bătrân și ceilalți domni ce recunoșteau suzeranitatea regatului vecin, nu se simțeau micșorați în suzeranitatea lor. Recunoșteau un protector puternic, dar prin aceasta nu concepeau că au cedat ceva din puterea lor politică. Altfel nu ne-am putea închipui cum Mircea s-ar intitula *autocrator* în actele interne, ca un împărat bizantin. Titlul acesta îi era recunoscut și în afară. Constantin Costenețchi, contemporan al lui Mircea, în biografia despotului sârb Ștefan Lazarevici, îl numește pe domnul muntean „marele și autocratul voievod Ioan Mircea.”⁵⁸

Cea mai bună dovadă a perfecte independențe a domnilor noștri în această epocă este politica lor externă. În special Mircea, dar și alți domni mai mărunți, au căutat aliați și în afara Ungariei. Mircea a încheiat în mai multe rânduri tratate cu Polonia, despre care vom vorbi mai jos, în care domnul Țării Românești ia garanții tocmai împotriva suzeranului său din Ungaria. În Moldova, Mircea schimbă pe domn, ridicând în scaun pe Alexandru cel Bun, el intervine în Bulgaria cu oastea sa, în Imperiul Otoman ajută pe sultanul Musa să-și capete domnia părintească împotriva fratelui său mai mare, iar, după căderea lui Musa, sprijină pe alți pretendenți la tronul turcesc.⁵⁹

Dar dacă unui domn român îi era îngăduit aceasta, ne întrebăm ce mai însemna suzeranitatea ungurească, pe care el totuși o recunoștea? Era desigur un sprijin, apoi un cadru de politică medievală, în care el se mișca destul de liber, spre a putea fi autocratorul român și un factor important în politica Europei de Sud-Est.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 193.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 176.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 84.

⁵⁸ V. Jagić, Константы Философъ и нъегов живот Стефана Лазаревича (Constantin Filosoful și Viața lui Ștefan Lazarevici), în Гласник ученог дружества XLII, 1875, p. 269.

⁵⁹ Pentru toate aceste chestiuni, vezi mai jos.

CAPITOLUL III

CUCERIREA DOBROGEI

Dobrogea și Dobrotici. Dobrogea este un coridor între Dunăre și mare, legată prin așezările de populație și prin viața economică și de una și de cealaltă, mai mult decât de Bulgaria, față de care este așezată excentric și despărțită prin păduri mari, „pădurea nebună” sau „marea de arbori” din Evul Mediu. Deși aceasta țară a făcut parte din imperiul românesc al Asăneștilor, din motive naturale s-a despărțit mai târziu de Imperiul Bulgar. Porturile de la mare erau pline de negustori greci, pomeniți în tratatul comercial al lui Ivanco cu genovezii,¹ ierarhia bisericească era grecească, dependentă direct de scaunul episcopal de la Constantinopol, dovadă cazul lui Iachint de la Vicina, transferat în scaunul episcopal de la Argeș. Mai directe și mai ușoare erau legăturile pe mare cu Bizanțul, cât și ale păstorilor prin balta Dunării cu Muntenia, decât cele de peste pădure cu Bulgaria. De aceea s-a format aci un stat separat.

La 1346, cronica bizantină pomenește întâia oară pe stăpânitorul de la Cavarna, Balica, ce trimite o mie de ostași în ajutorul împărătesei regente Ana a Bizanțului, ca să lupte cu rivalii ei. În fruntea acelor ostași se aflau doi frați: Dobrotici și Theodor.² Piatra de pe mormântul lui Theodor, găsită lângă Balicic, arată că ei erau frații mai mici ai lui Balica.³ Numele lui Balica este turcesc, probabil cuman [1], Theodor e grecesc, iar Dobrotici este slav [2], dar sub forma Dobrotă e foarte răspândit și la români,⁴ așa că numele celor trei frați nu ne poate spune nimic despre originea lor etnică.

Carierea lui Dobrotici îl înfățișează ca un aventurier îndrăzneț și norocos. La început luptă pentru împărăteasa de la Bizanț, cucerește mai multe castele și primește în dar ca soție pe fiica unui înalt demnitar bizantin Apokaukos.⁵ Apoi suferă însă o înfrângere la atacul cetății Selimbria și cu oștenii ramași în viață se duce la Bizanț, unde este bine primit de familia imperială.⁶ Nerecunoscător și neastâmpărat, se apucă și pune mâna pe cetatea Midia, la Marea Neagră, de unde cu o bandă de pirați pradă pe negustori și pe moșieri. Însuși împăratul pornește cu flota împotriva lui și-l silește să se predea. Dar aceasta întâmplare nu-i micșorează vaza, e iertat de împărat și rămâne la Bizanț până la moartea lui Balica de la Cavarna, fratele său. Pe la 1354 îl găsim pe Dobrotici stăpân al țării pe care o avusese fratele său [3]. La început, Dobrotici a încercat să se întindă spre sud, cucerește Varna și cetățile până la Mesembria, apoi se îndreaptă spre nord, cuprinzând țara până la gurile Dunării, țară care va purta numele său, *Dobrogea* [4]. Interesant e faptul că tocmai atunci, la 1359, când Dobrotici cucerește Dobrogea de nord, episcopul de la Vicina, Iachint, e silit să se mute de la scaunul său, așezat lângă gurile Dunării, în Țara Românească. La 1366 se constata că și cetatea Chilia era în stăpânirea lui Dobrotici [5]. Totuși, în nici un moment Dobrotici n-a stăpânit și Silistra, care rămase a țarului de la Târnova.

Faptul cel mai remarcabil al istoriei fondatorului statului dobrogean a fost prinderea împăratului bizantin Ioan V Paleolog și războiul cu vestitul Conte Verde. Împăratul se întoarce dintr-o călătorie în Ungaria, la curtea regelui Ludovic cel Mare, de la care ceruse ajutor împotriva

¹ Vezi mai sus, p. 127-128.

² I. Cantacuzenus, ed. Bonn, II, p. 584, sub 1384.

³ O. Mărculescu, *Balica și Dobrotici*, p. 10.

⁴ P. Mutafciiev, *Dobrotitza et la Dobrodja*, în *Revue des etudes slaves*, 1927, p. 27-41 afirmă că numele trebuie citit Dobrotița. În cercetările mele în arhivele Raguzei am aflat la anul 1374 pe un *Crancho Dobrotich*, și pe jupan *Dragchi Dobretich* (Arhive Ragusa, *Leftere di Levante*, II, f. 84 și 109 N.), ceea ce arată că, în onomastica vremii, forma cu ici e cea obișnuită. Cf. și N. Iorga, *Dobrotitch, Dobrotici*, în *Revue Historique du sud-est européen*, V, 1928, p. 133-136 și R. Mutafciiev, *Encore sur Dobrotica*, extras din *Annuaire de l'Universite de Sofia*, XXVII, 1931, lip.

⁵ I. Cantacuzenus, II, p. 585.

⁶ *Ibidem*.

turcilor, dar la întoarcere fu arestat la Varna din porunca lui Dobrotici⁷ [6]. Atunci se ridică Amedeu conte de Savoia, poreclit Conte Verde, care era nepotul împărătesei Ana, din neamul de Savoia. El vine pe mare și asediază Varna, dar însoțitorul lui, Anton Visconti cavaler din Milano e prins de Dobrotici și închis în cetatea Chilieii.⁸ În cele din urma Dobrotici se vede silit să elibereze pe împărat și contele cruciat ridică asediul Varnei. Este sigur că prinderea împăratului se făcuse în înțelegere cu țarul Alexandru de la Târnova. Totuși, o împăcare s-a produs între bizantini și Dobrotici în scurt timp: fiica lui Dobrotici a luat în căsătorie pe Mihail Paleolog, fiul împăratului bizantin, și cu acest prilej stăpânitorul Dobrogei a luat titlul de *despot*, ca membru al familiei imperiale. De observat că toți istoricii care s-au ocupat cu viața lui Dobrotici pun această căsătorie înainte de prinderea împăratului la Varna și anume în timpul când Dobrotici stătea la Constantinopol, ceea ce nu este cu puțință, căci Mihail Paleolog era al patrulea fiu al împăratului Ioan V și s-a născut după 1351, iar Dobrotici a părăsit capitala imperiului la 1354⁹ [7]. La 1376, Dobrotici intervenea la Veneția pentru ginerele său, ca să fie ajutat cu flota să se înscăuneze pe tronul de la Trebizonda, dar aceste nădejdi nu se împliniră. Acest fapt arată însă că legăturile internaționale ale lui Dobrotici erau destul de importante: avea legături comerciale și politice cu Veneția și cu Genova, era prieten și cu Vladislav vodă al Țării Românești, căci a garantat împreună cu dânsul față de Ludovic al Ungariei pentru libertatea lui Strațimir de la Vidin. Dar cu Genova a purtat mai multe războaie între 1374 și 1387 (nu cred că a fost un război continuu între aceste date), probabil din pricina prădării negustorilor bogăți ce veneau la Dunăre și la Marea Neagră [8].

Ultima știre ce o avem despre Dobrotici este din 15 februarie 1385, după care probabil a murit curând.¹⁰

Dobrotici crease statul dobrogean pornind de la nucleul stăpânit odinioară de Balica; el întemeiase un stat cu fațadă maritimă, îndreptat prin politica sa spre Bizanț și Italia, cu puține legături spre sud, unde nu atinsese Silistra. Despre vreo rudenie cu domnii munteni nu avem nici o dovadă și e sigur că nici n-a avut [9].

Fiul și urmașul lui a fost Ivanco, cel ce încheie tratatul amintit mai sus cu Genova la 27 mai 1387. Ivanco se intitula „fiul magnificului senior de fericita memorie Dobrotici”. De curând s-au descoperit monete de aramă ale lui, foarte simple și anume la Rusciuc, Silistra și în diferite orașe din Dobrogea. Inscripția lor sună: [Νόμισμα του] Δεσπότη Γω[αννου του] Τ[ομαριουτίζα] (Moneta lui Ioan despotul, fiul lui Dobrotici¹¹). Din descoperirea aceasta se pot trage concluzii interesante: Ivanco stăpânea un teritoriu relativ important, ca să-și poată îngădui baterea de monetă proprie. El moștenise titlul de despot al tatălui său și e de observat că legenda monetelor lui este în limba greacă, nu în slavonește. Greaca era limba oficială a despotului dobrogean, caracterul bulgar admis de unii istorici e înlăturat prin această dovadă [10].

După Ivanco apare stăpânitor al Dobrogei Mircea cel Bătrân.

Când au luat românii întâia oară Dobrogea? Dobrogea, fereastra României spre mare, este întâia oară sub sceptrul românesc în vremea lui Mircea. Împrejurările în care aceasta provincie trece sub stăpânirea domnului de la Argeș nu sunt prea bine cunoscute până acum și de aceea părerile istoricilor diferă asupra acestui fapt. Hasdeu, care în realitate cunoștea așa de puțin istoria Peninsulei Balcanice, era convins că Radu vodă, poate chiar Vladislav, cuprinsese țara de dincolo

⁷ Expunerea acestor împrejurări la O. Halecki, *Un empereur de Byzance a Rome*, Varșovia, 1930, p. 147-148 este plină de confuzii.

⁸ Cronica lui Amedeu la Bollati di Saint Pierre, *Spedizione di Amadeo VI*, recenzie de N. Iorga, în *Convorbiri Literare*, 1901, p. 576-577.

⁹ Averchie Papadopol, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Speyer, 1938, p. 57.

¹⁰ Pentru Dobrotici: C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici*, *Convorbiri Literare*, XL, 1906, p. 680-692, tradus în bulgărește în revista *Минало*, Sofia II, p. 140-149, idem, *Dobrotici și Mircea cel Bătrân*, în volumul *Dobrogea*, 50 de ani de stăpânire românească, București, 1928, p. 305-314, Dellaville Le Roulx, *La France en Orient*, I, p. 152-156, P. Mutafciiev, *op. cit.*, O. Mărculescu, *Balica și Dobrotici*, Cernăuți, 1937, N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, I. Dobrotici, AARMSI, t. XXXVI, 1914.

¹¹ T. Gerasimov, *Монети на деспотъ Иванко* (Monetele despotului Ivanco) în *Известия на български Археологически Институтъ*, XIII, 1939 (apărut în 1941), p. 288-296.

de Dunăre.¹² D. Onciul afirma că în lupta lui Dan vodă cu Șişman, în care cel dintâi a fost ucis, a fost cucerita Dobrogea și Silistra.¹³ Iorga credea că Mircea ar fi moștenit Dobrogea de la Ivanco, cu care s-ar fi înrudit.¹⁴ Părerea lui Hasdeu era întemeiată pe un hrisov în care e pomenită stăpânirea Dobrogei și pe care învățatul filolog îl credea emanat din cancelaria lui Radu I, când în realitate este al lui Mihai, fiul lui Mircea.¹⁵ Părerea că Dobrogea ar fi fost moștenită nu se sprijină pe nici un izvor istoric, am arătat că doamna Calinichia nu era grecoaică, cu atât mai puțin dobrogeană [11]. Este apoi cu neputință ca Dan să fi cucerit Dobrogea; dacă domnul român a fost ucis de țarul bulgar (nu știm dacă a fost vreo luptă), e o indicație că nu el a fost învingător.

La 1387, după moartea lui Dobrotici, pe când domnea Mircea în Țara Românească, în Dobrogea era Ivanco, care încheie atunci tratatul cu Genova. La 1388, Ivanco stăpânea *întreaga Dobroge*, ca și tatăl său, cum spune lămurit cronica turcească: „*Ivanco, qui Varna cum regione finitima Dobritze vocata regulus erat*” (Ivanco, care era regișorul Varnei și al regiunii vecine numite Dobrogea), iar Silistra era a lui Șişman, țarul de la Târnova.¹⁶ În schimb, dacă examinăm, cum am făcut mai sus, hrisoavele lui Mircea, se vede că până la 1389 regiunea de peste Dunăre nu apare în titlul acestui domn român, căci hrisovul în care dă porunci cărmuitorilor Dristorului nu este, cum greșit s-a crezut, din 1387, ci e posterior anului 1403. Rămâne deci stabilit că Mircea n-a stăpânit Dobrogea înainte de 1388-1389 și trebuie să căutăm împrejurările politice care au îngăduit atunci trecerea Dobrogei și a Silistrei între stăpânirile sale.

Cucerirea Dobrogei și Silistrei. Cronicile turcești¹⁷ povestesc că în urma înfrângerii turcilor la Plocnik (1387) în fața oștirilor sârbești și bosniace, sultanul Murad poruncise lui Șişman de la Târnova și lui Ivanco nul lui Dobrotici să-i vie în ajutor, căci de mai înainte se declaraseră supuși ai turcilor. Ei însă nu vor, căci se legaseră în taina de sârbi (Șişman era ginerele lui Lazăr) și nu se înfățișează cu oștile la chemarea sultanului. Atunci în anul 1388 sultanul porunci marelui vizir Ali pașa, fiul lui Hairedim, să pedepsească pe cei doi suverani creștini necredincioși. Cronica povestește cum Bulgaria se deschide atunci în fața oștilor turcești ca un ținut neînchipuit de bogat cu 30 de cetăți, dintre care cea mai însemnată era Silistra. Oastea marelui vizir trecu de la Adrianopol prin păsurile răsăritene ale Balcanilor, pe la Aitos, supuse întâi Provadia și regiunea Șumla, despărțind astfel pe Șişman de Ivanco.¹⁸ După aceea, oastea turcească porni împotriva celui din urmă, „regișor al Dobrogei” (*Dobritzensis regulus et haeres*), care conform pactelor încheiate fusese dator să dea ajutor sultanului, dar nu o făcuse. Ivanco stăpânea în apropiere un oraș întărit numit Varna și doi creștini din oraș se înfățișează vizirului, oferindu-i să-i predea orașul; ei arată turcilor slăbiciunea întăriturilor, totuși atacul dă greș și otomanii sunt respinși. Atunci turcii se îndreaptă împotriva lui Șişman, care se refugiase la Nicopole. Țarul bulgar, înspăimântat de primejdia care-l amenința, se duce la Iamboli, înfățișându-se personal sultanului Murad, cerându-i iertare și oferindu-i cetatea Silistra. „Orașul acesta, zice Șişman, întrece toate celelalte târguri și cetăți ale mele, atât prin mărimea sa, cât și prin splendoarea clădirilor, mulțimea locuitorilor, precum și prin întărituri.”¹⁹ Bucuros, sultanul primește și trimite pe Ali pașa marele vizir să ia în primire Silistra, dar când turcii se arătară în fața cetății, ei constată cu mirare că Șişman se răzgândise și refuză să deschidă porțile.

¹² Hasdeu, *Histoke critique des Roumains*, p. 103.

¹³ D. Onciul, *Curs de istoria Romanilor* (litografiat). *Perioada lui Mircea*, București, 1900, p. 121.

¹⁴ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 292, autorul credea că Ivanco trăia la 1395, pentru că la acea dată se copia din nou tratatul său de comerț, ceea ce nu e o dovadă, cf. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, București, 1899, p. 62-64. De amintit și D. N. Jotta, *Mircea vodă cel Mare*, București, 1889, care spune că Mircea a luat Dobrogea, neocupată încă de turci, la 1389, după lupta de la Kossovo.

¹⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 119-126, hrisovul e al lui Mihai din iulie 1419, iar numele lui Radu, care este Radu Prasnaglava, a fost adaos posterior.

¹⁶ Leunclavius, *Histonae Musulmanae turcorum, de monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII*, Frankfurt, 1591, col. 265 și 275, 268, 273.

¹⁷ *Ibidem*, col. 265-276. Leunclavius traduce două manuscrise de cronici turcești cu știri contemporane. Pentru valoarea lor istorică de mare precizie, P. Wittek, *Zum Quellenproblem des ältesten osmanischen Chroniken*, în *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*, I, 1921, p. 140-142.

¹⁸ *Ibidem*, p. 270.

¹⁹ Leunclavius, *loc. cit.*, col. 273.

Războiul reîncepe și Silistra este luată cu asalt, apoi încredințată lui Iacși bei cu o garnizoană, după aceea căzură și Târnova și la urmă Șiștovul. Populația din capitală adusese cheile porților marelui vizir. Aci se așează un episod destul de interesant povestit de cronică turcească: „După ce a fost luat Șiștovul, vizirul a pornit mai departe cu oastea sa împotriva acelor cetăți și castele, pe care mai înainte *valahii transalpini le ocupaseră, trecând Dunărea în Bulgaria*. Fără greutate le-a reluat pe toate, iar garnizoanele au fost luate în captivitate.”²⁰ Între cetățile supuse e pomenită și Hârșova („Jurcova” pe Dunăre). Numai Nicopole mai rezistă și Șișman se adăpostise acolo, dar fiind asediat de turci, e silit să se predea, căzând la picioarele vizirului cu soția și copiii. Turcii socotindu-l neprimejdios după înfrângerea suferită, îl iartă, îi redau scaunul de la Târnova, lăsându-l să domnească mai departe ca un supus al lor. Cu aceasta se termină povestirea cronicilor turcești despre campania din Bulgaria din 1388.²¹ O povestire din izvor bulgar, dar târzie și nesigură ca origine, spune despre aceeași campanie că sultanul Murat s-a războit cu oaste mare, atât cu Șișman, cât și cu vlahii. Vlahii sunt cei ce bat pe turci și-i arunca în Dunăre, mântuind astfel deocamdată pe bulgari, până în vremea sultanului Baiazid.²² O altă versiune a aceleiași povestiri amintește participarea lui Mircea cu oștile lui la luptele cu turcii în Bulgaria, dar aci Șișman e arătat ca aliat al turcilor.²³

Dacă ne menținem la povestirea cronicilor turcești, singura contemporană, constatăm că ea este incompletă. Din faptele ce urmează în aceste cronici rezultă că mai târziu, la 1393, turcii sub sultanul Baiazid au atacat Silistra, pe care deci o pierduseră între timp, în împrejurări despre care cronică tace.²⁴ De asemenea, e curios că în cronicile turcești nu aflăm nimic despre soarta celuilalt adversar al lui Ali bei, despotul Ivanco. Pe când despre Șișman se dau știri precise, Ivanco dispare cu totul și nu mai aflăm nimic despre soarta lui.

Ținând seama însă de narațiunea cronicilor turcești și de faptul că imediat după aceste evenimente Dobrogea și Silistra încep să se ivească în stăpânirea lui Mircea, e ușor să explicăm cum s-au petrecut lucrurile. Expediția marelui vizir din 1388 a fost îndreptată împotriva lui Șișman și a lui Ivanco din Dobrogea; atât Dobrogea, afară de Varna, cât și Silistra au fost cucerite de turci. Ivanco dispare în aceste împrejurări, e probabil să fi pierit în luptă. Cronică spune precis că oastea lui Mircea a intervenit, a trecut Dunărea și a ocupat mai multe cetăți, dar în cele din urmă turcii au alungat garnizoanele românești. Întrucât însă, după mărturia cronicilor turcești, Silistra a fost apoi pierdută de turci, nu rămâne decât o singură explicație care e conformă cu povestirea cronicelor bulgare: *Mircea a cucerit Dobrogea de la turci*, începând din 1388, apoi deplin în anul următor. Îndată ce a văzut că Șișman și Ivanco nu pot rezista, a trimis oștirile românești peste Dunăre. Ivanco fiind ucis sau prins de turci, românii au ocupat Dobrogea; la început respinși, ei se vor fi menținut pe alocurea, iar după plecarea oștirii marelui vizir, când au rămas numai garnizoane turcești locale, românii s-au întins peste toată Dobrogea și au luat și Silistra, cetatea unde se așezase Iacși bey. De aceea constatăm că cu începere din anul următor, 1389, Mircea este stăpânitor al țării lui Dobrotici, fără Varna, pentru că pe aceasta nu o luaseră turcii, dar cu Silistra, cetatea pe care o dăruise Șișman sultanului. E ușor de explicat de ce a intervenit Mircea peste Dunăre; nu e nevoie să recurgem la cine știe ce combinații genealogice, care ar fi justificat stăpânirea țării lui Dobrotici de către domnul de la Argeș. Când acesta a văzut căzând pe Ivanco și a simțit că turcii se așează la Dunăre până în fața cetății Brăilei, amenințând negoțul pe fluviu, care constituia bogăția țării, a fost o chestie vitală pentru el să intervina și să ocupe aceste locuri de la mare și Dunăre, pierdute de creștini. Luarea

²⁰ *Ibidem*, col. 276.

²¹ *Ibidem*, col. 276-277. O povestire deosebită la Seadeddin, *Chronica delle'ongini e progressi della casa Ottomana*, trad. Bratutri, Viena, 1647, p. 113-140, care are mai puțină valoare istorică pentru acea vreme. Cf. pentru aceste evenimente, C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 341-342, P. Nikov, Тирското завладване на България (Cucerirea Bulgariei de turci), în Известия на исторического дружество, VII-VIII, 1928, p. 66-67; P. Mutafciiev, Сидибата на сръдно-вековния Дръстъръ (Considerații asupra Silistrei în Evul Mediu), în Сборникъ Силистра и Доброджа, Sofia, 1922, p. 183-187. Cf. și Gibbons, *op. cit.*, p. 171-172.

²² Paisie ieromonahul, История славъно-болгарска la (Istoria slavo-bulgară), ed. I. Ivanov, Sofia, 1914, p. 37.

²³ *Cronica bulgară de la măn. Zografî*, ed. I. Ivanov, Български старини из Македония (Antichități bulgare în Macedonia), ed. Sofia, 1931, p. 171.

²⁴ Vezi mai jos, p. 295-296.

Dobrogei de la turci a însemnat deci un capitol din lupta pentru creștinătate a lui Mircea; în ceasul primejdiei a intervenit real și a pus stăpânire pe cetățile de importanță esențială de la cotul Dunării [12]. Mircea era un realist, el n-a trimis oștirile lui să lupte zadarnic departe de țară și vom vedea că la Kossovo el n-a participat, dar s-a mărginit să ocupe punctele de sprijin din vecinătatea țării sale.

Considerații asupra Dobrogei în vremea lui Mircea. Pentru Mircea Dobrogea era o pavăză a comerțului dunărean al Țării Românești. Provincia transdanubiană era, ca să zicem așa, familiară românilor din Muntenia prin multiplele legături ce o uneau cu țara. Păstorii ce veneau la bălțile Dunării, amintiți documentar în vremea lui Mircea, treceau de pe atunci pe malul celalalt, căci nevoile economice sunt un fapt permanent. Comerțul vechi al Dobrogei era în legătură cu bogăția oilor și a peștelui; există o viața economică locală în legătură cu Dunărea, întemeiată pe păstorit și pe pescuit, deosebită de viața comercială a mării.

Comerțul Dobrogei era în legătură cu Moldova și cu Țara Românească, cum arată marele număr de tezaure monetare cu monete de-ale lui Mircea și de-ale lui Petru Mușatin aflate la Silistra, la Niculițel lângă Isaccea, la Eni Sala (jud. Constanța), la Ecrene.²⁵ Mircea a aflat în Dobrogea o viață locală, pe care a păstrat-o neștirbită, dovada păstrarea sub domnia lui a funcționarilor din Silistra cu titlul balcanic de *chefalia*.²⁶

O serie de cetăți de piatră apărau Dobrogea: cea centrală cu ziduri mari la Eni-Sala lângă lacul Babadag,²⁷ dar mai ales cele ce străjuiau țărmul mării, Caliacra, care fusese capitala lui Dobrotici,²⁸ era o cetate clădită pe un cap ce înaintază în Marea Neagră. Ea are două incinte ce taie intrarea pe cap de la uscat, fiecare cu câte o poartă, flancată cu câte două turnuri. Se vede ca zidul interior este mai vechi, de piatră cenușie bine tăiată: turnul de la dreapta este cel mai mare al cetății. Aceasta a fost cetatea lui Dobrotici. Zidul exterior, la vreo sută de metri distanță de cel interior, e clădit în altă epocă, din piatră roșcată, în blocuri mai mici și este probabil de origine turcească. E sigur că turcii au păstrat cetatea veche a lui Dobrotici, deoarece se pomenește la 1444 luarea ei cu asalt de către unguri, ce mergeau să se bată cu turcii la Varna. „Caliacra, pe malul Mării Negre, în țara lui Dobrotici”, zice cronicarul bizantin.²⁹ Boierii lui Mircea se grăbiră să cuprindă moșii în Dobrogea. Într-un contract din 1412, încheiat în vremea stăpânirii marelui domn, privitor la o vânzare de cai, de grâu și vin, produsele țării vândute în „*iperperi*”, e amintit „*satul lui Baldovin logofătul*”, cunoscutul boier al lui Mircea. Satul era lângă Caliacra, căci între martori este „Constantin de Caliacra”, alături de Teodor grămăticul, Gruie Orbul, popa Radomir, Dragotă. Vânzător e protopopul Hariton. Actul e în grecește, limba oficială a Dobrogei în acea vreme, dovadă și legenda grecească a monetelor lui Ivanco despotul și pomenirea negustorilor greci în tratatul lui cu genovezii³⁰ [13].

Despre situația Dobrogei medievale sunt două observații de făcut. Vechile cetăți ale grecilor din nordul Dobrogei, Istros, Tomis etc. în legătură cu comerțul de grâu și pește din Dacia și din sudul Basarabiei, decad în Evul Mediu cu așezarea popoarelor barbare în Bugeac și în schimb se ridică mai mult sudul Dobrogei. Centrul politic și comercial al provinciei era în Evul Mediu regiunea Silistra-Cavarna-Caliacra. Pe de altă parte, e de observat că orașele antice erau așezate pe maluri joase, pe lacuri sau pe locurile unde malul se cobora. În Evul Mediu, epocă turburată de tot felul de primejdii, cetățile erau dimpotrivă pe mari înălțimi, ca să domine marea din depărtare și să nu poată fi atacate de pirați. Astfel era Caliacra și cetatea cu incinta imensă medievală de pe înălțimile de la sud de Ecrene, căci considerațiile militare treceau înaintea celor comerciale.

²⁵ Cf. C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, în Arhivele Dobrogei, 1, 1916, p. 151-152 și O. Mărculescu, *Balica și Dobrotici*, p. 31.

²⁶ Pentru sensul acestei funcțiuni, vezi mai sus, p. 147.

²⁷ S. Lambrino, *Săpături arheologice în ținutul Dunărea de Jos*, în Revista Istorică Română, IX, 1939, p. 498-502.

²⁸ Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmentel, p. 52. Descrierea după observații proprii.

²⁹ Chalkokondyl, ed. Darkó, II, p. 98.

³⁰ S. Lambros în Νέος Ἑλληνομνημων, IV, 1907, p. 380-381, act din 28 martie 1412, într-o grecească barbară; originalul în biblioteca din Bassel.

Despre populația Dobrogei în vremea lui Mircea, în lipsă de izvoare, nu putem spune multe; existența pastorilor români la baltă³¹ e o dovadă că nici atunci n-a lipsit o pătură românească de populație în Dobrogea. E adevărat ca tratatul de comerț al lui Ivanco cu genovezii pomenește într-un articol de procesele pe care le-ar putea avea italienii în țara sa cu „grecii și bulgarii sau alții” (de observat că și în acest caz grecii sunt puși înaintea bulgarilor), dar aci e vorba de negustori și de orășeni, cu cari puteau avea conflicte genovezii, nu de agricultori și păstori. S-a atras cu dreptate atenția asupra pasajului din geografia arabă a lui Abufelda, scrisă pe la 1300, deci încă înainte de Dobrotici, în care se spune că Isaccea se afla în „țara vlahilor” (*Ac Ulac*), ceea ce nu poate avea alt sens decât că acolo se afla o populație românească.³² Se știe că vreo 25 de ani după moartea lui Mircea are loc marea luptă de la Varna (1444), în care creștinii fură învinși de sultanul Murad II. Fugarii unguri și poloni scăpați de la măcel o apucară spre Dunăre, străbătând Dobrogea sudică și ieșind la Târgul de Floci numai grație călăuzelor, valahi, care cunoșteau drumurile.³³ E clar deci că măcar o parte importantă a populației Dobrogei în acea vreme era românească.

³¹ Vezi mai sus, p. 77.

³² O. Mărculescu, *op. cit.*, p. 13.

³³ Dlugosz, *Historiae polonicae libri XIII*, Leipzig, 1713, II, col. 809-810. Cf. P. P. Panaitescu, *Originea populației în Dobrogea Nouă*, București, 1940.

CAPITOLUL IV

MIRCEA CEL BĂTRÂN ȘI LUPTA DE LA KOSOVO

Problema participării românilor la lupta de la Kossovo. În timpul când Mircea își consolida domnia în primii ani de la urcarea în scaun, are loc departe în sudul Serbiei, la marginea Macedoniei, drama de la Kossovo, la 15 iunie 1389. Cneazul Lazăr, stăpân peste o parte a Serbiei, este învins de oștile otomane, deși însuși sultanul Murad cade ucis în luptă. Lazăr e prins și ucis la rândul său din porunca noului stăpânitor al otomanilor, Baiazid, cel ce în scurta domnie dobândește porecla de Ilderim. O aureolă de legendă înconjură această mare luptă din câmpia dintre munții Serbiei; baladele eroice sârbești din ciclul zis de la Kossovo au cântat eroismul lui Milos Obilici, cel care și-a împlântat pumnalul în inima padișahului și au plâns pe luptătorii creștini căzuți în luptă pentru credința lor.

Panegiricul cneazului Lazăr scrie: „Ai noștri erau pe lângă ei (turcii) ca un pârâu pe lângă o mare”. Iar cneazul a spus atunci către ai săi: „Să mergem fraților și fiilor, să slujim datoriei morții, să vărsăm sângele nostru, să răscumpărăm viața noastră muritoare... Și așa de mult sânge s-a vărsat, încât și urma cailor se cunoștea întipărită cu sânge, până departe pe drumuri.”¹

Privită în perspectiva istoriei, lupta de la Kossovo,² trebuie să-o recunoaștem, n-a avut însă importanța pe care i-a lăsat-o legenda. Serbia a continuat să existe ca stat autonom, sub fiul lui Lazăr, Ștefan, care a fost chiar mai puternic și cu țara mai mare decât tatăl său. Lupta nu a fost o mare luptă creștină ca la Nicopole, ci privea exclusiv Serbia și chiar numai o parte a ei, căci nu toți cnejii au sărit în ajutorul lui Lazăr.

Fost-a Mircea părtaș la această luptă personal cu toată oștirea lui sau măcar printr-un contingent trimis în ajutorul cneazului Lazăr? Aproape toată istoriografia noastră admite participarea oștilor românești la lupta pentru creștinătate de la Kossovo. Xenopol scria odinioară: „Amurat revine grabnic în Europa și bate încă odată și mai cumplit pe bulgari, uniți cu bosniacii, sârbii, ungurii și românii, aceștia din urmă conduși de Mircea, în marea bătălie de la Kossovo, 1389, în care însuși țarul (sic) Serbiei, Lazăr, rămâne mort pe câmpul de luptă. Deși bătut în aceasta primă întâlnire a lui cu turcii, Mircea era hotărât să nu părăsească duelul încins între el și urgia turcească.”³ Fără a admite participarea lui Mircea în persoană, istoricii noștri mai noi socotesc totuși și azi un fapt dovedit trimiterea unor oștiri românești la Kossovo.⁴

Înainte de a analiza izvoarele istorice, trebuie să considerăm împrejurările politice de atunci, pentru a vedea dacă o participare românească la aceasta bătălie a fost cu putință. Mircea tocmai pusese stăpânire pe feudele ardelene, fără luptă, e drept, dar se putea aștepta la răzbumarea lui Sigismund. Apoi chiar în anul când s-a dat lupta de la Kossovo, el a cucerit Dobrogea și Silistra; pentru el primejdia turcească la Dunărea de Jos era mult mai importantă ca cea din Serbia de sud. Mircea era deci prins într-o serie de inițiative politice și militare. Pe de altă parte, Lazăr se afla în mare dușmănie cu Sigismund al Ungariei, pentru că ajutase pe răsculații din Croația. Sigismund trimite o expediție de pedeapsă împotriva lui în anul 1389, patru luni înainte de Kossovo, în frunte

¹ Гласник, XXI, 1867, p. 162-163.

² Lucrarea cea mai completă asupra luptei de la Kossovo, cu analiză și extrase din toate izvoarele, I. Braun, *Kossovo, Die Schlacht auf den Amselfelde*, Leipzig, 1937, cf. F. Racki, *Bojna Kossovu* (Lupta de la Kossovo), în *Rad Jugoslavenske Akademije*, XC VII (XXVI), Zagreb, 1889, p. 1-89, I. Ruvaraț, *O Knezu Lazaru* (Despre cneazul Lazăr), Novi Sad, 1887, p. 220-335, A. Olesnicki, *Tuiski izvori o Kossovskom boju* (Izvoarele turcești despre lupta de la Kossovo), în *Гласник скопског научной дружства*, XIV, p. 59-98 și idem, *Kad je ubijen car Murad?* (Când a fost ucis țarul Murad?), în *Jugoslovenski istoricki Casopis*, IV, 1937, p. 86-94.

³ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. III, p. 77.

⁴ D. Onciul, *Mircea cel Bătrân*, p. 15; I. Minea, *Politica lui Sigismund*, p. 13-14; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 466, afară de N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 88-89, care se îndoiește că au fost români la Kossovo, deoarece Mircea ar fi fost mai degrabă de partea turcilor, căci ar fi dobândit Dobrogea cu sprijinul lui Baiazid.

cu banul Nicolae de Gara.⁵ Horvathy, șeful nobililor răsculați împotriva lui Sigismund, se adăpostise în Serbia și cu oștenii lui a luptat la Kossovo alături de Lazăr. A ajuta pe Lazăr însemna a provoca pe Sigismund, suzeranul Țării Românești, ceea ce credem că Mircea s-a ferit să facă. De observat că, în ceasul primejdiei, nici Șișman ginerele lui Lazăr, proaspăt supus al turcilor, nu l-a ajutat și cu atât mai puțin Strațimir de la Vidin, care era dușmanul lui Șișman, ca și al lui Lazăr. Să nu uităm că Strațimir era ruda lui Mircea. Și atunci se pune întrebarea: pe unde a putut trimite Mircea oaste românească în Serbia de sud? Am arătat că Țara Românească nu avea pe atunci graniță comună cu Serbia la Dunăre; oastea românească trebuia să treacă sau prin țaratul lui Strațimir, care era dușmanul lui Lazăr și n-ar fi îngăduit aceasta, sau prin Ungaria și peste Dunăre, adică iarăși printr-o țară îndușmănită cu Lazăr. Mai mult decât atâta: pe vremea aceea orașul Niș era în mâinile turcilor și calea era tăiată vreunei oști care ar fi venit dinspre nord-vestul Serbiei.⁶

Izvoarele despre lupta de la Kossovo. Firește că în ultimă instanță au cuvântul asupra participării românilor izvoarele istorice contemporane. Izvoarele despre bătălia de la Kossovo sunt

Sultanul Baiazid

numeroase și de proveniență diversă. Ne vom adresa întâi celor sârbești, care, se înțelege, au mai multă autoritate în cauză: „Letopisețele vechi”, cum le numește editorul lor, L. Stoianović,⁷ dau o povestire destul de lungă și dramatică a luptei, în care au pierit atât țarul Amurat, cât și credinciosul cneaz Lazăr, dar nicăieri ajutorul românesc nu este amintit. Din cele cinci letopisețe vechi, unul singur, anume cel de la Studenița, pomenește pe români la Kossovo în felul următor: „El (sultanul) a adunat toate mulțimile turcești și pe tătari și alte limbi de la răsărit și numiții caramani și pe greci și bulgari și *Basarabi* și albanezi, vrând acum să supuie sub dânsul și pe credinciosul cneaz Lazăr.”⁸ Așadar, românii din Muntenia (*Basarabi*) se aflau, după părerea acestui cronicar, alături de turci. Letopisețele „tinere” dau o povestire mult mai scurtă, amintind însă de comandantii oștilor care au luptat în rândurile sârbilor, dar nu este nici o pomenire despre români între aceștia.⁹ Alături de aceste cronici sârbești, este și o întinsă povestire istorică intitulată *Viața lui Ștefan Lazarevici*, scrisă de contemporanul Constantin Costenețki, elevul patriarhului Evtimie, care a trăit la curtea fiului cneazului Lazăr. Nici el nu pomenește nimic despre ajutorul dat de români, atunci când descrie lupta de la Kossovo.¹⁰ Așadar, nici un izvor sârbesc nu știe de ajutorul trimis de Mircea cneazului Lazăr, ba chiar unul din ele învinuiește pe români că ar fi dat ajutor păgânilor.

⁵ Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 348.

⁶ I. Ruvaraș, *op. cit.*, p. 334-335.

⁷ L. Stoianović, *Стари српски родослови и летописи* (Vechile genealogii și cronici sârbești), Carloviț, 1927.

⁸ *Ibidem*, p. 91.

⁹ *Ibidem*, p. 215-217.

¹⁰ Publicată de V. Jagio, în *Гласник*, XIII, 1875, 260-261.

Dacă trecem acum la cronicile turcești,¹¹ constatăm că cea mai veche dintre ele e aceea a lui Ahmed, care este contemporan cu lupta de la Kossovo.¹² El nu știe să spuie decât despre nenumăratele oști ale lui Lazăr și despre felul cum au pierit cei doi comandanți; despre români nici o vorbă. Cronica lui Urudj, foarte bine informată asupra vremii lui Baiazid, e scrisă la Adrianopol, la mijlocul veacului al XV-lea. El știe că au venit în ajutorul lui Lazăr și alți cnezi sârbi, arnăuți (albanezi), bosniaci și ostași din Ungaria și atât.¹³ Așik pașa Zade, care a scris una din cele mai amănunțite istorii ale turcilor, redactată pe la 1484, după o altă scriere mai veche,¹⁴ nu pomenește nici el pe români la Kossovo. La fel nici cronica anonimă a casei otomane, publicată de curând în traducere germană de savantul Giese.¹⁵ Acestea sunt cronicile turcești cele mai vechi și mai apropiate de timpul bătăliei. Lucrurile se schimbă cu cronicile mai noi sau scrise mai departe de teatrul evenimentelor. Cronica persană a lui Sukrullah (mort la 1460) în pasajele despre istoria turcească vorbește de izbânda lui Baiazid împotriva regelui sârbilor, „care a trimis oști de la valahi, unguri, cehi, sârbi, arnăuți și francezi.”¹⁶ Neșri, care scrie la începutul secolului al XVI-lea, spune că în oastea lui Lazăr erau 500.000 de oameni și anume din Valahia, Ungaria, Boemia, Albania, Bulgaria și Germania, însă socotind pe semne că aceasta alianță era prea neînsemnată, mai adaugă în descrierea luptei și pe venețieni și pe francezi. Descrierea ordinei de bătaie a creștinilor la Kossovo e foarte precisă în cronica lui Neșri: la mijloc era Lazăr, la stânga Vuk (Brancovici), la dreapta regele Bosniei (de fapt, un căpitan al său). Ne întrebăm atunci ce rost vor mai fi avut toți ceilalți.¹⁷ Întocmai ca Neșri, după un izvor comun, povestește și cronica turcească tradusă de Leunclavius ajutoarele venite lui Lazăr din Valahia, Ungaria, Boemia, Croația, Bulgaria, Italia și apoi și pe venețieni și francezi.¹⁸ La fel urmează apoi alți cronicari mai noi, ca de pilda Sead-Ed Din.¹⁹

Din examinarea cronicilor turcești rezultă foarte lămurit că cele contemporane nu amintesc de vreun ajutor dat de români sârbilor la Kossovo, dar mai târziu, trecând un secol și mai bine, s-a creat o legendă care a amplificat izbânda lui Baiazid socotindu-l învingător asupra tuturor creștinilor din Europa. Numai de atunci apar românii la Kossovo și numai intercalați într-o înșirare neserioasă de tot felul de popoare, în care nu lipsesc nici francezii, venețienii, germanii și boemii. Întocmai precum turcii, pentru a ridica slava sultanului, aruncă sub picioarele lui toate popoarele, între cari și românii, la fel un cronicar sârb, care vrea să înalțe meritele învinsului copleșit sub numărul dușmanului, înșira pe români alături de greci, caramani, bulgari etc. în rândurile oștilor Semilunei. Dar izvoarele serioase și contemporane de amândouă părțile nu știu despre așa ceva. Numai pe baza unor exagerări târzii și tendențioase ale acestor cronici, s-a introdus în istoriografie afirmația despre participarea românilor la lupta de la Kossovo.

Alături de cei interesați, sârbi și turci, sunt și neutri, a căror mărturie într-un conflict e socotită pe drept cuvânt ca mai imparțială. În primul rând, în cazul nostru stau cronicile bizantine, ale lui Chalkokondyl, Ducas, Franți. Nici unul din acești cronicari greci, cari adunau cu grijă informațiile

¹¹ Povestirea cronicilor turcești despre lupta de la Kossovo și în genere asupra evenimentelor din sud-estul Europei, E. Zawalinski, *Polska w kronikach tureckich XV i XVI w.* (Polonia în cronicile turcești din veacurile XV și XVI), Stryj, 1938, cu extrase în limba polonă.

¹² Braun, *op. cit.*, p. 50-52, unde se află textul tradus în limba germană.

¹³ Braun, *op. cit.*, p. 53.

¹⁴ *Ibidem*, p. 57-58.

¹⁵ Giese, *Die Altosmanischen anonymen Chroniken*, II, Leipzig, 1925, p. 37.

¹⁶ Braun, *op. cit.*, p. 55-56 și Th. Seif, *Der Abschnitt über die Osmanen in Sükrullah 's Persischer Universalgeschichte*, în *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*, II, 1925, p. 93.

¹⁷ Behrnauer, *Quellen für serbische Geschichte aus türkischen Urkunden*, I, Viena, 1857, p. 41, 56-75. Cf. C. Moisil, *Spicuri din cronicarii turci: lupta de la Kossovo după cronicarul Neșri*, în *Revista societății Tinerimea Română*, IV, 1926, p. 259-271.

¹⁸ Leunclavius, *op. cit.*, col. 279, 287, 297. Cronicarul urmat aci de Leunclavius este Djemali (*Codex Verantianus*), care scrie în secolul al XVI-lea, Zawalinski, *op. cit.*, p. 12.

¹⁹ Sead Ed Din, *op. cit.*, I, p. 142. În traducerea Brattuti lipsesc unele pasaje din această cronică privitoare la Kossovo, de pildă pomenirea „popoarelor slovene” și a „celor șapte popoare”, între cei 200.000 de dușmani ce au stat în fața turcilor. Pasajul complet tradus la Zawalinski, *op. cit.*, p. 20. Solak-Zade (scrie în secolul al XVII-lea), vorbește de sârbi, arnăuți, unguri, leși, cehi, moldoveni și munteni adunați pe câmpia de la Kossovo, Zawalinski, *loc. cit.*

despre toate evenimentele din sud-estul Europei, nu face nici o mențiune despre români în povestirea lor despre lupta de la Kossovo. Ducas, care are textul cel mai întins (în forma italiană), spune că singurul ajutor extern primit de Lazăr au fost ostașii bosniaci ai regelui Tvrtko, în număr de 20.000.²⁰ Asemenea, cronica bulgară contemporană descoperită de I. Bogdan, care merge până la 1413, nu știe nimic despre participarea românilor la Kossovo.²¹ Cronica raguzană precizează că lupta s-a dat la 15 iunie 1389 la Câmpia Kossovo și că în tabăra creștină erau trei comandanți de oaste: Lazăr, cneazul Vuk Brancovici și Vlatco Vukovici, voievodul trimis de regele Bosniei.²² E inutil să purcedem mai departe: toate izvoarele care merită acest nume, privitoare la lupta de la Kossovo, omit participarea unei preținse oștiri de ajutor trimise de Mircea.²³

Bătălia de la Kossovo n-a fost o cruciată, ci o bătălie națională a sârbilor. Din partea creștină erau numai trei corpuri de oaste, al cneazului Lazăr, al cneazului Vuk Brancovici, pe teritoriul căruia se dădea lupta și al voievodului bosniac Vukovici. Trimiterea unei oștiri românești tocmai în acele locuri depărtate era cu neputință și era de altfel contrară datinei de realism și luptă defensivă românească de totdeauna. Mircea a contribuit mai mult la întârzierea înaintării otomane în Europa, cucerind Dobrogea și înfruntând pe Baiazid, mai târziu, pe pământ românesc, decât trimițând ostașii lui în țări depărtate. Oricum am privi lucrurile, adevărul primează: toate izvoarele contemporane confirmă faptul ca românii nu au luat parte la lupta de la Kossovo [1].

²⁰ Pasajele respective la Braun, *op. cit.*, p. 20, 47-50; Chalkokondyl, ed. Darkó, I, p. 49-50. Cf. N. Radojčić, *Die griechischen Quellen zur Schlacht am Kossovo Polje*, în Actes du III-e congres d' etudes byzantines, Athena, 1932, p. 315-319 și H. Gregoire, *L'opinion byzantine ei la bataille de Kossovo*, în Byzantion, VI, 1931, p. 277 și urm.

²¹ I. Bogdan, *op. cit.*, în Archiv fur slavische Philologie, XIII, p. 493-494.

²² Braun, *op. cit.*, p. 12.

²³ Braun mai citează următoarele izvoare ale bătăliei de la Kossovo: Scrisoarea regelui Bosniei către orașul Trau, povestirea spaniolului Clavijo, scrisoarea Signoriei din Florența către regele Bosniei, călătoria diaconului rus Ignatie din 1389, cronica ienicerului Constantin de Ostrovița (*op. cit.*). La acestea se poate adăuga și cronica evreiască a Imperiului Otoman de rabinul Iosef Ben Iosuha, *The chronicles of rabbi Joseph Beri Josuha Bem Met*, traducere engleză din ebraică de C. Biloblotzky, I, Londra, 1838, p. 248-251. Nici unul din aceste izvoare nu pomenește de o participare românească la Kossovo. Între izvoarele reproduse de Braun este și pasajul din Cronica de la St Denis, în care, în adevăr, se vorbește pe larg de români (Braun, *op. cit.*, p. 15-29), dar este clar că nu privește lupta de la Kossovo. M. Dunic, Хроника сен Дениског калугера као извор за бојове на Косову и Ровинама (Cronica călugărului de la St. Denis ca izvor pentru luptele de la Kossovo și Rovine), în Прилози за книжевност, јазик, историју и фолклор, (Belgrad), XVII, 1937 p. 51-66, a arătat că pasajul privește în realitate lupta de la Rovine și, adăugăm noi, mai ales campania lui Sigismund în Muntenia. Într-o convorbire ce am avut la Leipzig cu prof. Braun, autorul cărții despre Kossovo, D-sa mi-a comunicat că s-a convins că pasajul în chestiune privește lupta de la Rovine și nu cea de la Kossovo, cum crezuse întâi. Vezi despre aceasta mai pe larg în capitolul VI mai jos. Multă vreme au fost considerate ca izvoare asupra luptei de la Kossovo și cele două scrisori ale lui Baiazid despre această luptă. Dar s-a dovedit deplin că aceste scrisori ca și întreaga colecție Feridun bey, în care se află, e o operă târzie, datorată imaginației unui falsificator. F. Raoki, *op. cit.*, p. 33-46 și Braun, *op. cit.*, p. 58-59. Gibbons, *The foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 181, le mai folosește ca izvoare istorice.